

Kras

Spoštovani bralci, dragi sodelavci
in prijatelji revije Kras!

V letu 2008 Vam želimo vse dobro.
To je dobro zdravje, dobre uspehe pri delu -
pri vsem, kar radi delate.
In želimo Vam dobro razumevanje
z vsemi, ki so Vam blizu!

Srečno!
Uredništvo revije

KJE SO ČASI ...

... KO STA BILA ZA RAZISKOVANJE POTREBNA
LE SMEŠEN KLOBUK IN DOBER DALJNOGLED?

Časi se spreminjajo.

Toda mi še vedno verjamemo v raziskovalni nemir, ki je prve osvajalce vodil čez meje takratnega sveta. Njihov pogled v prihodnost je segel tako daleč, kolikor je bil dober njihov daljnogled. Danes prihodnost obvladujemo s strateškim načrtovanjem. Nova odkritja in investicije so bile stvar časti, danes so orodje odgovornosti.

Nekoč so s tveganjem živeli, danes ga uspešno obvladujemo z znanjem in visoko strokovnostjo na vseh ključnih področjih delovanja: v prehrani, energetiki, turizmu, naložbah in informatiki.

www.istrabenz.si

 ISTRABENZ
Moč sodelovanja

SKUPINA ISTRABENZ

VODA = ŽIVLJENJE

Otvoritev obnovljenega
vodnjaka v Domžalah,
september 2007.

HELIOS

Sončne barve.

Voda je naš razvojni in poslovni izziv.

Razumevanje okolja določa naše obnašanje in odločitve. **Heliosov sklad za ohranjanje čistih slovenskih voda** skupaj z Ministrstvom za okolje in prostor vstopa v deseto leto delovanja, tradicija razvoja okolju in ljudem prijaznih barv in premazov pa je še daljša.

Uspehi niso zanemarljivi: s pomočjo vseh, ki uporabljate okolju prijazne barve BORI, IDEAL, TESSAROL ali SPEKTRA, smo v tem času očistili 17 kraških jam in oživili 48 krajevnih vodnjakov po Sloveniji.

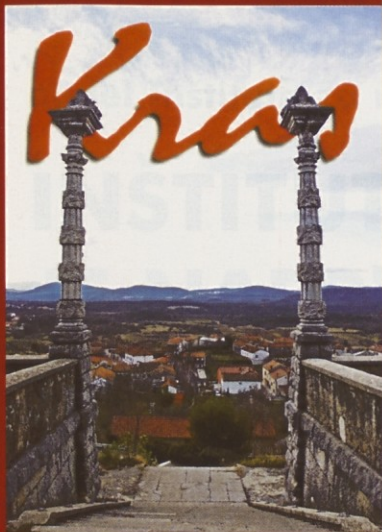

Naročite se na letnik 2008

www.ngm.si

 080 19 22

Medijsko podjetje
MEDIACARSO d.o.o.

Telefoni revije Kras:
01/421 46 95, 01/421 46 90
05/766 02 90

Fax:
01/421 46 95, 05/766 02 91
E-mail: media.carso@siol.net

Kras, revija o Krasu in krasu
o ljudeh in njihovem ustvarjanju,
izdaja podjetje Mediacarso, d.o.o.,
Rimska cesta 8, 1000 Ljubljana
Telefon: (+386) 01/421-46-95,
(+386) 01/421-46-90;
fax: (+386) 01/421-46-95
E-mail: media.carso@siol.net
Glavni urednik: Lev Lisjak
Odgovorna urednica: Ida Vodopivec-Rebolj
Naslov: Uredništvo revije Kras:
p.p. 17, 6223 Komen;
telefon: (+386) 05/766-02-90
fax: (+386) 05/766-02-91
Maloprodajna cena z 8,5-odstotnim DDV
3,95 €
naročnina za šest zaporednih števil z
8,5-odstotnim DDV in s poštno dostavo
na naročnikov naslov v Sloveniji 31,30 €,
na naročnikov naslov v tujini 45 €
Transakcijski račun pri NLB,
podružnica Ljubljana-Center, Trg republike 2:
02010-0089675302
IBAN Mediacarso, d.o.o.
SI56020100089675302
Devizni račun pri NLB:
010-27620-896753/9
SWIFT coda: LJBA SI 2X
Fotografije: Studio Bomba, d.o.o.
Nenaročenih rokopisov in fotografij
uredništvo ne vrača.
Ponatis ali povzemanje prispevkov iz revije
Kras je dovoljeno urednikovim soglasjem
in z navedbo vira.
Mednarodna standardna serijska številka:
ISSN 1318-3257.
Naklada: 4000 izvodov

Slika na naslovnici:
Kraška pokrajina s Tomajem v ospredju,
16. decembra 2007
Fotografija: Bogdan Macarol

Vsebina

DECEMBER 2007, št. 85

Akad. dr. Boštjan Žekš	
REVIJA KRAS OB VSTOPU V PETNAJSTO LETO	4
Akad. prof. dr. Andrej Kranjc	
INŠTITUT JE BIL PRAV USMERJEN: JE NAPREDOVAL, SE RAZVIJAL IN VZTRAJAL	5
Akad. dr. Boštjan Žekš	
INŠTITUT JE POSTAL NAJPOMEMBNEJŠE SREDIŠČE ZA RAZISKAVE KRASA IN ZA VZGOJO KRASOSLOVCEV NA SVETU	8
Dr. Sandi Sitar	
JOSEF RESSEL ZA SLOVENSKI KRAS	10
Tina Valič	
SANJE IN POGUM	14
Helena Uršič	
ANNA PRAČEK KRASNA	16
Dr. Marjan Dolgan	
POKLON PEŠNIKU DRAGOTINU KETTEJU, NJEGOVEMU OČETU IN LJUDSKI ŠOLI V DOLNJI KOŠANI	20
Nives Marvin	
SONČNA PESEM V SLIKARSKIH INTERPRETACIJAH	22
Brina Čehovin	
BOLEČINA, POSPREMLJENA S TENKOČUTNIM RAZMIŠLJANJEM SREČKA KOSOVELA	24
Mag. Nada Čibej	
SEŽANA SKOZI FONDE POKRAJINSKEGA ARHIVA KOPER - I. del	29
Odnosi z javnostmi, Kobilarna Lipica	
VRHUNSKO STROKOVNO IZOBRAŽEVANJE JAHAČEV LIPIŠKE EKIPE KLASIČNE ŠOLE JAHANJA	32
Sabina Paternost	
V POSTOJNSKI JAMI ŽE 32 MILIJONOV OBISKOVALCEV	34
Doc. dr. Tanja Pipan	
ŠKOCJANSKE JAME SODIJO V SKUPINO JAM Z IZJEMNO BOGATO PODZEMNO FAVNO	38
Milojka Lahajnar Špacapan	
ODGOVORNI DO ZAVAROVANCEV IN OKOLJA	42
Mag. Slavko Polak	
NATURA 2000 OBMOČJA JAVORNIKI, SNEŽNIK IN DOLINA PIVKE	44
Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano	
KAJ PRINAŠA NOVA GOZDARSKA ZAKONODAJA?	48
Nada Pavšer	
NA KRASU SE ŽE MARSIKAJ DOGAJA	52
Suzana Vidmar	
OHRANIMO KRAŠKO DEŽELO Z VSEMI NJENIMI LEHOTAMI!	53
Roman Brvar	
NOTRANJSKA - NENAVADNA HIŠA	56

REVIJA KRAS OB VSTOPU V PETNAJSTO LETO...

Ko človek pride na Kras ali ko le razmišlja o Krasu, občuti, da je Kras nekaj posebnega. Občuti lepoto in trdoto. Vidi kamen v različnih oblikah, naraven kamen in obdelan kamen. Vidi tipično favno in floro, morda z jesenskim rujem na čelu. Vidi skromne in obenem veličastne kamnite kraške hiše, vidi svetovno znane in manj znane kraške pojave, velike in pomembne jame na eni strani in pozabljene majhne na drugi. Vidi našo naravno in kulturno dediščino, osnovo naše sedanjosti in naše bodočnosti. Vidi Lipico in lipicance. Vidi umetnost, povezano s Krasom, kraške slikarje, kraške pesnike, kraške glasbenike itd. Vidi trte, ki sijajno uspevajo v teh navidežno težkih pogojih in ki dajejo vedno boljša vina. Vidi Štanjel, Komen in Tomaj, po drugi strani pa male vasice, ki jim mi od daleč niti ne vemo imena. Vidi trdo in skromno življenje, vidi generacije prednikov, ki so se borili s težkimi življenjskimi in političnimi pogoji, vztrajali in zmagali. Vidi pa tudi napredek, ki lajša življenje ljudem na Krasu, ki pa se ga nekateri bojimo; predvsem tisti, ki gledamo na Kras od daleč iz varnega zavetja. Napredek, ki prinaša turiste, avtoceste, gospodarstvo in industrijo, industrijske cone. Napredek, ki se mu ne moremo izogniti, ki ga ne moremo ustaviti, ker ne moremo zahtevati od ljudi na Krasu, da žive slabše kot drugod. Napredek, ki se mu moramo prilagoditi in ki ga moramo usmerjati tako, da bo povzročal čim manj škode naravi in ljudem.

Ko človek vzame v roke revijo Kras, ima podobne občutke. Lepota. Lepota v obliki in v vsebini. Elitna revija z lepimi fotografijami in z vrhunskimi članki, ki jih prispevajo naši najboljši strokovnjaki in

znanstveniki. Članki, ki poročajo predvsem o kulturnih, političnih in gospodarskih dogodkih na Krasu, in znanstveni prispevki, ki opisujejo sedanje stanje Krasa in njegov zgodovinski razvoj, ki se spominjajo vrhunskih umetnikov s Krasa. Članki, ki razpravljajo o razvojnih perspektivah Krasa in o poteh, ki jih moramo ubrati, da bomo ob razvoju uspeli ohranjati našo naravno in kulturno dediščino. Ob tem me veseli, da revija Kras že od svojega nastanka presega mejo, ki je do včeraj delila Kras na slovenskega in italijanskega, in da posega tudi na skrivnostno Notranjsko z njenimi kraškimi pojavi.

Ko človek vzame v roko revijo Kras, pa ne občuti le lepote, ampak tudi trdoto. In to ne le trdoto življenja na Krasu, ki je razvidna iz nekaterih, predvsem zgodovinskih prispevkov. Mislim bolj na trdoto ob izdajanju te lepe in koristne revije Kras. Trdoto težkih finančnih pogojev, v kakršnih revija izhaja. Toda izdajatelji in uredniki vztrajajo, kot pravi Kraševci, in številke izhajajo, druga za drugo, že štirinajst let. Za to izdajateljem in urednikom čestitam in se jim zahvaljujem. Želim jim, da bi v petnajstem letu življenja revija Kras postala tudi del strategije splošnega razvoja in napredka Krasa. In da bi vsi, ki se zares zavzemajo za razvoj in napredek Krasa, storili, kar zmorejo, da se bo končno uredilo njeno sofinanciranje. Seveda pa to ne bi smelo ogroziti dosedanje sheme, vsebine in oblike revije.

Z najboljšimi željami, Boštjan Žekš

Akademik dr. Boštjan Žekš,
predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti

60 let Inštituta za raziskovanje krasa

INŠTITUT JE BIL PRAV USMERJEN: JE NAPREDOVAL, SE RAZVIJAL IN VZTRAJAL

Andrej Kranjc

Pred šestdesetimi leti, leta 1947, je Slovenska akademija znanosti in umetnosti v Postojni ustanovila Zavod za raziskovanje krasa ali Speleološki inštitut. Po eni strani je bil to začetek, kot se je pozneje izkazalo, uspešnega dela tega inštituta, po drugi strani pa je bil to le eden izmed dogodkov, sicer zelo pomemben, v stoletni zgodovini prizadevanj, da bi v Postojni dobili inštitut, ki bi se ukvarjal z znanstvenim raziskovanjem krasa in kraških jam.

V začetku 20. stol. je prišel v Postojno za tajnika Jamske komisije (to je bil vodstveni organ Postojnske jame) Ivan Andrej Perko. Bil je med najzaslužnejšimi za to, da je postala Postojnska jama svetovno znana, obenem pa je bil pobudnik zamisli o Postojni kot svetovnem centru krasoslovja: Postojnska jama bi bila magnet za turiste in denarni vir, speleološki muzej bi bil kulturna ustanova, speleološki inštitut pa znanstvena. Leta 1911 je začel uresničevati zamisel o inštitutu. Ustanovljen je bil mednarodni znanstveni odbor za pripravo inštituta (član odbora je bil tudi svetovno znani francoski speleolog E. A. Martel) in na poseben račun se je pričel stekati denar za zgradbo bodočega inštituta. Romunski kralj, če zapišem le en primer, ki je takrat obiskal Postojnsko jamo, je podaril temu skladu 1.000 kron. Nato pa se je pričela I. svetovna vojna; denar je propadel, ta del Slovenije je prišel pod Italijo - in z inštitutom ni bilo nič.

Toda Perko je ostal pri Postojnski jami, tokrat kot direktor, tudi pod Italijo. Nadaljeval je s prizadevanji za uresničitev svojih zamisli - in 1929 je bil v Postojni ustanovljen državni Italijanski speleološki inštitut (Istituto Speleologico Italiano). Čeprav državni inštitut, ga je financirala predvsem Postojnska jama, ki je bila sicer tudi državna. Inštitut je imel prostore v pritličju prejšnje (avstrijske) zgradbe političnih organizacij, v kateri je sedaj sedež postojnske občine. Inštitut je pričel zbirati in urejati gradivo za jamski kataster, lotil se je raziskovanja velikih jam, geofizičnih meritev, sledenja podzemeljskih vodâ in izdajal je tudi svoje glasilo, revijo *Le Grotte d'Italia*. Tudi misel na muzej ni bila pozabljena in inštitut je osnoval zbirke, ki naj bi bile osnova za bodoči muzej. Bil je tudi v veliko pomoč pri urejanju oziroma preurejanju turističnih jam. V času njegovega delovanja je bila natančno, s teodolitom, izmerjena Postojnska jama, v Škocjanskih jamah pa je bil izkopen predor z dna dola Globočak do Paradiža v Tihi jami.

Ta speleološki inštitut je deloval nekaj več kot desetletje, ko se je spet pričela vojna, II. svetovna vojna. Kako pomembni so bili izsledki in zbrano gradivo tega inštituta, tudi z mednarodnega vidika, morda najbolje kaže dejstvo, da je nemška vojska po razpadu Italije celotni inštitutski inventar, terensko in raziskovalno opremo, zbirke in knjižnico zaplenila in odpeljala na Bavarsko, v grad Pottenstein. Tam so namreč urili posebne vojaške enote, imenovane »Karstjäger« - Kraški lovci.

Štiri leta (1943-1947) v Postojni ni bilo inštituta, ki bi se ukvarjal s krasom, dokler se ni odločila Slovenska akademija znanosti in umetnosti (SAZU), da tu ustanovi svoj Zavod za raziskovanje krasa oziroma Speleološki inštitut, kar se je zgodilo proti koncu 1947. Glede na to, kako je kras pomemben za Slovenijo, kako se je delež krasa v Sloveniji povečal po vrnitvi Primorske, je razumljivo, da se je SAZU odločila za ustanovitev inštituta za kras.

Bilo je več vzrokov, da ta inštitut ni dobil sedeža v Ljubljani, kot vsi ostali inštituti SAZU: Postojnska jama naj bi nudila krepko denarno podporo, v Postojni bi bili raziskovalci sredi krasa, torej sredi torišča svojega raziskovalnega dela, kot tretji razlog pa je bila tradicija. Eden izmed razlogov za ustanavljanje akademijskih inštitutov je bila njihova pomoč raziskovalnemu delu svojim članom - akademikom. Akademik Srečko Brodar, najbolj znan po izkopavanjih ostankov iz starejše kamene dobe (paleolita) v Potočki zijalki, se je lotil izkopavanj v jamah na Pivki, kjer so prva izkopavanja opravili že člani italijanskega inštituta pred II. vojno. Speleološki inštitut mu je bil pri njegovem delu v največjo oporo in pomoč.

Za prvega upravnika novoustanovljenega zavoda oziroma inštituta so imenovali dr. Alfreda Šerka, enega izmed vodilnih predvojnih jamarjev in partizanskega zdravnika. Poleg tega, da je bil imenovan za upravnika inštituta, je bil dr. Šerko takrat direktor Postojnske jame, na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete ljubljanske univerze pa so predvideli stolico za kras, ki naj bi jo tudi zasedel dr. Šerko. Perkova zamisel se je razširila z gospodarstva (turizem), kulture (muzej) in raziskovanja (inštitut) še na izobraževanje. Troje od teh stebrov, ki naj bi nosili »postojnsko krasoslovno središče«, je podpiral Alfred Šerko. Te lepe in visokoleteče načrte pa je prekrizala Šerkova nesrečna smrt leta 1948. Ugibanja, kaj in kako bi bilo, če Šerko ne bi umrl, so le ugibanja.

Zadeve so šle vsaka svojo pot. Postojnska jama se je razvijala dalje in postala najpomembnejši turistični cilj v Sloveniji. Muzej se je do nedavna otepal z nerešljivimi prostorskimi težavami in nikakor ni mogel prav zaživeti. Zamisel o katedri za kras, ki je sicer še danes ni, se je pričela uresničevati 1962, ko je akademik Ivan Gams postal univerzitetni učitelj in pričel v okviru Oddelka za geografijo predavati predmet Geografija krasa. Katedre za kras res ni, pač pa že nekaj leta poteka, največ prav po zaslugi inštituta, na univerzi v Novi Gorici podiplomski program Krasoslovje.

Italijanski »Istituto Speleologico Italiano« je v raziskave podzemlja poskušal uvesti tudi potapljaško tehniko.

Praznovanje 60-letnice Inštituta za raziskovanje krasa je dokaz, da je ta zaživel. Po Šerkovi smrti je upravništvo prevzel Srečko Brodar, kar je inštitutsko delo v veliki meri usmerilo k paleolitskim raziskavam. Konkretno so na inštitutu delali le trije: geograf Roman Savnik, speleobiolog Egon Pretner in tehnični sodelavec Ciril Gantar. Med zunanjimi sodelavci sta bila tudi Ivan Michler, organizator terenskega dela, in Valter Bohinec, ki je zbiral strokovno literaturo. In danes - 15 raziskovalcev, ki zagotavljajo široko interdisciplinarnost (geolog, geograf, kemik, fizik, biolog) s 7 tehničnimi delavci za podporo. Z udeležbo dveh članov inštituta na I. mednarodnem speleološkem kongresu v Parizu 1953 se je inštitut pričel obračati od zgolj lokalno usmerjenih raziskav in

„Novin grad“ pod Italijo. Stavbo je postojnska občina podarila ZAZU za njen Zavod za raziskovanje krasa.

Inštitutska stavba leta 1952.

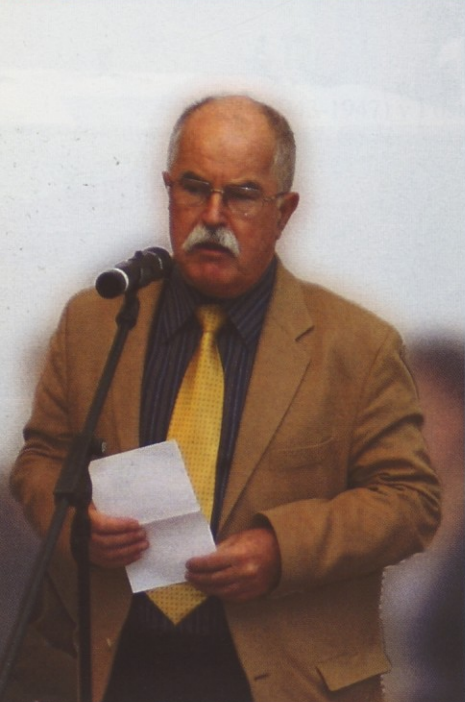
Za terenske raziskave v zgodnjih povojnih letih je bil v veliko pomoč avto Postojnske jame. Z leve na desno: F. Bar, neznanec, E. Pretner, I. Michler in I. Gams.

vpetosti v slovenske kroge proti jugoslovanskemu krasu, proti Evropi in svetu.

Naj spet primerjam z današnjim časom: člani inštituta sodelujejo pri najširših mednarodnih projektih (IGCP-UNESCO), pri projektih EU, v številnih bilateralnih projektih z evropskimi in drugimi državami, vključno s Kitajsko. Za konec naj omenim še en dosežek, skromno začet kmalu po ustanovitvi inštituta, ki je danes pomemben del inštitutske dejavnosti in ki najbolj opazno kaže njegove uspehe: 1955 je inštitut pričel izdajati svoja občasna »Poročila«, ki so do danes zrasla v redno revijo Acta carsologica. Prav ob šestdesetletnici inštituta je bila Acta carsologica uvrščena med revije, ki jih obdeluje ameriški bibliografski inštitut, zaenkrat edina taka krasoslovna revija v Evropi.

Da pa ne bo preveč hvale in samozadovoljstva... Člani inštituta ne gledamo toliko nazaj, izjema so taki trenutki, kot so praznovanja pomembnih obletnic; ne navdušujemo se nad doseženimi uspehi, ampak gledamo naprej: kako izboljšati položaj in razmere, kako priti do nove, najsodobnejše opreme, kako doseči nove, še pomembnejše rezultate, kako sodelovati pri še več in še večjih projektih, še več objavljati... Razvoj in prava vizija pomenita obstoj - in pogled čez preteklih 60 let kaže, da je bil inštitut prav usmerjen: je napredoval, se razvijal in vztrajal. In teh 60 let njegovega obstoja in dela je lahko tudi jamstvo za bodočnost.

**Nagovor akademika dr. Boštjana Žekša,
predsednika Slovenske akademije znanosti in umetnosti,
na svečanosti ob 60-letnici Inštituta
za raziskovanje krasa ZRC SAZU, Postojna**

INŠTITUT JE POSTAL NAJPOMEMBNEJŠE SREDIŠČE ZA RAZISKAVE KRASA IN ZA VZGOJO KRASOSLOVCEV NA SVETU

Spoštovane gospe, spoštovani gospodje, spoštovani gospod župan, spoštovani gospod direktor ZRC SAZU in predvsem dragi sodelavci in predstojnik Inštituta za raziskovanje krasa ZRC SAZU!

Zelo me veseli, da vas lahko v imenu Slovenske akademije znanosti in umetnosti in v svojem imenu pozdravim in nagovorim na slovesnosti ob šestdesetletnici Inštituta za raziskovanje krasa. Inštitut je bil ustanovljen v okviru Slovenske akademije znanosti in umetnosti takoj po vojni, leta 1947, ko je slovenski kras postal slovenski. Že prej, od leta 1929, je tu v Postojni obstajal italijanski državni speleološki inštitut, ker so se očitno tudi Italijani zavedali pomena krasa in raziskav krasa. Osnovna naloga novega, slovenskega inštituta, so bile osnovne raziskave, spoznavanje in razumevanje kraških pojavov v njihovi celoviti raznolikosti, tako da je bil značaj dela inštituta od samega začetka izrazito interdisciplinaren. Kot nadgradnja osnovnih raziskav pa je od samega začetka obstajala uporaba pridobljenega znanja v uporabnih raziskavah, ki naj bi po eni strani pomagale pri ohranjanju krasa, po drugi strani pa pri olajševanju življenja na krasu in pri usmerjanju razvoja na krasu, ki naj bi povzročal čim manj škode v okolju.

V teh šestdesetih letih je inštitut izjemno dobro opravljal svoje naloge, za kar so bili zaslužni mnogi izjemni sodelavci in vrsta uglednih predstojnikov inštituta, med katerimi naj zaradi njunega daljšega staža omenim le akademika Srečka Brodarja in svojega pokojnega prijatelja dr. Petra Habiča. Seveda je inštitut delal uspešno tudi zato, ker se nahaja v središču klasičnega krasa, vendar se je treba zavedati, da so za njegov uspeh bistveni zagnani in vrhunsko usposobljeni sodelavci. Inštitut je bil tudi stalno tesno povezan z okoljem, s Postojno, s Primorsko in s celotno Slovenijo, saj je kras naš kras in znanost, s katero se ukvarjajo na inštitutu, »naša« znanost. Tukaj »naša« znanost razumem v najplemenitejšem smislu, saj ne gre za prilastitev in zapiranje, za lokalno znanost, ampak gra za znanost, ki je odprta v svet in sodeluje s svetom, obravnava pa tematiko, ki je z nami vsemi tesno povezana.

Inštitut je postal najpomembnejše središče za raziskave krasa in za vzgojo krasoslovcev na svetu. Sodelavci inštituta objavljajo svoja dela v uglednih mednarodnih strokovnih časopisih in tudi sami izdajajo revijo, Acta carsologica, ki je med najuglednejšimi na svetu; v zadnjih dvajsetih letih so izdajali povprečno po eno znanstveno monografijo na leto, ustvarili eno najpopolnejših speleoloških knjižnic na svetu, sprejemali po okoli dvesto tujih obiskovalcev in sodelavcev letno ter prejeli ugledna tuja priznanja in nagrade iz Francije, s Kitajske in iz Amerike. Uspešno delo se odraža tudi v tem, da je Mednarodna speleološka zveza prenesla svoj sedež v Postojno, na inštitut.

V zadnjih letih so uspešno raziskovalno delo na inštitutu dopolnili še z visoko kvalitetnim pedagoškim delom pri vzgoji mladih speleologov in znanstvenikov. Začeli so

Predstojnik dr. Tadej Slabe je spregovoril o delu Inštituta za raziskovanje krasa ZRC SAZU in predstavil svoje sodelavce ter njihova raziskovalna področja.

Direktor Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU dr. Oto Luthar je v kratkem orisal nastanek in pomen inštituta in naštel kronološko njegove dosedanje sodelavce.

z doktorskim študijem, na katerem študira približno dve tretjini tujcev in ki je prvi tak študij na svetu. Poleg tega inštitut že dolgo let organizira mednarodne krasoslovne šole in sodeluje pri posameznih programih raznih univerz.

Pri aplikativnem delu naj omenim dobro sodelovanje z DARS-om in z zavodi za varstvo narave pri skrbi za čim manj škodljiv razvoj na krasu, ki se mu pač ne bomo mogli izogniti. V bodoče bi si morali prizadevati, da bi pri vseh bodočih posegih na krasu - pri avtocestah, železnicah, industrijskih conah ali smetiščih - mnenje inštituta postalo obvezno. Danes se strokovne podlage, ki jih pripravlja inštitut, upoštevajo; ne pa vedno, saj ima pri nas včasih z osebnimi koristmi pogojeno pismo bralcev podobno težo kot znanstveni elaborat.

Tukaj bi lahko svoj nagovor končal z zahvalo inštitutu za sedanje delo in v prepričanju, da se bo njegovo uspešno delo nadaljevalo. Pa se bojim, da nadaljevanje uspešnega dela ni zagotovljeno zaradi neurejenega in neprimerne sistema financiranja takih inštitucij. Gre za to, da nekaj sredstev inštitut lahko dobi in mora dobiti na trgu od uporabnih raziskav. Toda tega ne sme biti preveč, ker so potrebne pretežno osnovne raziskave, ki dajejo osnovno znanje, ki se ga da uporabljati, poleg tega pa omogočajo mednarodne stike in mednarodno kritično evalvacijo. Za osnovne raziskave ter za njihovo financiranje pa je odgovorna država in žalostno je, da nima polnega razumevanja za inštitucijo, ki je v svetovnem merilu odlična in dela za nas in za tujino pomembne stvari.

Ne gre za to, da bi bilo financiranje inštituta pomanjkljivo zaradi sovraštva, nerazumevanja ali česa takega. Vzrok za to je v tem, da smo vpe-

ljali sistem financiranja znanosti, ki ne gleda, kaj kdo dela in ali je to koristno ali izjemno kvalitetno, ampak šteje neke točke, ki izvirajo iz neke formule, ki si jo je nekdo izmislil. Ta sistem ne vzpodbuja odličnosti, ampak vzpodbuja povprečnost, kar je v znanosti nekaj slabega. Inštitut ima še to nesrečo, da je krasoslovje uvrščeno pri nas v področje humanistike, ki si je izborila svoje, domačijske kriterije, po katerih so domače objave ravno tako pomembne kot tuje. Zato imajo znotraj področja humanistike tisti, ki objavljajo v slovenskih časopisih, mnogo objav in mnogo »točk« ter so mnogo »uspešnejši« od Inštituta za raziskovanje krasa ZRC SAZU, ki se uveljavlja v svetu z visoko kvalitetnimi publikacijami. Narobe svet! Za blaginjo slovenske znanosti in za blaginjo kvalitetnega Inštituta za raziskave krasa bi nujno morali spremeniti kriterije za njegovo financiranje. Pa kaj, ko ustrezajo povprečni večini in jo znova in znova reproducirajo.

Akademik dr. Žekš in sodelavci Inštituta

Ob stopetdeseti obletnici smrti
tudi za Slovenijo pomembnega
češkega izumitelja in gozdarja

JOSEF RESSEL ZA SLOVENSKI KRAS

Sandi Sitar

Vsestranski izumitelj in napredni gozdar Josef Ressel, rojen 29. junija 1793 v Chrudimu na Češkem, je bil Prešernov sodobnik. Živel je v avstrijskem cesarstvu, njegova starša sta bila češkega in nemškega rodu, služboval pa je v sedanji Sloveniji, Hrvaški in Italiji. Tako si to ustvarjalno osebnost mednarodnega slovesa »prisvoja« kar šest narodov. S Slovenci ga še posebej povezujejo njegova prva služba na Dolenjskem, kjer se je tudi naučil slovenskega jezika, nato pa pogosti službeni obiski in osebni stiki. V letih 1824/25 se je zadrževal v Ljubljani, njegova druga žena je bila Slovenka, svoj najpomembnejši izum naj bi domislil in

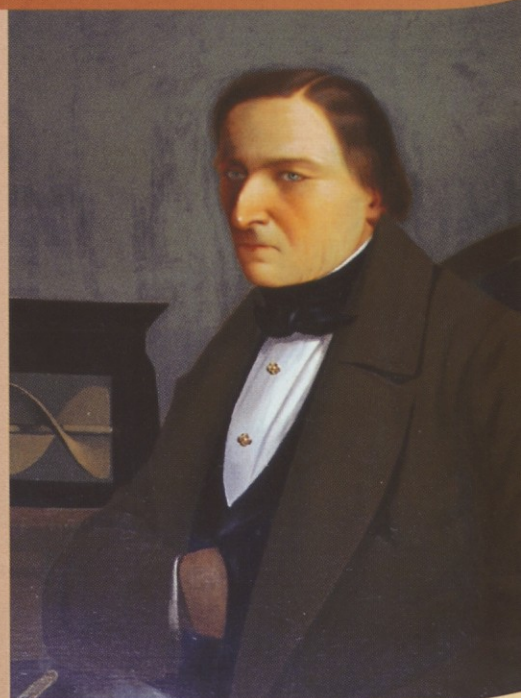
preskušal tudi na Slovenskem; tu je nato prezgodaj umrl. Tega je letos okroglih 150 let, kar se je na svojo zadnjo službeno pot pripeljal iz Trsta v Ljubljano, verjetno prvič z le malo prej dograjeno južno cesarsko železnico Dunaj-slovensko ozemlje-Trst. Najel je sobo v hotelu Bavarski dvor, zbolel za vročinsko boleznijo (kolera ali tifus) in v noči od 9. na 10. oktober 1857 umrl. Tudi pokopali so ga v Ljubljani, a zaradi prekopavanj ni več ne njegovih telesnih ostankov ne prvotnega nagrobnika, v spominskem parku Navje, kjer so pokopane številne pomembne osebnosti, pa stoji njegov spominski obelisk.

Kraji na Resslerji življenjski poti so bili Chrudim, kjer je obiskoval tudi osnovno šolo, Linz, kjer je kot dijak opazoval težko vleko ladij proti donavskemu toku in morda že razmišljal, kako bi pri tem lahko pomagala tehnika. Nato je bil kadet na artilerijski akademiji v Čeških Budejovicah, kjer se je učil matematike in fizike iz Vegovih učbenikov. Na Dunaju je vpisal v indeks naravoslovne in družboslovne predmete, a ker ni zmozel stroškov, je moral študij na univerzi opustiti. Tedaj pa mu je risarska spretnost pomagala do rešitve v obliki štipendije za gozdarsko akademijo v Mariabrunnu pri Dunaju. Tako je postal gozdar. Po prvi službi v novomeškem okraju (Pleterje, Kostanjevica) so ga leta 1821 prestavili v Trst. Poročil se je s Hrvatico Jakopino Orebić in imel z njo tri otroke. V hitro se razvijajočem pristaniškem mestu Trst se je začela njegova intenzivna izumiteljska dejavnost. Za naslednje službeno mesto so mu določili takrat kranjski Motovun, odkoder je lahko bolje obvladoval Istro in otok Krk. Po smrti prve žene se je poročil s Slovenko Terezijo Kastelic, ki mu je rodila še sedem otrok. Prestavili so ga v Benetke, po revolucionarnem letu 1848 pa znova v Trst, kjer je opravljal službo mornariškega intendanta - zadolžen je bil za oskrbo ladjedelnic vojne mornarice s kakovostnim lesom. To ga je pogosto pripeljalo v Ljubljano, naposled leta 1857, ko je v starosti 64

let umrl. Vse svoje službeno obdobje je tako preživel okoli slovenskega krasa ali na njem, tako da se tudi velik del njegove službene in izumiteljske dejavnosti še posebej povezuje prav s tem geografskim območjem.

Bil je Prešernov sodobnik (rodil se je sedem let pred pesnikom in umrl osem let za njim) in tako človek intenzivnega začetka industrijske revolucije, ko so nove tehnične možnosti (parni pogon, stroji za množično proizvodnjo, nova prometna sredstva itn.) ljudem hitro spreminjale življenjski slog, nadarjene izumitelje pa spodbujale k še večji ustvarjalnosti. Ressel je na Dunaju študiral, da bi deloval v tej smeri, a se je njegovo življenje obrnilo drugače in tako je postal gozdar. Čeprav svoje usmerjenosti v izumiteljstvo ni opustil, saj se je predvsem z njo zapisal v zgodovino, ni bil nič manj ustvarjalen v gozdarstvu. To področje je bilo pred njim izpostavljeno pretiranemu ropanju naravnega bogastva, na prehodu iz 18. v 19. stoletje pa je s splošnim napredkom znanosti napredovala tudi gozdarska stroka in Ressel je bil med prvimi, ki je na tem področju uveljavljal in sooblikoval nove poglede.

Resslerji temeljno področje, gozdovi, s katerimi je v prvem obdobju svojega službovanja neposredno gospodaril, v

Slika na levi strani:

Josef Ressel, gozdar in izumitelj, ki se je zapisal tudi v slovensko zgodovino - Original v muzeju v Resselovem rojstnem kraju Chrudim na Češkem.

Slika desno

Pionirska zasluga Josefa Resslera je tudi postavitev teoretičnih, gozdarskih, gospodarskih in ekoloških temeljev za pogozditev slovenskega krasa

drugem pa je z lesom iz njih oskrboval ladjedelnice, so bili od morja v notranjost zaradi pretirane sečnje hudo izropani, marsikje pa izsekani do golega. Njegov prvi ukrep je bil zato omejitve sečnje pod ravni naravnega prirastka, drugi pa pogozdovanje. Ker je bil za ladjedelnice najbolj dragocen hrast, še zlasti krivo raščen in tako še posebej primeren za zaobljene in krožne dele ladijskega ogrodja, je Ressel poskušal s sajenjem želoda. To mu sicer ni uspelo, pokazalo se je, da je potrebna vmesna faza s sajenjem bora, toda storil je prvi odločilen korak v tej smeri in tako je obnova gozdov od Goriške preko slovenskega Krasa pa v Istro v dobršni meri njegova zasluga. Njegovo delo in študije kažejo, da je pravilno predvideval, da

bo v ladjedelništvu, strojogradnji, gradbeništvu in rudarstvu les že kmalu zamenjalo železo oziroma jeklo. S tem v zvezi je razmišljal o gospodarskih spremembah, ko gozd ne bo več le tovarna lesa, ampak ga bodo vrednotili tudi z drugih gledišč. Prav nič ni pretirano, če gledamo v Ressleru že tudi predhodnika modernih ekoloških nazorov: kolikor je človek dajal gozdovom, toliko so tudi ti vračali njemu.

Enako dejaven tudi v tehniki... Kakor je bil Ressel v marsičem inovator v gozdarstvu, tako je bil tudi izumitelj na mnogih področjih tehnike: v konstrukciji strojev in pnevmatičnih naprav, v energetskih napravah na paro in alterna-

Model ladje Civetta, ki je leta 1829 v Trstu prva na svetu plula na pogon z vijakom in s potniki na palubi, dogodek pa je bil napovedan - Posnetek iz Tehniškega muzeja na Dunaju.

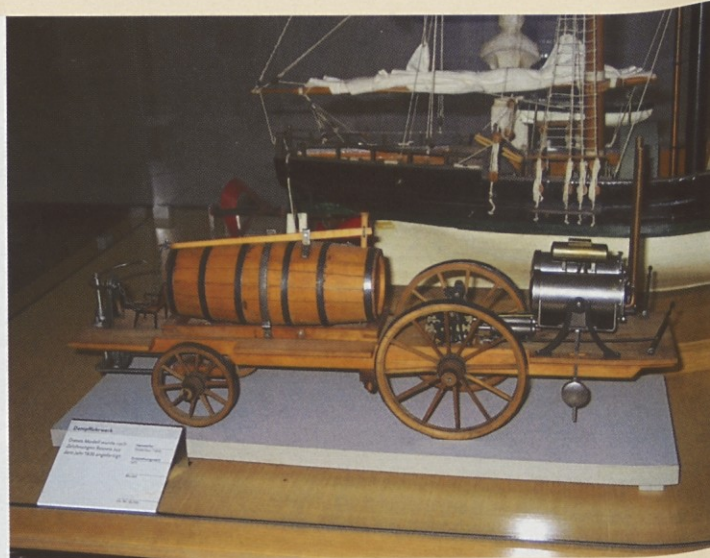

ktivne vire (voda, veter), v prometu in transportu, v merilni tehniki, kemijski tehnologiji in - kot uslužbenec pri vojni mornarici - tudi v vojni tehniki. Mnogi izumi so nastajali kot odgovor na izzive iz njegove neposredne okolice, med takšnimi so na primer različne stiskalnice in mlini, plug z nastavljivo globino oranja, posebej primeren za hitro obračanje pri menjavi brazd na kraškem terenu. Ukvarjal se je s konstrukcijo krogličnega in valjčnega ležaja, ki ga je skiciral že Leonardo da Vinci, a ga je bilo potrebno domisliti še v tehničnih nadrobnostih in za različne vrste uporabe. Načrtoval je mehanski oder za hitro menjavanje prizorišč in učinkovit globinski vtis. Izumljal je stranišče, ki bi ne smrdelo. Ukvarjal se je s tehnologijo izdelave mila, z ekstrakcijo barvil in strojil, z izparevanjem soli, izumil je podkvice za zaščito usnjenih podplatov. Za vojsko je razvil prenosni optični telegraf in se je ukvarjal s problemom, kako na ladjah ublažiti povratni učinek ob topovski izstrelitvi. Vseh znanih Resselovih izumov je okoli trideset, od tega jih je deset pridobilo status privilegija, kot so tedaj imenovali to predobliko patenta.

Vse vrste energije. Čeprav so Watt in drugi tehniki izpopolnili parni stroj za vsakovrstno množično uporabo, je poskušal tudi Ressel prispevati na to področje. Tako je načrtoval parni stroj na vodo in živo srebro, kondenzacijski stroj, pa agregat, sestavljen iz primarnega in sekundarnega stroja, ter regenerator in druge naprave za varčno izrabo pare in dolgoživost parnega stroja. Razmišljal je o uporabi vode za kurjavo parnih kotlov, potem ko bi jo kemijsko razstavili na vodik in kisik. Zanimal se je za napredek elektrotehnike, v vodni in vetrni energiji pa je videl obnovljive in zato neizčrpane energetske vire, ki so tudi ekonomsko zelo ugodni. Posebej za razmere na krasu je načrtoval vetrni agregat, nameščen na strehah domačij na navpični osi, da ga lahko poganjajo vetrovi iz vsakršne smeri in ga je mogoče uporabiti za pogon žrmelj in drugih koristnih naprav.

Prometna tehnika je bila posebej poudarjeno področje Resselovega izumiteljskega dela. Devetnajsto stoletje pogosto označujejo kot obdobje železnic. Ressel je na razpis za rešitev, kako na trasi južne železnice premagati prelaz Semmering, podobne težave pa je povzročal na slovenskem ozemlju kraški prag, poslal svoj predlog. Medtem ko so drugi tehniki iskali in tudi našli rešitev v »gorskih« lokomotivah, je Ressel, ki se je veliko ukvarjal s pnevmatičnimi napravami (cevna pošta, rudniško dvigalo, merilne naprave), predlagal pnevmatično kotalno železnico, ki bi jo poganjala razlika med zračnim tlakom za vlakom v obliki izstrelka, in pred njim. Takrat njegovega predloga niso jemali resno, v najnovšem času pa razmišljajo o možnosti takšnega prometa med Ameriko in Evropo, in to z letalskemu konkurenčno hitrostjo, večjo od zvočne. Ressel je razmišljal tudi o leteči napravi, sestavu balona in letala, ki bi ga poganjala para ali celo elektrika. Njegov sin Heinrich, po poklicu inženir, je štirinajst let razvijal ter dopolnjeval to zamisel in jo je naposled razvil do patenta, pri tem pa se je popolnoma izčrpal in je umrl za posledicami pomanjkanja ter lakote.

Ressel si je takole zamislil cestno lokomotivo. Pozneje je skiciral še razvojno naprednejše parno cestno vozilo - Model smo slikali v Tehniškem muzeju na Dunaju.

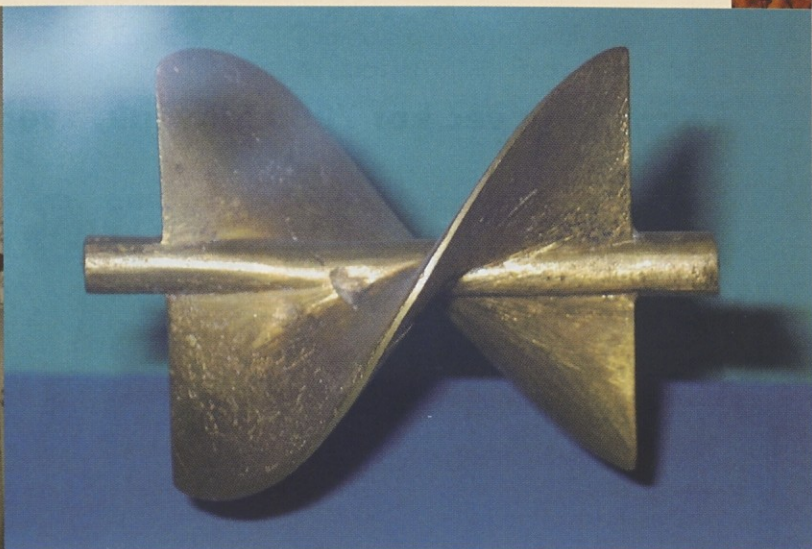
Parni avtomobil? Pri razvijanju parnega cestnega vozila je Ressel najprej prenesel idejo vlaka na cestišče. Cestna lokomotiva naj bi imela vse pogonske in krmilne naprave, upravljala pa naj bi jo voznik in zavirač. Nanjo bi priklopili vagone za prevoz blaga in potnikov. V naprednejši izvedbi je predvideval samo eno štirikolesno vozilo in ga je zaradi prekritja z zložljivo platneno streho imenoval kabriolet, danes pa bi mu lahko rekli enoprostorno vozilo. To zamisel je razvil leta 1830, patentiral pa leta 1832, ko so v Angliji že vozili prvi vlaki, prvo parno cestno vozilo pa so naredili že leta 1770. Poskusno vozilo po Resselovi zamisli so izdelali v Trstu in je imelo dve prestavi; s prvo je doseglo hitrost 3,7 km na uro, z močnejšo za vožnjo navkreber pa 1,2 km na uro. Ressel ga je namenil prometu med Trstom in Benetkami in je zagotavljal, da bo po potrebnih izpopolnitvah vozilo s hitrostjo, vsaj primerljivo z vprežnimi poštnimi kočijami.

Najbolj popularno Resselovo delo pa je s področja vodnega pogona. Leta 1826 je patentiral napravo, ki naj bi jo preko lopatičastega kolesa poganjal vodni tok, moč pa bi se prenašala na pogonsko kolo na rečnem dnu, kar bi omogočalo plutje proti toku. Glavna Resselova pozornost pa je bila namenjena ladijskemu vijaku. Našega portretiranca označujejo kot izumitelja te naprave, kar pa drži le deloma. Natančneje povedano je le člen v verigi iznajdb in iznajditeljev, ki so razvijali to napravo; iskanje v danih razmerah kar najbolj idealnega pogonskega vijaka pa je tudi del tehničnih prizadevanj našega časa in prihodnosti. Pri tem so tehniki izhajali iz dveh vzorov: iz vetrnice, v Evropi znane in preizkušene na vetrnih mlinih že od začetka 2. tisočletja (Arabci pa so jo poznali že prej), ali pa iz Arhimedovega vijaka, na vsak način poznanega že pred Arhimedom, ki je živel v 3. stoletju pred našim štetjem. Ressel je bil med izumitelji, ki so se zgledovali po grškem vzorniku. Že pred njim so uporabljali Arhimedov vijak na prvih podmornicah, Ressel pa je na izviren način razmišljal in poskušal, kolikšen del te vijačnice naj uporabi, kako velik naj bo, kakšno

Resslov sin Henrik je razvil do patenta očetovo zamisel za parno letečo napravo.

Resslov najpomembnejši izumiteljski dosežek: prispevek k razvoju ladijskega vijaka.

strmino naj ima, s kakšno hitrostjo naj se vrti in kje na ladijskem trupu naj bo nameščen.

V čem je bil Ressel s svojim vijakom zares prvi?

Pred ladijskim vijakom je parni stroj na ladjah poganjal lopatičasta kolesa, ki pa so se zaradi valovanja dvigala iz vode, vojno mornarico pa je najbolj motil prostor, ki so ga potrebovala pogonska kolesa in kamor bi raje namestili topove. Zato je bilo na delu veliko izumiteljev, ki so v kratkem časovnem razmaku prišli do uporabnih rešitev. Ressel pa je bil prvi med njimi po najavi poskusa in prevozu potnikov z ladijskim vijakom, za katerega navaja, da si ga je zamislil leta 1812, patentiral leta 1827, na opisani način pa ga je preskusil leta 1829 v Tržaškem zalivu. Pridobil je sponzorje, ki so plačali stroške za izdelavo ladje po njegovih načrtih. Po paleni v obliki sove na premcu so jo imenovali Civetta. Kupili so tudi parni stroj, vijak pa so vlili pa Resselovih načrtih. Zgodovinski datum ni natančno znan; morda je bilo to 4. avgusta, vsekakor pa leta 1829. V tržaškem pristanišču se je zbrala velika množica, ladja je vkrcala okoli 40 potnikov, vijak se je zavrtel in plovba se je začela. Množica je navdušeno vzklikala, toda po petih minutah je po eksploziji dovodne cevi odpovedal kupljeni motor, s Civette pa je bilo slišati prestrašene klice na pomoč. Sovražniki tehničnega napredka (lastniki jadrnic in ladij na lopatičasta kolesa) so nato dosegli prepoved nadaljnjih poskusov, češ da so preveč nevarni. Tako so si Ressel izum, ki ga je avtor prikazal pred preizkušnjo s Civetto tudi v Parizu na Seini, prisvojili drugi ali pa so uveljavili za patent in uporabo na ladjah svoje zamisli.

Prizadevanja za priznanje dejanskih zaslug so zagrenili Resselu zadnja leta življenja, za njim pa so si prizadevali za uveljavitev njegove prednosti še mnogi drugi. Dandanes ga priznavajo kot iznajditelja ladijskega vijaka predvsem na območju nekdanje habsburške monarhije, manj pa na anglosaškem območju in v Skandinaviji, kjer navajajo svoje

izumitelje. Ob zapisani pripombi, da trajajo sistematična prizadevanja na tem področju vodnega pogona že dolgo, saj se je s tem ukvarjal že Leonardo da Vinci, so razhajanja pri navajanju tovrstnih temeljnih zaslug povsem razumljiva. Resselovi pionirski dosežki pa so kljub temu nedvoumni in dokazljivi. Po večletni prekinitvi se je s tem izumom ukvarjal tudi pozneje in je z zadnjim od svojih desetih privilegijev leta 1851 patentiral zamisel za pogon parnikov »na način ribjega repa«. S tem izumom je poskušal prispevati k poenostavitvi izdelave ladijskega vijaka (namesto dragega postopka vlivanja je predlagal preprosto vijak iz v obliko številke osem zavitega kolobarja iz pločevine, z okoli navpične osi vrtljivo vodoravno osjo vijaka pa bi bilo mogoče ladjo tudi krmariti).

Pred 150 leti na koncu življenjske poti... Po izjavi poznavalcev je Ressel umrl z listkom v rokah. Nanj naj bi s poslednjimi močmi zapisal, naj nadaljujejo s prizadevanji za uveljavitev njegove prednosti pri izumu dokazano delujočega ladijskega vijaka. Dandanes priča o prisotnosti in delovanju tega ustvarjalnega moža na slovenskih tleh marsikaj: znova pogozdeni kras, ulice po slovenskih mestih, spomenik ob Aškerčevi cesti v Ljubljani, spominski obelisk na Navju itn. Ob jubileju so mu v Tehniškem muzeju Slovenije v Bistri pri Vrhniki in v knjižnici za Bežigradom, (ob isti cesti, Slovenski oziroma Dunajski, ob kateri je umrl in je bil najprej pokopan) postavili razstave, svoje so prispevali mediji itn. Najpomembnejši pa je spomin na Ressa pri sedaj delujoči in pri najmlajši generaciji, ki ji je izumitelj ladijskega vijaka lahko spodbuden zgled za lastno ustvarjalnost. Da ne omenjamo posebej našega Krasa s Primorjem, kjer je bil Ressel najbolj dejaven, in je po zgodovinskih zaslugah, kljub mednarodnemu pomenu ter oddaljenosti poldruga stoletja, tudi najbolj prisoten.

Zakaj se je več kot 7000 Slovenk, zvečine Primork, izselilo v Egipt?

SANJE IN POGUM

Tina Valič

Več kot sto let je minilo, odkar so prve Slovenke obiskale Egipt. Njihov odhod ni bil turistične narave; niso jih zanimale piramide in mogočna sfinga. Zanimal jih je zaslužek. Odšle so, da bi rešile svoje družine lakote in odkupile grunt. To so bile aleksandrinke.

Mesto Aleksandrija je bilo v polnem razcvetu zaradi gradnje Sueškega prekopa (1869), ki je skrajšal pot do Azije ter privabil številne trgovce, bankirje, gradbenike, arhitekte in druge izobražence. Z njimi je v Egipt prišlo čez 7.000 slovenskih izseljenk. Večina jih je dobila delo v Aleksandriji, manj v Kairu. Delale so kot varuške, sobarice, dojilje, guvernante, spremljevalke, šivilje in kuharice pri bogatih družinah, ki so prišle iz Evrope zaradi boljšega zaslužka. Vzrok odhoda aleksandrink je bil prav tako ekonomski kot pri ostalih priseljencih, vendar je šlo v njihovem primeru za preživetje. Njihov odhod je reševal družinsko premoženje, saj se je s kmetijstvom na Primorskem težko preživljalo, lačnih ust je bilo veliko in davki so bili visoki. Po letu 1920 so k izseljevanju prispevale še posledice prve svetovne vojne ter fašistično zatiranje.

Hudo jim je bilo oditi, stopiti na »vapor«* v tržaškem pristanišču in se odpraviti v Afriko, saj njihovo poznavanje svetâ ni segalo dlje od Gorice. Vendar hudo je bilo tudi ob vrnitvi. Po letih odsotnosti se je bilo težko postaviti na stare tire in zaživeti s svojo družino, kajti marsikatera se je odtujila od moža, otroci so se navadili živeti brez matere ter nanje gledali kot na tujke. In prav te usode so bile najbolj boleče.

Aleksandrinke s svojimi varovanci

Aleksandrinki na srečanju v prostem času

Povrh vsega jih je izločila še vaška skupnost, ki jih je sprejemala z zadržkom, pogosto samo zaradi nevoščljivosti.

Marsikatero mlado dekle je z veseljem čakalo na dan, ko bo dovolj staro za odhod. Na domačinke, ki so se vračale domov, so ta dekleta gledala kot na vzornice, saj so bile lepo oblečene, urejene, njihovo obnašanje je bilo uglajeno, poleg tega so bile iznajdljive in znale so tudi po pet jezikov. Nekatere so odšle le za leto ali dve, dovolj dolgo, da so zaslužile za doto, druge pa so se v Egiptu poročile in si svoje družine ustvarile daleč od domovine.

Ker so bile daleč od doma, so se rade družile. Srečevale so se v parkih, kjer so posedale s svojimi varovanci, in si izmenjevale novice, ki so jih prejemale v pismih. Ob nedeljah popoldne so imele prosto in takrat je bil čas za sprostitev v družbi domačih obrazov. Te popoldneve so preživljale z branjem knjig, z udeleževanjem pri slovenskem bogoslužju ter z gledališko dejavnostjo in petjem. Tako so v Egiptu nastajala slovenska društva.

V številnih hišah na Goriškem hranijo porumenele fotografije, razglednice, pisma, šatuljice, skodelice, skrinje in druge predmete aleksandrink, vendar so njihova najpomembnejša dediščina njive, hiše in vrtovi, ki so jih odkupile, recepti, pesmi, zgodbe in besede, ki so jih delile z nami. Odkar so prve aleksandrinke stopile na egiptovska tla, mineva skoraj 130 let. Njihovo odhajanje se je končalo po letu 1950, ko je Naser nacionaliziral Sueški prekop. Takrat so evropske družine začele odhajati v svoje

Z leve na desno: novogoriški župan Mirko Brulc, sestra Gabrijela, pevka Ljoba Jenče, Dejana Baša, Peter Zorn, mag. Inge Miklavčič-Brezigar, veleposlanik RS v Egiptu Borut Mahnič in mag. Daša Koprivec - Fotografija: D. Baša

Z razstave o aleksandrinhah v hiši na placu v Prvačini - Fotografija: T. Valič

domovine oziroma v Avstralijo ali Ameriko in z njimi tudi nekatere Slovenke.

Še živčih aleksandrinh je vedno manj in spomini se neizbežno brišejo. Skrajni čas je bil, da se je ta proces zaustavil in da se je začelo aktivno graditi na ohranjanju spomina nanje. Prve resne raziskave je opravila Dorica Makuc, ki je v knjigi Aleksandrinke opisala ta pojav. Na pobudo Ivana Martelanca, da se jim v spomin postavi spominsko ploščo, je bilo novembra 2005 v Prvačini ustanovljeno Društvo za ohranjanje kulturne dediščine aleksandrinh. Predsednica društva Dejana Baša je združila znanje raziskovalca lokalne zgodovine Petra Zorna in strokovnost etnologinje mag. Inge Brezigar Miklavčič iz Goriškega muzeja. K sodelovanju je bil povabljen tudi Slovenski etnografski muzej, katerega predstavnica je mag. Daša Koprivec. Društvo ima še druge aktivne člane, ki svoj prosti čas posvečajo delovanju in razvoju društva. Zahteven cilj, ki je bil načrtan že ob ustanovitvi - postavitev spominske plošče v Aleksandriji, je društvu uspelo uresničiti po dveh letih delovanja.

Skoraj sto ljudi iz vse Slovenije, predvsem z Goriške, se je udeležilo slovesnosti v Egiptu. Poleg članov društva so bili prisotni še župan Mestne občine Nova Gorica Mirko Brulc in svojci aleksandrinh. Tristo kilogramov težko ploščo, delo akademskega kiparja Janeza Lenassija, ki so jo 7. novembra 2007 postavili na dvorišču samostana slovenskih šolskih sester svetega Frančiška Kristusa Kralja v Aleksandriji, je sofinancirala Mestna občina Nova Gorica. Na plošči so vklesane besede pisatelja Marjana Tomšiča in šolske sestre Franke Martelanc. Pri izvedbi projekta sta nam pomoč nudila direktor Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu Zorko Pelikan ter slovenski veleposlanik v Egiptu Borut Mahnič. Slednjemu je na slovesnosti pripadla tudi čast, da je v imenu predsednika

Republike Slovenije dr. Janeza Drnovška šolskim sestram, ki so desetletja nudile pomoč aleksandrinh, izročil Red za zasluge.

Izletniki so se iz daljnega Egipta vrnil polni vtisov. Na pokopališčih so našli nagrobnike svojih prednic, sorodnic in sovaščank, našli so hiše, kjer so delale, in hodili po istih ulicah in parkih, po katerih so se nekoč sprehajale aleksandrinke.

Polni vtisov in novih moči smo se v društvu lotili dela. V oblikovanju je zgibanka, ki bo vsebovala temo o aleksandrinhah. Pred nami je tudi nova razstava. Člani društva so se nanjo zavzeto pripravljali. Odprli so jo že 8. decembra 2007 na Gradišču nad Prvačino. To je naša tretja razstava; prejšnji dve sta bili na ogled poleti 2006 in 2007 v Prvačini. Ker je neobjavljenega gradiva veliko, želimo to tradicijo nadaljevati. Zavzemamo se, da bi društvo vključevalo čim več članov iz različnih krajev z Goriške, ki bi popestrili in dopolnjevali dosedanja raziskovanja ter zbirko gradiva. V veselje nam je, da smo približali pojem aleksandrinstva širši slovenski javnosti, kar dokazujeta obiskanost razstav ter medijska pozornost, katere je bilo društvo deležno. Upamo, da smo in še bomo pripomogli k temu, da bodo aleksandrinke dobile pravo mesto v slovenski zgodovini, saj so nam s svojim pogumom in požrtvovalnostjo lahko za zgled!

* pamik

Tina Valič, članica Društva za ohranjanje kulturne dediščine aleksandrinh, Prvačina

Primorska izseljenka, urednica, novinarka, pesnica, pisateljica in politična delavka v ZDA⁽¹⁾

ANNA PRAČEK KRASNA

Helena Uršič

Odločitvi, da v svoji raziskovalni nalogi⁽²⁾ predstavim Anno Praček Krasna, sta botrovala predvsem dva motiva. Prvi je bilo dejstvo, da je bila Anna rojena v neposredni bližini šole, ki jo

obiskujem, v Dolgi Poljani pri Ajdovščini. Drugi pa je navdušenje nad njenimi dosežki, ki jih niso preprečile niti težke življenjske preizkušnje po izselitvi v Združene države Amerike.

Najprej sem želela raziskati, kakšen je bil položaj Slovencev, ki so se v medvojnem obdobju odločili za pot v Ameriko. Izpostavila sem specifične vzroke, ki so privedli Anno Praček Krasna do migracije. Pozneje sem se posvetila raziskovanju njenega poklicnega in zasebnega življenja v ZDA. Še posebej me je zanimalo, kako je živela po vrnitvi v domovino, kako so jo sprejeli sodobniki in kako je nanjo vplivalo slovo od Amerike. Nazadnje pa sem poskušala celotno njeno življenjsko zgodbo zaobjeti v sporočilu njenih pesmi. V njih namreč predstavlja svoja doživljanja ob ameriški socialni problematiki, delavskemu vprašanju in svoji razdvojenosti med dvema domovinama.

Položaj Primorcev med vojnama ⁽³⁾

Pred prvo svetovno vojno so se Primorci izseljevali v povprečju manj kot ostali Slovenci. Po prvi svetovni vojni pa se je njihov delež med izseljenimi povečal.

Z italijansko vojaško zasedbo in z rapalsko pogodbo je bila Primorska po prvi svetovni vojni ločena od ostalega slovenskega etničnega ozemlja. Fašizem je načrtno vzpodbujal raznarodovanje. Prav to je Primorce prisililo k izseljevanju. Odhajali so uradniki, industrijski delavci, izobraženci, ki jih je oblast razglašala za "politično nevarne".

Drugi razlog za izseljevanje je bil ekonomskega značaja. To je bilo sicer tudi povezano z odnosom Italije do manjšine, saj je ta na Slovence pritiskala tudi na gospodarskem in socialnem področju. Že vojna je za sabo pustila težke razmere; sledil je gospodarski zastoj in agrarna kriza. Uničen je bil sistem hranilnic in posojilnic, ki je skupaj z zadrugami prešel v roke fašistov. Ob tem so najbolj trpeli mali kmetje, ki so videli edino rešitev iz tega v odhodu v tujino. Najpogostejši cilj je bila Jugoslavija (kar 70 %). Veliko izmed njih se je usmerilo proti Belgiji in Nemčiji, ženske pogosto v Egipt, zlasti pa so odhajali v Argentino, ki je postala priljubljena zlasti v času omejevanja dotoka priseljencev v ZDA.

Tisti, ki so se namenili v Ameriko, so tam nameravali ostati le nekaj let, nato pa se vrniti v domovino. Delo so iskali v rudnikih in tovarnah, kjer so prejeli mesečno plačo.

Mesta, kjer je prebivalo največ Slovencev (v prvi polovici 20. stoletja), so bila: "New York in okolica (leta 1920 je tam prebivalo 10.517 Slovencev), Buffalo z okolico (leta 1920 je tam prebivalo 339 Slovencev), zgornji del zvezne države New York (leta 1920 je tam prebivalo 15.025 Slovencev), rudarska območja vzhodne Pennsylvanije in zahodni del zvezne države New York (leta 1920 je tam prebivalo 56.483 Slovencev), premogovniška in predelovalna središča zahodne Virginije, Wheeling, Beenwood (leta 1920 je tam prebivalo 3.043 Slovencev) ... ⁽⁴⁾

Izseljevanje s Primorske je za sabo pustilo velike posledice. Zlasti na podeželju se je občutno zmanjšalo število prebivalstva.

Zanimivo je, da so bili Primorci med tistimi izseljenici, ki jim je v tujini najbolj uspelo. Znani so bili po svojem veselem značaju in po navadah, ki so jih prinesli iz domovine.

Življenje Anne Praček Krasna do vrnitve v domovino ⁽⁵⁾

Rodila se je 30. novembra leta 1900 v manjši vasi Dolga Poljana na Vipavskem. Njen oče Jožef je bil kmet in posestnik, mati Marija pa je bila gospodinja. Od enajstih otrok jih je kar šest umrlo že v otroštvu.

Anna je bila že od malega bistra in delovna. V šoli je dosegala nadpovprečno dobre rezultate. V času prve svetovne vojne pa sta ji umrli oba starša. Anna je bila ujeta v povojno razdejanje in fašistično nasilje. Uvidela je, da zanjo v domovini ni prihodnosti in sklenila je slediti stotinam Slovencev ter zbežati v Ameriko.

Ko je prispela čez ocean, se je naselila v bližini rudarskega mesta Parkhill v Pennsylvaniji, bolj natančno v Johnstownu, kjer so se že prej naselili mnogi njeni rojaki. Začela je čisto z dna; kot služkinja in delavka. Leta 1923 se je poročila z Adolfom Krasno, s katerim sta se poznala že od doma, saj je bil Krasna njen sovaščan. S svojo delavnostjo in sposobnostjo je Anna kmalu začela dosegati prve uspehe. Ob delu se je šolala, izpopolnjevala v angleščini, prebirala različno literaturo. Skupaj z Adolfom se je včlanila v social-

Anna Praček Krasna, primorska izseljenka, urednica, novinarka, pisateljica in politična delavka v ZDA (1900-1988)

Zadnje tri knjige Anne Praček Krasna, izdane v Sloveniji

istično stranko in tako postala prva Slovenka, ki je celo predavala na političnih shodih.

Ko se je začelo krizno obdobje med veliko gospodarsko krizo, je Anna ugotovila, da mora zamenjati prebivališče. Odšla je tako rekoč v center Amerike, v New York. Tam se je še naprej izobraževala, se posvečala pisanju (tako literarnemu kot publicističnemu) in nadaljevala z društvenim delom. Kmalu se je uveljavila in navezala stike z Louisom Adamičem ⁽⁶⁾, z Etbinom Kristanom ⁽⁷⁾, z zakoncema Molek ⁽⁸⁾ ...

Večino svojega publicističnega dela je posvetila drugemu najstarejšemu slovenskemu izseljenskem časopisu v Ameriki - Glasu naroda. Najprej so jo v uredništvo povabili kot pomožno urednico, pozneje pa je postala glavna urednica in končno tudi njegova lastnica. Časopis sta skupaj z možem ure-

jala in ohranjala pri življenju. Število naročnikov pa se je vedno bolj zmanjševalo in tako je 24. oktobra 1963 Glas naroda prenehal z izhajanjem. Vendar pa je Anna vanj vložila neizmerno veliko truda in je dejansko živela skupaj z njim.

Poleg dela pri Glasu naroda je Anna sodelovala pri ustanovitvi hrvaškega tednika Novi list. Leto in pol je živela tudi v Chicagu in delovala kot pomožna urednica pri časopisu Prosveta, vendar se je zatem kmalu vrnila h Glasu naroda v New York.

Na začetku druge svetovne vojne je Anna Praček Krasna prevzela delo tajnice Slovensko ameriškega narodnega sveta. Poleg tega je bila dejavna v Združenem odboru jugoslovanskih Američanov, članica Rdečega križa, Odbora za prodajo vojnih obveznic itd. V glavnem sama je vodila Slovensko šolo v New Yorku, ki je delovala pod okriljem Združenih slovenskih društev. Učne ure so potekale ob sobotah. Sama je tudi napisala učbenik za svoje učence. Veliko si je prizadevala za izboljšanje položaja žensk. Bila je ena izmed vodilnih članic organizacije United Women of New York.

Ameriški Slovenci so tudi veliko pomagali domovini; tako med vojno kot tudi v povojnih letih. Med drugim so izpeljali dobrodelno akcijo za gradnjo bolnišnice v Šempetru pri Novi Gorici, za opremo kirurškega oddelka Bolnišnice v Ljubljani. V domovino so pošiljali milo in druge dobrine, ki jih je v Sloveniji drastično primanjkovalo. Ne le socialno, pač pa tudi politično dogajanje v domovini so budno spremljali v prvih letih po vojni in seznanjali ameriško javnost z razmerami v domovini. Podpirali so boj za priključitev Trsta in slovenskega Primorja Jugoslaviji ter podpirali Jugoslavijo v kritičnem letu 1948... V vseh teh akcijah je Anna Praček Krasna aktivno sodelovala.

Kakor sem že napisala, se je Anna v prvih letih bivanja v Ameriki posvečala branju slovenske in ameriške literature - Kosovela, Cankarja, Emily Dickinson ⁽⁹⁾ ... Svoja prva dela je objavljala v Mladinskem listu in Prosveti, nato pa še v Proletarcu, Majskem glasu, Ameriškem družinskem koledarju, Enakopravnosti, Novi dobi, Glasu naroda itd. Njen pesniški opus je precej obsežen; vanj sodi okrog 220 pesmi. Kar se tiče proznega dela, je pisala predvsem kratke zgodbe in črtice. Tema je večinoma socialno-psihološka. Najpogostejše je snov črpala iz težkega položaja delavcev in otrok, iz boja za napredek, iz trdega življenja žensk. Njeni pesniški zbirki sta Za lepše dni (1950) in Pesmi izseljenke (1989), zbirki proze pa Med dvema domovinama (1978) in Moja ameriška leta (1980). Zadnje tri knjige je pripravila, predstavila in izdala v Sloveniji.

Življenje po vrnitvi v domovino ⁽¹⁰⁾

V domovino se je Anna Praček Krasna skupaj s soprogom vrnila leta 1972. Ustala se je v Ajdovščini. Njenega izjemnega prispevka k izseljenski manjšini niso prezrli. Med drugimi je prejela državno odlikovanje Red zaslug za narod in Priznanje OF slovenskega naroda ⁽¹¹⁾.

Anna je s svojo osebnostjo in z nastopom znala očarati vse, ki so jo spoznali. Bila je izjemno kultivirana in dostojanstvena ženska. Rada je zahajala v družbo in se udeleževala raznih prireditev. Zelo je skrbela za svojo zuna-

BLACK VILLAGES

As train speeds on through Pennsy hills,
I watch for humble homes,
All clustered close to some black mine,
Or scattered around the mills.

I like to ponder whether they
Are bleak from soot alone,
Or is there some dark tragedy
That makes them look so grey?

And are the heavy clouds of smoke,
Suspended close and low,
Suppose to hide black misery --
Or do they only choke:

Each daring dream, each ray of light,
Lost in the black dust now,
But once goal-lit and rising high
To the lofty skies sun-bright. --

-- 0 --

njost. Imela je kar nekaj dobrih prijateljev - med njimi družino Slemič, politično delavko Vido Tomšič in svojo nečakinjo Ivanko Valič.

Tudi v starosti se je zanimala za literaturo in aktualne novice. Še naprej je sodelovala z ameriškim izseljenskim časopisom Prosveta in v njem objavljala svojo stalno rubriko Razglednik. Leta 1978 je izdala knjigo Med dvema domovinama, leta 1980 pa še knjigo Moja ameriška leta. Predstavitev prve knjige je bila v knjigarni v Ajdovščini, druge pa v Pilonovi galeriji v Ajdovščini.

Prizadevala si je za dvig kulture v Ajdovščini. Tudi denarno je podpirala kulturne ustanove. Ostala je povezana z izseljenci in bila je nekaj let predsednica novogoriškega pododbora Slovenske izseljenske matice.

Toda vsa leta, ki jih je Anna preživela spet v domovini, je v srcu nosila tujino. Počutila se je Američanka. Obnašala se je in živela tako, kot je bila navajena iz Amerike... Umrla je leta 1988 zaradi raka na jetrih. Pokopana je na pokopališču v Ajdovščini.

Pesmi ⁽¹²⁾

Pri obravnavi njenih pesmi sem te najprej razdelila v tri večje skupine glede na glavno tematiko, na katero so se nanašale. V prvi sklop sem uvrstila *pesmi s socialno problematiko*.

Razmere delavcev so bile izjemno težke. Še posebej je bilo to razvidno v obdobju gospodarske krize ⁽¹³⁾, ko je ogromno delavcev izgubilo delo in to kljub temu, da so bili popolnoma sposobni za delo. Iskanje službe v tistem obdobju je bilo marsikdaj brezupno. Bresposelni so se preživljali z majhno državno pomočjo. Tudi otroci so čutili slabe razmere. Marsikje so morali delati že v zgodnji mladosti. Delavci so se pogosto hoteli upreti bogatim lastnikom rudnikov in tovarn, ki

so jih izkoriščali. Žal pa so bile stavke večinoma brezuspešne.

Iz pesmi je razvidno, da je Anna Praček Krasna dobro poznala razmere delavcev. Navsezadnje je bil tudi njen mož Adolf sprva zaposlen kot rudar. Anna je bila pozorna na razmere med delavci, pa tudi na življenje njihovih družin. Pesmi kažejo, da je to zelo vplivalo nanjo. Zanimivo pa se mi zdi, da se večina njenih pesmi (kljub kruti vsebini) konča z optimističnim koncem. Vedno je našla še kanček upanja na boljše čase.

V naslednji sklop spadajo *pesmi o rodnem kraju*. Mladost je pesnici pomenila zelo veliko, na otroška leta se je spominjala vsa leta, ki jih je preživela v tujini. V pesmih pa vseeno ne najdemo hudega domotožja, pač so v njih zvečine le prijetni spomini.

Anna Praček Krasna si je tako kot večina izseljencev želela vrniti v domovino, saj je čutila, da jo ta vabi k sebi. Ko se je vrnila, domovina ni izpolnila njenih pričakovanj, saj se je od njenega odhoda zelo spremenila. Pesnica se v njej ni nikoli več počutila popolnoma doma. Tudi sama je ugotovila, da je Amerika v njej pustila prevelik pečat in postala njena druga domovina. Kljub temu, da ji je pokazala oba svoja obraza - bogastvo in revščino, je ostala vedno v njej.

V mladosti je bila Anna Praček Krasna polna idej in izzivov, v starosti pa se je umirila in opustila svoja pričakovanja.

Ta občutja opisujejo pesmi v zadnjem sklopu, *pesmi o razdvojenosti med dvema domovinama*.

Zavedam se, da kljub moji raziskovalni nalogi ostaja o Anni Praček Krasna še precej neraziskanega. S tem mislim predvsem na njeno literarno delo. Ne glede na to pa upam, da mi je uspelo dokazati, da je bila med slovenskimi izseljenci pravi fenomen in tako "ena najbolj znanih Slovenk" ⁽¹⁴⁾.

Helena Uršič, dijakinja 4. letnika Škofijske gimnazije Vipava - Komen 31, 6223 Komen

KDAJ BILO JE

(Ob upokojitvi)

Kdaj bilo je, ko tod sem hodila
z radostjo v srcu,
s čelom vdrim,
licem nasmejanim?

Kdo ve, zakaj tedaj so mi oči sijale: --
si ustne vedno tiho
pesem pele --
v bodočnost negotovo
misli mi hitele?

Zdaj umirjeno mi gre korak po isti poti:
brez sanj,
brez nad --
jesenskim dnem
naproti...

Opombe

- (1) Originalno fotografijo hrani Marica Slemič v Ajdovščini in je njena zasebna last.
- (2) Opomba uredništva: Avtorica raziskovalne naloge "Anna Praček Krasna" Helena Uršič iz Komna je dosegla na Srečanju srednješolskih raziskovalk in raziskovalcev novejšje slovenske zgodovine pod okriljem EU story - organizacije iz Nemčije - 4. mesto in bila nagrajena s sodelovanjem na mednarodnem seminarju "Conflicts in European history end their echoes in the present" v Berlinu.
- (3) Dmrovšek, Marjan, 1991: Pot slovenskih izseljencev na tuje, Založba Mladika, Ljubljana.
- Kalc, Aleksej, 2002: Poti in usode: selitvene izkušnje Slovencev z zahodne meje.- Zgodovinsko društvo za Južno Primorsko, Znanstvenoraziskovalno središče Republike Slovenije Koper.
- Marušič, Branko, 2002: Primorsko izseljevanje.- Primorska srečanja, št. 253/4, str. 5-10.
- Vovko, Andrej, 1992: Izseljevanje iz Primorske med obema vojnama.- Zgodovinski časopis, št. 1, stran 87-92.
- (4) Makuc, Dorica, 1982: Vsebinska in organizacijska zasnova za izvedbo niza TV oddaj o slovenskem izseljenstvu.- Dokumentarno-feljtonska redakcija televizije, Ljubljana.
- (5) Glavan, Mihael, 1990: Anna Praček Krasna: življenje in delo v dveh domovinah za en svet.- Predstavitev osebnega arhiva, Mestni muzej Ljubljana, Kulturno-informacijski center Križanke, Ljubljana.
- (6) Louis Adamič (1898-1951), slovenski pisatelj, ki se je leta 1913 izselil v ZDA, nastopal proti fašizmu in podpiral novo Jugoslavijo in partizansko gibanje. Umrli je v nepojasnjenih okoliščinah.
- (7) Etbin Kristan (1067-1953), slovenski politik in književnik, voditelj jugoslovanske socialdemokratske stranke do leta 1914. Pozneje se je izselil v ZDA. Podpiral je novo Jugoslavijo in bil izseljenski komisar v ZDA.
- (8) Ivan Molek (1882-1962), časnikar in književnik. Leta 1900 se je izselil v ZDA. Bil je urednik izseljenskega časopisa Prosveta. - Mary Molek, rojena Jugg (1909-1962), mag. psihologije, pisateljica in pesnica, prevajalka ...
- (9) Emily Dickinson (1830-1886), ameriška pesnica.
- (10) Avtorični intervjuji:
z dr. Irene Mislej, april 2006, Ajdovščina;
z zakoncema Pavel in Marjetka Bogataj, marec 2006, Ajdovščina;
z Marico Slemič, april 2006, Ajdovščina.
- (11) Rokopisni oddelek narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, Anna Praček Krasna, osebna zapuščina.
- (12) Praček Krasna, Anna, 1986: Pesmi izseljenke.- Slovenska izseljenska matica ob sodelovanju avtorice, Ljubljana.
- (13) V tridesetih letih 20. stoletja je vso Ameriko zajela huda gospodarska kriza. Borza je doživela zlom. Zapirali so tovarne, ljudje so ostajali brez dela, povečala se je revščina.
- (14) Glavan, Mihael, 1990: Anna Praček Krasna: Življenje in delo v dveh domovinah za en svet - predstavitev osebnega arhiva, Mestni muzej Ljubljana, Kulturno-informacijski center, Ljubljana

Obležje je delo kiparja Silva Faturja z Ustja pri Vipavi

POKLON PESNIKU DRAGOTINU KETTEJU, NJEGOVEMU OČETU IN LJUDSKI ŠOLI V DOLNJI KOŠANI

Marjan Dolgan

V slovenski književnosti spada pesnik Dragotin Kette (1876-1899) z Josipom Murnom, Ivanom Cankarjem in Otonom Župančičem v znamenito četverico, imenovano »moderna«.

Dragotin Kette je leta 1896 objavil sonet *Na otčevem grobu*. Večina bralcev ne ve, da je ta grob na pokopališču v Dolnji Košani pri Pivki (do leta 1952 Šentpeter na Krasu). Tam

je njegov oče Filip deloval kot učitelj in tam je očeta doletela prezgodnja smrt. Izguba očeta je usodno prizadela Dragotina, takrat dijaka v Ljubljani. Povzročila je duševni pretres, o katerem priča črtica *Ob smrti očetovi*, objavljena leta 1897. Pesnikova prizadetost je bila toliko večja, ker je že v zgodnjem otroštvu ostal brez matere, ki je umrla zaradi jetike. Očetova smrt v Dolnji Košani leta 1891 pa ni povzročila samo pretresa, ampak ga je pahnila tudi v siromaštvo, zaradi katerega je Dragotinovo življenje postajalo čedalje bolj grenko in se je, tako kot očetovo, prehitro izteklo. Revščina je najprej vplivala na njegovo šolanje in peripetije, povezane z njim, potem pa je načela še njegovo zdravje. Namesto, da bi po maturi v Novem mestu odšel na dunajsko univerzo, kamor si je želel, je moral k vojakom v Trst, od koder so ga zaradi bolezni predčasno odpustili. S težavo se je spet odpeljal v Ljubljano in zaradi jetike izdihnil v pribežališču brezdomcev v Cukrarni. Pokopan je v skupnem grobu »slovenske moderne« na ljubljanskem pokopališču Žale.

Kette je bil velik obet slovenske poezije, toda še preden se je popolnoma razvil, je ugasnil. Toda že zaradi tistih pesmi, ki se mu jih je posrečilo ustvariti v kratkem življenju, upravičeno sodi med največje slovenske pesnike. Njegov pesniški lok se pne od hudomušno nagajive pesmi *Pijanec* do religioznega sonetnega cikla *Moj Bog*, vmes pa je še precej drugačnih pesmi, ki jih prav tako cenijo ljubitelji muz.

Marsikoga bega, ko opazi, da se je pesnikov oče podpisoval Kete, sin pa Kette. Jezikoslovec mag. Silvo Torkar je ugotovil, da je priimek nastal iz ljubkovalne oblike krstnega imena Katarina. Torej ni tuji priimek, kot mnogi napačno sklepajo. Oblika Kette, ki jo je uporabljal pesnik, je ponemčena beseda, ki pomeni verigo. Prvotni slovenski priimek je najbrž kakemu nemškemu učitelju ali uradniku v 19. stoletju zvenel kot omenjena nemška beseda, zato je slovenski priimek pisno ponemčil. Dragotin je sprejel ponemčeno obliko, oče pa ne. Pri novih slovenskih rodovih pa je nastal napačen vtis tujega priimka.

Spomin na pesnikovega očeta je v Košanski dolini zaradi njegovega groba z nagrobnikom na dolnjekošanskem pokopališču še živ, zelo pa je opešal spomin na to, v kateri hiši

Kipar in slikar Silvester Fakuč pri postavljanju spominske plošče 13. oktobra 2007

je bila v Dolnji Košani prva osnovna šola, še bolj pa je opešal spomin, da je ta stavba povezana z nadučiteljem Filipom Ketejem in njegovim sinom pesnikom. Leta 1902 se je šola preselila v novo stavbo, stara pa je postala zasebna last.

Naključje je hotelo, da sem se v hiši prvotne šole (danes s hišno št. 74) rodil pisec tega prispevka, ki živim in delam v Ljubljani. Ker sem v nekdanji šoli preživel otroštvo in najstniška leta, se še spominjam pripovedi starejših ljudi o prvotnemu namenu hiše. Da bi ohranil kulturni spomin, sem dal 13. oktobra 2007 na svoje stroške postaviti na hišo spominsko ploščo.

Izdelavo spominske plošče sem zaupal kiparju in slikarju Silvestru Fakuču (r. 1958), ki ga je v reviji Kras predstavila Ida Vodopivec Rebolj v članku *Slikar, ki "slika" tudi v kraški kamen* (marec 1996, št. 12, str. 36-37). Fakuč, ki je diplomiral na Università Internazionale d'Arte v Benetkah, živi in dela na Ustju pri Ajdovščini, je namreč v svojih dosedanjih stvaritvah pokazal velik smisel tudi za simbolna likovna sporočila. Ta so opazna tudi pri njegovih nagrobnih spomenikih kot posebnem kiparskem področju. Nikoli ne naredi spomenika kot serijskega izdelka, temveč vedno kot enkratni kip, tako kot je bil vsak pokojnik enkratna osebnost. Ker se že dolga leta ukvarja z ustvarjanjem takšnih spomenikov, ga naročilo spominske plošče ni spravilo v zadrego.

Tankočutnost je pokazal že s tem, da je za izdelavo plošče izbral nabrežinski kamen. Ker je Kette trpel med nesrečno vojaščino v Trstu, je prav ta marmor po kiparjevem mnenju najbolj primeren za pesnikovo počastitev.

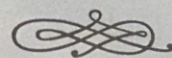
Že izbira kamna priča, da kipar ni sprejel naročila kot izdelavo navadne opozorilne table, na katero bo vklesal samo naročnikovo besedilo, temveč kot možnost, da ploščo in njeno besedilo na različnih ravneh poudari in razširi. To ustvarjalno izhodišče je nato stopnjeval z izklesanimi likovnimi prvini, ki niso preobilne, saj je prostora ob napisu malo. Poleg tega bi preobilica teh prvin »dušila« napis. Kipar se je teh zadreg zavedal, zato je vklesal samo nad prvi in pod zadnji stavek besedila vijugasti vinjeti, ki sta prav tako plod tehtnega premisleka. Obe spominjata na secesijske ornamente in ilustracije, kakršne so bile priljubljene v času, ko je živel Kette.

Vendar ju Fakuč ni izbral zgolj zaradi vizualne vzporednice med Ketejem in likovno smerjo njegove dobe, temveč predvsem zaradi njune simbolnosti. Krožne vinjetne vijuge lahko pomenijo ustvarjalno moč Kettejeve poezije, njeno čustveno in miselno globino, pa tudi oblikovno dovršenost. Poleg tega je mogoče vinjeti razumeti tudi kot onstranska oblaka, ki nakazujeta zaslužnost pesnika, njegovega očeta in šole za slovensko književnost in omiko ljudi. Kajti pod spodnjo vinjeto je po zgledu starih kronik vklesana kratica z letnico A. D. (Leto Gospodovo) 2007, pod katero se kipar ni podpisal, temveč je vklesal samo svoje kamnoseško znamenje. Ker je to oblikovano na poseben način, zahteva od gledalca spominske plošče, da ga sam opredeli. Kdor vidi v znamenju plamen, ga zlahka simbolno poveže z vinjetama. Tako se vse tri sestavine spominske plošče - besedilo, vinjeti in kamnoseško znamenje - združijo v sklenjeno celoto, zaradi katere plošča deluje ubrano. Obe osebi in šolo dviguje nad zgodovinski okvir, v katerem so delovali, v prostor blagega spominjanja, neminljive pesniške lepote in onstranskega poveljanja.

Hiša št. 74 v Dolnji Košani s spominsko ploščo.
Vse fotografije: Dr. M. Dolgan,
literarni zgodovinar - ZRC SAZU, Ljubljana

Spominska plošča pesniku Dragotinu Ketteju, njegovemu očetu in prvi ljudski šoli v Dolnji Košani

V TEJ HIŠI JE BILA
PRVA LJUDSKA ŠOLA
V DOLNJI KOŠANI.

OD 1889. DO 1891.
JE TUKAJ PREBIVAL
IN POUČEVAL NADUČITELJ
FILIP KETE.

SEMKAJ SE JE IZ LJUBLJANE
VRAČAL NJEGOV SIN, PESNIK
DRAGOTIN KETTE.

A. D. 2007

Akadska slikarka Mira Ličen Krmpotić -
gostja Banke Koper, d.d.

SONČNA PESEM V SLIKARSKIH INTERPRETACIJAH

Nives Marvin

V avli Banke Koper, d.d., v Kopru je na ogled razstava akademske slikarke Mire Ličen Krmpotić iz Pirana. Tudi na tak način ta domicilna banka obalno-kraške regije v okvirih svoje poslovne politike spodbuja ne le gospodarske tokove in donosno ravnanje prebivalstva s svojim denarjem, marveč tudi negospodarske dejavnosti - likovno umetnost. Pred Miro Ličen Krmpotić so v Banki Koper od aprila 2004, ko je bila avla prenovljena, razstavljali: Lojze Spacal, Tone Lapajne, Andraž Šalamun, Vladimir Makuc, Klavdij Palčič, Silvester Komel, Arijan Pregel in Klavdij Tutta.

Uredništvo

Mira Ličen Krmpotić je uveljavljena likovna ustvarjalka s prepoznavno slikarsko avtopoetiko: njena vehementno barvita in izpovedno ekspresivno občutena govorica je vedno blizu abstraktnega izraza, čeprav daje slutiti figuralno izhodišče, motivno vezano na genius loci bivanjskega ambienta ali na določljivo duhovno tradicijo evropskega prostora. V sodobni slovenski likovni zakladnici je zapisana kot pomembna nadaljevalka bogate tradicije sakralne umetnosti. Podobe velikih formatov, nastale v zadnjem desetletju, so izraz resnega večdesetletnega ustvarjanja, tudi njenega raziskovalno-eksperimentalnega iskanja različnih slikarskih zvrsti in sočasnega neprekinjenega dela na področju restavracije in konservatorstva.

Ustvarjalni proces ji - ne glede na izbrano tehniko in format - pomeni najbolj intimnega izpovedovalca. Njen močni kolorit je že desetletja prepoznavna stalnica njenih številnih upodobitev: površine njenih platen so prostor novega, vedno dinamičnega in vizualno atraktivnega dogajanja. Le-to je konkretno, prepoznavno, a hkrati neulovljivo in neustavljivo ter gledalcu vzburi čute, emocije in prav tako mentalne dimenzije. Labirintni prepleti ozkih črt in v širokopoteznih barvnih silnic so opredeljeni s suverenimi nanosi s čopičem: ideja, izzvana v trenutnem navdihu, se skozi kreativni ritual realizira v popolnoma drugačno, motivno skoraj neprepoznavno barvno zgodbo in v slikarskem polju ostaja kot skrajna kulminacija zapletenega avtoričinega trenutnega zavednega in podzavednega dogajanja, njenega čustvenega in miselnega procesa. Avtorica je popolnoma neobremenjena z mimetičnim odsliko-

vanjem in toliko bolj predana kontemplativnemu procesu kreacije: iz vidnega in doživetega v pokrajini, iz védenja in izkušenj ter iz lastnega intimnega filozofsko-etičnega dojetja sveta že več desetletij izvirajo njeni nikoli dokončno dorečeni notranji kreativni vzgibi. Realizira jih v slikarske interpretacije, ki - ne glede na žanrsko posvetno ali sakralno tematiko - zrcalijo njeno čutečo, senzibilno in nemirno iskateljsko dušo.

Njeno najbolj magično sredstvo izražanja so barve, njihove materialne in simbolne vrednosti ter medsebojni dialogi. Kolorit Mire Ličen Krmpotić je gotovo neprimerljiv s sodobnimi govoricami in je svojstveno magičen: je konkretno fizično topljiv in hkrati v svojih izvornih vrednostih in osvetlitvah nenehno spremenljiv in neulovljiv. Presevanje svetlobe, luminoznosti in doživljanje učinkov vedno novih in neponovljivih, a vznemirljivih vzdušij, so tiste značilnosti, ki njeno individualno določljivo likovno izraznost oplemenitijo še s posebno doživljajsko atmosfero. Le-ta nam dopušča asociacije na sončno dražljivost mediteranskega ambienta ali na misteriozno skrivnostno krščansko ikonografijo. Narava in kozmos, tostranskost in univerzum, znano konkretno in tisto oddaljeno, duhovno ter za človeka fizično nedojemljivo so vsakodneveni izzivi in vzpodbuda za samoizpraševanje sleherniku, a le senzibilna ustvarjalka - kar Mira Ličen Krmpotić gotovo je - jih v izbranem mediju in v avtorsko določljivi govorici na novo opredmeti, gledalca pa angažira s svojsko izpovednostjo in sporočilnostjo. Ta sporočila so skrajno subjektivna: površina platen, napolnjenih z barvnimi magmami, postanejo nosilke neustavljivo dinamične in s posebno, celo mistično sakralno svetlobo preplavljene abstraktne izpovedi. Na nekaterih sledimo še sproščeno občutenemu črnemu črtnemu zapisu, skrajno stiliziranemu v izrazno močen kroki. Le-ta dopušča asociativno prepoznavnost človeške figure ali konkretnega motiva in v simbiozi z obdajajočo barvno atmosfero postane nosilec avtoričinega najbolj intimnega sporočila.

Tudi v Koprski banki predstavljene slike Mire Ličen Krmpotić so - ne glede na poimenovanje s konkretnimi imeni motivov iz narave (na primer Istra, Marušiči, Nasad oljk) ali s simbolnimi naslovi (na primer Drevo življenja in največkrat

Triptih: Sončna pesem - Melodia solare, 1999, akril na platnu, 140 x 420 cm
Fotografije: E. Šabič

Mira Ličen Krmpotić je rojena 26. maja 1950 v Pulju. Slikarstvo je študirala na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost, na kateri je leta 1973 diplomirala pri prof. M. Sedeju, in leta 1975 končala še specialko za restavracijsvo. Od leta 1973 je imela več kot petdeset osebnih razstav in sodelovala na več kot dvesto skupinskih in mednarodnih razstavah doma in v tujini. Prejela je več nagrad, med drugimi leta 1997 tudi Steletovo priznanje za delo na področju restavracije.

Ustvarja v različnih tehnikah slikarstva, v risbi, grafiki, v tehniki vitraž in mozaika (mozaik v banki Koper, poslovalnica Lucija), slika na tekstil in v zadnjih letih še v tehniki oblikovanja steklenih objektov. Udeležila se je več likovnih delavnic doma in v tujini.

Neprekinjeno se ukvarja z restavracijsvo in s konservatorstvom ter je s tem sodelovala pri številnih najpomembnejših restavracijskih projektih v Piranu, Izoli, Kopru in po drugih slovenskih mestih, v Istri in Dalmaciji.

Bila je med iniciatorji društva Prijatelji zakladov sv. Jurija Piran in projektov Jaslice ter Križev pot v piranskih cerkvah. Uveljavljena je tudi kot pomembna soustvarjalka slovenske sodobne sakralne umetnosti.

Živi in dela v Piranu.

interpretirana Sončna pesem) - ekspresivne, seveda v smislu hotenega intimnega dialoga navzven: so globoko iskrene pripovedi o trenutnih življenjskih izkustvih, velikokrat nepredvidljivih in hkrati tako nepomembnih v širnem univerzumu. Nam pa je ta izjemno senzibilna in poduhovljena metaforična govorica dana v presojo: lahko jo sprejememo in podoživimo kot lastno osebno izkušnjo ali kot univerzalno in estetsko dražljivo podobo. Vsekakor nas ne pušča indiferentne.

Nives Marvin, univ. dipl. umetnostna zgodovinarica - Piran

Ob življenjskem jubileju kiparja Janeza Lenassija

BOLEČINA, POSPREMLJENA S TENKOČUTNIM RAZMIŠLJANJEM SREČKA KOSOVELA

Brina Čehovin

Poskušam se spomniti, kdaj sem prvič srečala kiparja Janeza Lenassija... Pravzaprav bi morala reči Janeza in Marjano Lenassi, saj je naše medsebojno druženje od mojih osnovnošolskih let velikokrat potekalo v družinskem krogu in v prijetnem prijateljskem vzdušju.

Marjana Lenassi je bila dolgoletna ravnateljica piranske knjižnice, mamina stanovska kolegica, in tako smo se od mojih osnovnošolskih let srečevali bodisi v Piranu, bodisi v Sežani, bodisi kje drugje v Sloveniji ali v zamejstvu, na kateri izmed kulturnih prireditev. Včasih pa smo z bratom in mamo tudi počitnikovala v njihovi družinski hiši na ulici s pomenljivim imenom Razgled, od koder se res razprostira slikovit pogled na vedno očarljiv Piran... Spominjam se poletja, preden sem sama odšla na šolanje v Ljubljano, na Srednjo šolo za oblikovanje in fotografijo, ki jo je prav tisto leto končal Marjanin in Janezov sin Aleš Lenassi, čigar izjemne risbe sem vedno občudovala. Prinesel mi je pokazati mapo z listi različnih pisav, ki so jih morali izdelati, se jih naučiti. Z občudovanjem sem jo pregledovala.

Odtlej je moj spomin trdnjši. Vem, da od takrat ni bilo poletja, ko ne bi vsaj teden dni poletnih počitnic preživela pri Lenassijevih v Piranu. To niso bila samo morskim počitnikovanjem posvečena poletja; to so bili dnevi, posvečeni izmenjavi mnenj o prebranih knjigah, o razstavah, ki smo si jih skupaj ali ločeno ogledali ali si jih kaže ogledati, o vtisih s potovanj in še o mnogočem. Če je bila Marjanca Lenassi vedno dobrohotna, prizanesljiva in topla, je bil Janez vedno izrazito resen, ko smo govorili o umetnosti. Čutiti je bilo, da umetnost in umetniško izražanje jemlje resno in odgovorno, da - preden karkoli izreče - vse misli in argumente v sebi skrbno pretehta. V njem je bil vedno čut za objektivnost; nikoli ni bil nepristranski.

Vsakič, ko sva se srečala ali smo se srečali, ga je zanimalo, kako je v šoli, katere razstave sem si ogledala, kaj o videnem mislim. Pogovori z Janezom so bili kot imaginarno vstopanje v vedno nove prostore vedenja, zaznavanja in občutenja.

Ko sem se po srednji šoli odločila za študij umetnostne zgodovine in etnologije, sem se na diferencialne in sprejemne izpite pripravljala delno (med kopanjem in plažo) prav pri Lenassijevih, v Piranu. Prav tako so mi bila vrata njihovega doma vedno odprta v naslednjih letih študija, zlasti po napornih izpitih v juniju. K njim sem, kot sva se z Marjanco radi pošalili, vedno z veseljem prihajala na (poizpitno) rehabilitacijo.

Naše druženje v Piranu ali kjerkoli drugje smo vedno izkoristili za kak skupen ogled razstave, za srečanje in pogo-

Janez Lenassi pred svojo skulpturo, *Forma viva*, Seča pri Portorožu, (1966).

vor z drugimi umetniki, za udeležbo na koncertu, gledališki predstavi ali literarnem večeru. Navdihov in iztočnic za izmenjavo mnenj in vtisov ni nikoli manjkalo.

Velikokrat, ko sem bila pri Lenassijevih, smo se skupaj odpeljali do *Forme Vive* v Sečo pri Portorožu, katere sous-tanovitelj je poleg Jakoba Savinjška Janez Lenassi, ter se sprehodili med skulpturami mojstrov z vseh koncev sveta. Ali pa obiskali japonskega kiparja Masayukija Nagaseja v Marušičih, v Istri. Še kot študentka sem se mu v mrzlem marcu v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja pridružila na poti v Salzburg, v bližnji kamnolom, kjer je Janez Lenassi, takrat edini Slovenec poleg Jožeta Ciuhe, ki je tam poučeval pred leti, od leta 1986 vrsto let zaporedoma vodil kiparski oddelek na Mednarodni poletni umetnostni akademiji. Vesela sem bila, da sem videla kamnolom, od koder izhaja strukturno in barvno zanimiv kamen nežno roza-rdeče barve, iz katerega je Janez Lenassi ustvaril zanimivo večjo skulpturo za notranje dvorišče tamkajšnje na novo odprte Pravne fakultete ter nekaj manjših kipov.

Ko sem bila proti koncu študija pred odločitvijo glede izbire teme za diplomsko nalogo, se mi je kot ljubiteljici predvsem sodobne umetnosti zdel skorajda samoumeven in naraven korak, da se spopadem z obsežnim in reprezentančnim opusom kiparja Janeza Lenassija, ki temu navkljub, da poleg Jakoba Savinjška sodi med začetnike sodobnega slovenskega kiparstva, kljub uveljavitvi in številnih izjemnih skulpturam v širnem svetu, do tedaj ni bil pregledno zbran in urejen na enem mestu.

Pisanje naloge o Lenassijevem kiparskem opusu pa je bil zame svojevrsten izziv tudi zato, ker sem vse dotlej Lenassijeva dela občudovala in uživala v njihovih popolnih estetskih oblikah, dojemala predvsem na čustveni, ne toliko objektivno analitični ravni (Ob čemer se mi vendarle zdi, da je sploh v sodobni umetnosti, ob težavnosti vzpostavljanja enotnih meril, težko govoriti o popolni objektivnosti.).

Pisanja sem se lotila na ta način, da sem prebrala precej knjig o sodobnem kiparstvu v evropskem in svetovnem merilu, hkrati pa se s kiparjem sprehodila po njegovem življenju od najzgodnejših začetkov do zadnjih del, in ga natančno povprašala o splošnem pogledu tako na lastno ustvarjanje kot na sodobno kiparstvo ter o posameznih izhodiščih ob lotevanju vsakokratnega naročila ali ob izdelavi manjših skulptur. Dotedanjih člankov o Lenassiju in njegovem opusu sem se skorajda izogibala, saj nisem želela njihovih zavestnih ali podzavestnih vplivov.

Pozornejši vpogled v njegovo življenje in delo pritrjuje spoznanju, da je Janez Lenassi ves čas svojega kreativnega snovanja dosledno sledil svoji premišljeni in suvereni ustvarjalni usmeritvi. Zlasti v obdobju po letu 1960 je znal svoja ustvarjalna načela doseči in izraziti s čisto likovnostjo, ne da bi se mu bilo treba posluževati pripovednih primesi. Raje kot slikoviti razgibanosti oblik je dajal prednost mirni, neizzivalni masi in izpovednosti golega volumna. Kontinuirani miselni razvoj ga je od tedaj vodil v dve skrajnosti glede obdelave kamna: ali je kamnito maso puščal v svoji naključno najdeni obliki in ji dodal le bežno sled, jo oplemenitil z znakom - simbolom, ali pa so ga njegova racionalno premišljena spoznanja

Fontana, Brioni - otok Vanga, 1980 (apnenec)

vodila k oblikovanju geometriziranih form, kjer ni prav nič prepuščeno naključju.

Lenassi je kipar v žlahtnem pomenu te besede. Ob odkrivanju prvinskosti plastičnih gmot je odkrival tudi svoj lastni likovni izraz, ki pa mu je postal ob odkritju vsepovsod v naravi prisotne polaritete kmalu jasen in znan. Spoznanje polaritete je Lenassija spremljalo in se mu vedno znova potrjevalo na vsej njegovi umetniški poti, čeprav pozneje ta način oblikovanja ni več tako izrazito poudarjen.

V svoje skulpture je Lenassi vnesel sadove svojih razmišljanj in spoznanj o človeku in o vseh živih bitjih in neživih stvareh, ki so del narave, narava pa je kot droben delec vpeta v mogočno prostranstvo kozmosa. V tako organiziranem svetu Lenassi pojmuje umetnost kot najvišjo duhovno komunikacijo med ljudmi in predmeti, ki nas obkrožajo. Prav zato, ker je umetnost povsem duhovna, omogoča komunikacijo le v intimnem razpoloženju.

Lenassi je spoznal, kako pomembno je prisluhniti, da bi potem znal in zmozel tenkočutno izvabiti iz kamnitih blokov različnih velikosti, barv, oblik in sestav kamnu ustrezno in sodobnemu času primerno in povedno obliko. Pomembno in za njegova dela bistveno je kiparjevo spoznanje, da je lahko lepota oblike celo bolj pomenska od upodobitve realnosti.

Z delom se je poglobljal v material, v katerem se je čedalje bolj suvereno izražal, v njegove tehnološke zahteve ter asociativne vsebine ter s pronicljivim opazovanjem in tenkočutnim občutkom za kamnito materijo je omogočal kamnu, da nas sam nagovori s svojo mogočno lepoto, ki jo je v njem videl in začutil kipar, ter mu s svojim pretanjenim poslušom in premišljenimi posegi pomagal, da se izrazi s čistostjo izraza.

Njegove skulpture praviloma nimajo prednje ali zadnje strani, nimajo bolj ali manj pomembnih ploskev in nimajo mrtvih robov in vogalov. Ob sugestiji gibanja, ki jo izražajo grafični elementi ali s pretanjenim poslušom minimalno obdelane ploskve in robovi, nam razkrivajo svojo vsebino iz vsake točke, iz vsakega pogleda svoje mase. Naslednja značilnost večine Lenassijevih skulptur je njihova ponosna samozadostna drža, ravnovesje znotraj lastne negibnosti. Stoletja znano vedenje o tem, da je napeti mir pogostokrat sugestivnejši od razgibane dramatičnosti skulpture, je Lenassi vnesel tudi v oblikovanje svojih skulptur.

Vsa kiparjeva dela odražajo težnjo po harmonični celoti ter skladnosti in lepoti izraza ter dinamični uravnoteženosti. Kamnito gmoto razgibajo le drobni likovni dodatki - črta, točka, zanka, križ. Izogibajoč se drobnjakarstvu in podrobnostim je Lenassi dosegel, da še tako preproste, enostavne skulpture, ne glede na velikost in volumen, delujejo monumentalno.

Janez Lenassi se zaveda, da umetnost plemeniti človekovo intimno okolje, čustveno in miselno aktivira gledalca ter ga spodbuja k odkrivanju polnejšega, duhovno bogatejšega in srčnejšega svetâ. To svoje vedenje prelija tako v večje, po naročilu izvedene, kot manjše, iz naključnih kamnov - ostankov izdelane skulpture.

Lenassi je avtor več kot 35 monumentalnih simpozijских skulptur širom po svetu, avtor številnih javnih spomenikov in naročil v Sloveniji (prav v začetku novembra je v Aleksandriji potekala slavnostna postavitvev in otvoritev njegove spominske plošče v samostanu Sv. Frančiška, kamor so se zatekala številna dekleta in žene z Vipavskega in Goriškega, ko so odhajale kot dojlje, družabnice in služabnice v to daljno deželo*), je eden izmed redkih kiparjev, ki je izdelal več kot 15 nagrobnih skulptur, je izjemen pedagog in risar. A morda prav Lenassijeve male skulpture, izdelane v kiparjevem prostem času, odsevajoč svoboden preplet vseh njegovih človeških, umetniških in življenjskih spoznanj, najbolj izražajo njegovo bistvo. O polariteti, prisotni v vsakem živem bitju, o mogočnosti in lepoti narave, o nezadržni ustvarjalni sili, o brezštevilnosti in lepoti oblik,...

Razglednica z Lenassijevo skulpturo Bolečina, 1989 -
Oblikovanje: Novi kolektivizem, 2004

... Kako so čudni včasih ljudje!

Ko jim pravim, da sta

vesolje in vesoljna duša

kakor nebo in morje, ki se

zrcalita drug v drugem,

verujejo. Ko jim pa pravim,

da ima vsak pojav svoj sijaj

v vesoljnem lesketanju duše,

ne verjamejo, in včasih je

vendar res, da ima kamen

lepšo dušo kakor ljudje.

Srečko Kosovel

... Umetnost je življenje samo

»Ko imam pred očmi vse danosti, jih skušam med seboj harmonično povezovati, če se le da, poenostaviti. Pri tem pa ne smem zanemariti pogledov na celotno kompozicijo, ki naj deluje skladno. Vedno znova me pri tem delu prevzame primerjava z življenjem, oziroma razvojem narave nasploh, ki je progresivna samo, če se loteva stvari na tak način, kajti umetnost je življenje samo.«

O povezavi forme in oblike

»S formo oblike se moram približati izbrani temi tako, da je med vsebino in obliko logična povezava, kar pa je, glede na to, da stvari poenostavljam (in tako krčim izrazne možnosti), nekoliko težje opraviti. Vendar pa sem dokazal, da je tudi tak način oblikovanja (ko se omejim na bistveno) zadosten in poveden.«

Janez Lenassi

Zase lahko z vso gotovostjo trdim, da je živeti z Lenassijevo skulpturo izjemna in bogata izkušnja. Največja vrednost teh malih, a estetsko in sporočilno bogatih skulptur je v tem, da bolj in dlje, kot jih gledamo (in gladimo), ljubše in celovitejše se nam zdijo, in večji je občutek skladnosti in lepote, ki jo te skulpture vnašajo v naša življenja.

Druženje z Janezom Lenassijem sem, zlasti v mlajših letih, zavoljo srečnih naključij jemala skorajda kot samoumeven del svojega življenja. Šele ob številnih poglobljenih pogovorih z njim o njegovem ustvarjanju ter umetnosti nasploh sem se zavedla, kako zelo srečna sem lahko, da sem imela priložnost odraščati in zoreti ob njem ter koliko bogatejši je moj notranji svet zaradi vsega, kar naju veže.

Ob koncu svojega študija sem od Janeza Lenassija prejela v dar eno izmed meni najljubših njegovih skulptur, ki jo je poimenoval Bolečina. V odkrušenem kamnu - ostanku črnega granita je kiparjevo duhovno oko zaznalo skrito obliko, njegove roke pa so ji pomagale na plano, da se izrazi.

Razmišljala sem, kako bi se tudi sama poklonila kiparju Janezu Lenassiju, čigar človeško in ustvarjalno osebnost visoko cenim. Pred tremi leti, ob stoletnici rojstva svojega najljubšega pesnika in rojaka, vizionarja Srečka Kosovela, sva z mamo izdali tri razglednice s pesnikovimi verzi. Na eni med njimi, ki sem jih Janezu podarila pred takratnim novim letom, je tudi njegova in moja Bolečina, pospremljena s tenkočutnim razmišljanjem Srečka Kosovela.

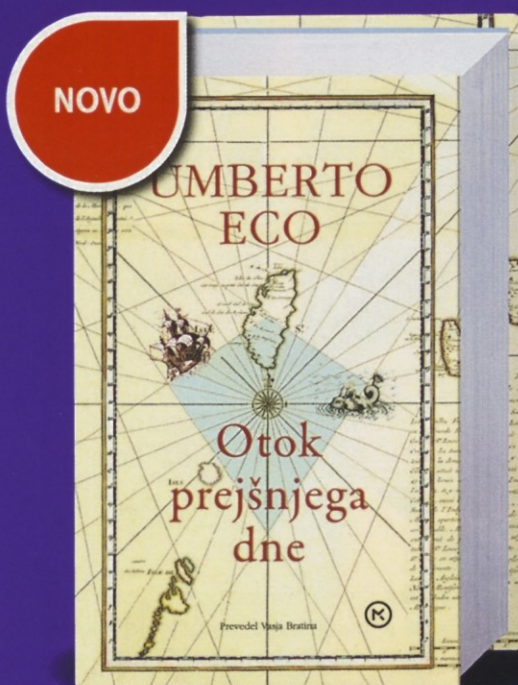
* Glej prispevek Tine Valič o aleksandrinkah "Sanje in pogum" na 13. strani te številke revije Kras!

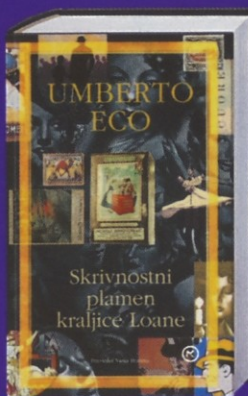
Ecove mojstrovine za krajšanje zime

Umberto Eco (1932), profesor semiotike na univerzi v Bologni, je veliko slavo doživel kot pisatelj, predvsem s svojim romanom *Ime rože*. Sedaj imate priložnost, da si zagotovite tudi njegove druge mojstrovine. Preberite jih še to zimo!

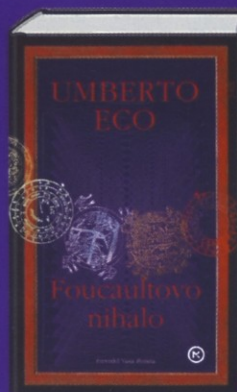
Cena: 24,94 €

448 strani
(15 x 23 cm)

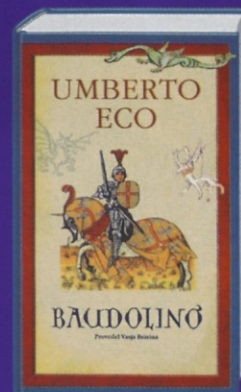
438 strani
(15 x 23 cm)

Cena: 25,00 €

696 strani
(15 x 23 cm)

Cena: 25,00 €

490 strani
(15 x 23 cm)

Cena: 24,62 €

Končno je izšel do sedaj edini v slovenščino še neprevedeni Ecov roman! Zgodba je datirana v leto 1643, v nemirni čas vojn in velikih pomorskih podvigov ...

Najhitreje do knjige: ☎ 080 12 05 📖 v knjigarnah 🌐 www.emka.si

 Mladinska knjiga
Hiša dobrih zgodb

DAR, d.o.o.

Pobeška cesta 15, Bertoki
6000 Koper - Capodistria, Slovenija
Tel +386 5 614 1000 - Fax +386 5 614 1010
info@dar.si - www.dar.si

Podjetje Dar, d.o.o., v Bertokih se ukvarja s tržno nišo, ki pokriva tržišče s specializirano ponudbo izdelkov za aranžiranje daril in cvetja. Smo eno izmed največjih proizvodno-trgovskih podjetij v državi, ki že tretje desetletje oskrbuje cvetličarne, papirnice ter v zadnjem obdobju tudi trgovske verige z obširnim programom izdelkov. Ti služijo aranžerjem, cvetličarjem in tudi nam, občanom, da si ustvarimo čudovite trenutke v prazničnem in slovesnem času, da ob Valentinu ne pozabimo na najdražje, da popestrimo velikonočne praznike, da polepšamo osebne praznike, poroke ...

Z našimi izdelki je darilo lepše, cvetni šopek je bogatejši in izložbe so privlačnejše. Dodamo jim namreč okrasne trakove, papirje, keramiko, steklo, suho in svileni cvetje in najrazličnejše druge drobne dodatke.

Vse bolj se uveljavljamo tudi na novih trgih. Geografska lega podjetja (bližina luke, stičišče zahodnoevropskih in vzhodnoevropskih držav, prostorske zmožnosti...) dajejo dodatne možnosti za poslovni razvoj.

Podjetje Dar, d.o.o., ima kadrovske, organizacijske in kapitalne potencialne za uspešen razvoj.

Listamo vodnik po fondih

SEŽANA SKOZI FONDE POKRAJINSKEGA ARHIVA KOPER - I. del

Pot po Krasu je slikovita in zanimiva, polna presenečenj, od katerih popotniku zastane dih. Enako lahko zapišemo za »pot« oziroma raziskovanje po arhivskem gradivu. Je slikovito, saj hranimo kar zajetno število razglednic in fotografij, je zanimivo,

je potovanje daleč v preteklost in je polno presenečenj pri odkrivanju še neznanih ali premalo znanih podatkov.

Tokrat skozi vodnik po fondih odkrivamo znano in manj znano o Sežani. Pa pogledimo najprej upravne fondel!

Sežana

SI PAK KP 344, škatla 3, razglednica Sežane.

Okrajni komisariati so bili nasledniki nabornih okrajnih gospodstev oziroma komisariatov, ki so bili ustanovljeni za potrebe nabornega sistema. Njihovo število, obseg in pristojnosti so se spreminjali. Leta 1827 je bil ustanovljen okrajni komisariat Sežana, s sedežem v Sežani, kot naslednik okrajnega komisariata Švarcenek. Okrajno glavarstvo Sežana je bilo ustanovljeno v letih 1849/50 in je delovalo do leta 1854. Okrajni glavar je bil Domician Velusig. Leta 1853 je spadalo pod goriško okrožje. Sežanski okraj je zajemal krajevne občine Dutovlje, Naklo, Rodik, Sežana, Skopo, Tomaj in Zgonik.

S cesarskim sklepom je bila 14. septembra 1852 opravljena delitev sodne in politične uprave. Z novo upravno razdelitvijo so bila januarja 1854 okrajna glavarstva in okrajna sodišča ukinjena in ustanovljeni mešani okrajni uradi (preture miste). Do ponovne ločitve upravnih in sodnih organov je prišlo 19. maja 1868 z zakonom o ureditvi politične uprave, ko so bila ponovno uvedena okrajna glavarstva. Znova ustanovljeno okrajno glavarstvo Sežana je spadalo v pokneženo grofijo Goriško-Gradiško. Okraj Sežana je v tem času štel 12.632 prebivalcev. Leta 1890 je bilo okrajno glavarstvo Sežana

razdeljeno na dva sodna okraja - Komen in Sežana. Sodni okraj Sežana je štel 14.074 prebivalcev v 12 občinah.

Okrajno glavarstvo je delovalo do leta 1918, ko je bilo s priključitvijo ozemlja k Italiji ukinjeno, ustanovljen pa je bil civilni komisariat Sežana, ki je deloval do leta 1922, ko so bili z dekretom 17. oktobra 1922 ukinjeni in namesto civilnih komisarjev postavljeni podprefekti (sottoprefetti).

Zametki občinske uprave

Zametki občinske uprave segajo v čas Jožefa II. oziroma v leto 1849. Leta 1861 so bila uzakonjena pravila o volitvah občinskih poslancev. O organizaciji in delovanju občin govori zakon z dne 5. marec 1862, na podlagi katerega so izhajali občinski redi. Občinski odbor je kot najvišji organ krajevnih občin imel oblast sklepanja in nadzora. Vodil je občinsko predstojništvo, ki je imelo izvršilno oblast. Občinski organi so skrbeli za gospodarjenje z občinskim imetjem, za red v svoji občini, za ceste, za zdravstvene zadeve, za protipožarno varnost, za uboge, za gradbene zadeve, nadzirali so semnje in drugo. V političnem okraju Sežana je bilo na podlagi zakonov o združevanju občin leta 1873 le 8 občin (Komen, Nabrežina, Naklo, Sežana, Štanjel, Temenica, Tomaj in Zgonik). Po deželnem zakonu z dne 6. junija 1882 so se od lokalne občine Sežana odcepili in organizirali v dve samostojni občini kraji Lokev, Merče, Povir in Sežana s sedežem v Povirju.

Med prvo svetovno vojno so se z vojaškimi premiki selili tudi sedeži posameznih občin, njihove naloge pa so se prilagajale vojnim časom. Ko je po vojni ozemlje Primorske prišlo pod Italijo, so Julijsko krajino razdelili na tri pokrajine. Združevanje občin, ki so jo načrtovali že od leta 1923, je na Goriškem potekalo med letoma 1927 in 1928. Imenovani so bili občinski komisarji, ki so nadzorovali delo občinske uprave. Tako stanje je ostalo skoraj do konca druge svetovne vojne.

Popravek

V prispevku mag. Nade Čibej "Komen v arhivskem gradivu" v oktobrski, 83.-84. številki revije Kras, smo pod objavljenima fotografijama razglednic iz Komna na 37. in 38. strani nehoti pozabili podpisati, da sta razglednici iz zasebnega arhiva Jožeta Volčiča ali "Štebeljevega" iz Komna št. 50. Za arhiv ali mali muzej sedaj skrbi njegov sin Igor Volčič... Za spodrsrljaj se Volčičevim opravičujemo!

Uredništvo

Pred koncem druge svetovne vojne, leta 1944, je začel delovati Okrajni narodnoosvobodilni odbor (NOO) Sežana, ki se je kmalu preimenoval v Mestni ljudski odbor (MLO) Sežana. Bil je sestavni del tržaškega okrožja in od podpisa beograjskega sporazuma (8. junija 1945) do uveljavitve mirovne pogodbe z Italijo del cone A Julijske krajine.

V času osvoboditve so že delovali Krajevni NOO: Avber, Dane, Dobravlje, Dutovlje, Kazlje, Kopriva, Krajna vas, Kreplje, Križ, Lokev, Merče, Orlek, Plešivica, Ponikve, Povir, Sežana, Skopo, Šepulje, Šmarje, Štorje, Tomaj, Utovlje, Vrhovlje, Voglje in Žirje.

Z odlokom Poverjenišva Pokrajinskega NOO za slovensko Primorje z dne 8. februarja 1947 je bila izvedena začasna upravno-teritorialna razdelitev slovenskega Primorja z združevanjem krajevnih NOO. Združeni so bili okraji Sežana, Komen, Hrpelje-Kozina in delno Koper v nov Okrajni ljudski odbor (OLO) Sežana s sedežem v Hrpeljah-Kozini. 10. maja 1947 so se MLO Sežana pridružili ukinjeni Krajevni NOO Dane, Lipica, Orlek in Šmarje. Po združitvi je okraj Sežana štel 43 krajevnih ljudskih odborov (KLO): Barka, Brestovica, Črnica, Črni Kal, Divača, Gračišče, Graden, Hrpelje, Krvavi Potok, Loka-Brezovica, Matavun, Materija, Misliče, Movraž, Ocizla, Podgorje, Pregara, Rakitovec, Rižana, Rodik, Sočerga, Štjak, Vrabče, Vremski Britof, iz dotedanje cone A Julijske krajine pa Avber, Brje (pri Gorjanskem), Dol pri Repentabru, Dutovlje, Gabrovica (pri Komnu), Gorjansko, Kobjeglava, Komen, Lokev, Pliskovica, Povir, Sežana, Skopo, Sveto (Ivanji Grad), Škrbina, Štanjel, Štorje, Tomaj in Veliki Dol. KLO-ji Črnica, Graden in Pregara so bili spomladi 1947 izločeni iz okraja Sežana in priključeni okraju Buzet.

Ko je bila 15. septembra 1947 uveljavljena mirovna pogodba z Italijo, se je sedež okraja preselil iz Hrpelj-Kozine v Sežano. Takrat sta bila ukinjena KLO Brje pri Gorjanskem in Krvavi Potok. Iz okraja Koper je bil izločen KLO Truške in priključen okraju Sežana.

Po zakonu o upravno-teritorialni razdelitvi Ljudske Republike Slovenije (LRS) z dne 23. februarja 1948 sta bila iz goriškega priključena k sežanskemu okraju KLO Brestovica in Gornja Branica. Z ukazom o spremembah in dopolnitvah zakona o upravni razdelitvi LRS (8. november 1949) sta bila 11. decembra 1949 ukinjena KLO Gabrovica, ki je prešel v sestav KLO Komen, in KLO Kobjeglava, ki je postal del KLO Štanjel.

Okraj Sežana je zajemal občine Črni Kal, Divača, Dutovlje, Gračišče, Hrpelje, Komen, Materija, Podgorje, Podgrad, Senožeče, Sežana, Štanjel, Vreme. Okraj Sežana je bil ukinjen leta 1955 z zakonom o območjih okrajev in občin v LRS in priključen k Okraju Koper.

Z upravno-teritorialno razdelitvijo z dne 19. aprila 1952 so bili ukinjeni KLO-ji in MLO-ji ter konstituirani občinski ljudski odbori (ObLO). Mestna občina Sežana je delovala za območje ukinjenih KLO Povir, Sežana, Štorje, Vrabče in Vrhovlje. Združevala je naselja Brestovica pri Povirju, Dane pri Sežani, Dobravlje, Dol pri Vogljah, Filipče

SI PAK KP 344, škatla 3, razglednica Sežane.

Brdo, Gorenje, Grahovo Brdo, Graže, Jakovce, Kazlje, Križ, Lipica, Majeni, Merče, Orlek, Plešivica, Podbeže, Povir, Razguri, Sela, Senadole, Sežana in Stomaž. Leta 1955 se je njeno območje razširilo še na dotedanji občini Štanjel in Dutovlje, leta 1958 pa še na ukinjeni občini Komen in Divača.

V skladu z določbami ustave iz leta 1963, ki so opredelile občine kot temeljne družbeno-politične skupnosti, se je leta 1963 ObLO Sežana preimenoval v Skupščino občine (SO) Sežana. SO Sežana je delovala do leta 1994.

Od leta 1945 je delovala carinarnica Sežana, ki je do leta 1947 imela sedež v Rakeku, na meji med takratno Jugoslavijo in cono B Julijske krajine. Z uveljavitvijo mirovne pogodbe z Italijo leta 1947 se je preselila v Sežano in dobila oddelke Dutovlje, Fernetiči in Repentabor.

Upravne naloge, kot del občinske, okrajne ali državne uprave po drugi svetovni vojni, so imele tudi različne komisije, skladi, skupnosti. Med pomembnimi komisijami je bila zagotovo državna komisija za ugotavljanje vojnih zločinov, ki jo je, 19. februarja 1944, ustanovilo predsedstvo Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta (SNOS). V postavljeni mreži pokrajinskih in okrajnih komisij je bila tudi podružnica Sežana, ki je na svojem območju zbirala podatke o vojnih zločinih in zločincih. Delovala je do leta 1947, ko so njene naloge in pristojnosti prevzeli pravosodni organi.

Pomembna je bila tudi okrajna komisija za agrarno reformo Sežana, ki je bila ustanovljena z odločbo o imenovanju članov komisij za agrarno reformo za ozemlje, ki je po priključitvi Federativni Ljudski Republiki Jugoslaviji (FLRJ) pripadalo LRS. Razlaščala je zemljo v skladu z zakonom o agrarni reformi in kolonizaciji v LRS z dne 17. decembra 1945, z zakonom o dopolnitvah in spremembah zakona o agrarni reformi z dne 6. aprila 1946 (prečiščeno besedilo od 24. februarja 1948) in jo dodeljevala poljedelcem in kmetovalcem, ki so imeli malo zemlje.

Z vladno uredbo iz dne 18. februarja 1948 so bile ustanovljene Uprava za pogozdovanje in melioracijo Krasa, Uprava za urejanje gozdov in Uprava za urejanje hudournikov. Z odločbo ministrstva za gozdarstvo in lesno industrijo LRS št. 457/1 so bile septembra 1948 kot operativni organi uprave ustanovljene sekcije za pogozdovanje in melioracijo Krasa v Vipavi za okraj Gorica, v Sežani za okraj Sežana in v Ilirski Bistrici za okraj Ilirska Bistrica. Reorganizacije so se vrstile do leta 1962, ko je ObLO Gorica z odločbo št. 022-9/62-3 z dne 22. marca 1962 ustanovil Zavod za pogozdovanje in melioracijo Krasa Gorica in nato na seji občinskega zbora in zbora delovnih skupnosti 14. septembra 1963 prenesla ustanoviteljske pravice in dolžnosti na občinsko skupščino Sežana ter sedež zavoda v Sežano.

V šestdesetih letih 20. stoletja je v Sežani deloval sklad za šolstvo občine Sežana, ki je bil ustanovljen 29. decembra 1960 na podlagi zakona o financiranju šolstva. Zagotavljal je sredstva za osnovno dejavnost s področja šolstva v občini ter za gradnjo, obnovo in opremo šol. Deloval je do leta 1967, ko so bili skladi ukinjeni, njihove naloge pa so prevzele občinske izobraževalne skupnosti.

Značilen del povojne občinske uprave so bile samoupravne interesne skupnosti (SIS), ki so večinoma urejale vse pomembnejše stvari v občini. Ustanovljene so bile za smotnejše in organizirano izpolnjevanje skupnih potreb in interesov v družbenih dejavnostih in v določenih dejavnostih materialne proizvodnje z združevanjem sredstev po načelih vzajemnosti in solidarnosti.

(Nadaljevanje in konec v 86. številki revije!)

Mag. Nada Čibej, direktorica, Pokrajinski arhiv Koper
Kapodistrijsov trg 1, 6000 Koper, Slovenija
tel. ++386(5)6271824, fax. ++386(5)6272441,
gsm. ++386(41)499449
e-pošta. nada.cibej@gmail.com

George Wahl, legenda trenerskih mojstrov dresurnega jahanja, ponovno v Lipici

VRHUNSKO STROKOVNO IZOBRAŽEVANJE JAHACEV LIPIŠKE EKIPE KLASIČNE ŠOLE JAHANJA

Pod trenerskim vodstvom svetovno znanega trenerja dresurnega jahanja Georga Wahla je v Lipici od 2. do 5. decembra 2007 potekalo strokovno izobraževanje jahačev lipiške ekipe klasične šole jahanja.

Svetovno znani vrhunski trener in legenda med trenerji klasične šole jahanja ter športne dresure Georg Wahl že več kot petindvajset let sodeluje z lipiškimi jahači kot zunanji trener. Njegov obisk in trening jahačev v Lipici je del rednega programa strokovnega izobraževanja lipiških jahačev.

Georg Wahl je nemškega rodu. V petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja je v Španski jahalni šoli na Dunaju uvedel nove standarde ter sistem šolanja jahačev in konj po načelih metode klasične šole jahanja. V tem času je bil še posebno znan kot vrhunski trener mladih konj in težavnih žrebcev. Španska jahalna šola na Dunaju še danes nadaljuje tradicijo treninga klasične šole jahanja, katere začetnik je bil George Wahl. Pod njegovim dolgoletnim trenerskim vodstvom je vidne uspehe dosegalo mnogo tekmovalcev dresurnega jahanja po svetu. Med njimi je tudi znamenito ime dresurnega športa Christina Stückelberger, ki je v svoji bogati športni karieri dresurnega jahanja pod njegovim vodstvom dosegla najvišja odličja in zlato olimpijsko medaljo.

Priznani nemški trener Geoge Wahl prihaja v Lipico že od leta 1979. V tem času je v trenersko delo z lipicanci vnesel mnogo svojega znanja in trenerskih izkušenj klasične šole jahanja. Dolgoletno strokovno sodelovanje z Georgom Wahlom, legendo trenerskih mojstrov dresurnega jahanja, je bila ponovna priložnost za jahače lipiške ekipe klasične šole jahanja, da pridobijo nova znanja za treniranje konj in učenje jahanja po načelih klasične jahalne šole Kobilarne Lipica.

Odnosi z javnostmi, Kobilarna Lipica

Nemški trener Georg Wahl med razlago jahači klasične jahalne šole Kobilarna Lipica.

Med strokovnim izobraževanjem članice lipiške ekipe klasične šole jahanja.

Slika spodaj:
Ekipa klasične šole jahanja iz Kobilarne Lipica s trenerjem Georgom Wahlom in direktorjem Kobilarne Matjažem Pustom.

V POSTOJNSKI JAMI ŽE 32

Sabina Paternost

Postojnska jama je bila že zelo zgodaj zanimiva za raziskovalce in obiskovalce, čeprav je bil do začetka 19. stoletja poznan in raziskan le njen vhodni del. Hitrejši razvoj turizma se je začel po letu 1818 z odkritjem notranjih delov in z njihovim urejanjem, ki je sledilo v naslednjih letih.

Jama je bila torej za turistični ogled odprta leta 1819, leto dni po odkritju notranjih delov, in takoj so začeli voditi evidenco njenih

obiskovalcev. Iz zapisov, ki so nam jih zapustili takratni upravljavci, lahko vidimo, da je bil obisk Postojnske jame od vsega začetka mednaroden; že leta 1821 so jo obiskali prvi diplomati in najvišji predstavniki tujih držav. Leta 1824 je Jamska komisija prvič izdala vstopnice. Vstopnina na začetku ni vključevala razsvetljave, saj je bila njena postavitev zelo zahtevna, zato je bilo treba tako storitev plačati posebej.

Nekaj statistike o obisku Postojnske jame

Statistika o obisku Postojnske jame kaže, da je po letu 1819 število obiskovalcev hitro naraščalo. Že v letu 1819 so zabeležili 104 obiskovalcev, leta 1824 pa 470. Številko 1000 obiskovalcev letno so prvič presegli v letu 1833. Število se je še povečalo z odprtjem železniške proge Dunaj-Trst in v letu 1858 je Postojnsko jamo obiskalo že več kot 4000 popotnikov. Ko je Južna železnica dobila še povezavo z Zagrebom in Budimpešto, so v Postojno vozili posebni vlaki tudi od tam. Gostje, ki so prišli na ogled jame z vlakom, so namreč imeli znaten popust pri vstopnini. Ker je bil posel zanimiv tako za Jamsko upravo kot Južno železnico, so reklamne plakate za

obisk Postojnske jame postavili na vse večje železniške postaje ob progi in s tem še bolj spodbudili zanimanje za ogled te naravne znamenitosti.

Na prelomu 19. in 20. stoletja je število obiskovalcev Postojnske jame preseglo 10.000 letno. Manjši upad opazimo v času poznanih zgodovinskih dogodkov, kot so bili na primer revolucija leta 1848, epidemija kolere leta 1855 in vojna v Italiji leta 1866. V Postojno so na poletni oddih prihajali tudi številni Tržačani, Rečani in Goričani, ki so tu ostajali dlje časa. Tisti, ki so obiskovali Postojnsko jamo, pa so se zadrževali v Postojni le dan ali dva. V prvih devetdesetih letih po ureditvi Postojnske jame za turistični ogled si jo je ogledalo skoraj 400.000 obiskovalcev, kar je za tedanji čas kar solidno število.

Število obiskovalcev je naraščalo tudi v prvi polovici prejšnjega stoletja, saj je med leti 1921 in 1930 obiskalo

32-milijonto obiskovalko je izžrebal Matjaž Brčon, direktor podjetja Turizem KRAS, d.d. Postojna. - Osrednjo prireditev ob tem dogodku sta vodila Jasna Kuljaj in Boštjan Romih, sodelovali pa so tudi Čuki.

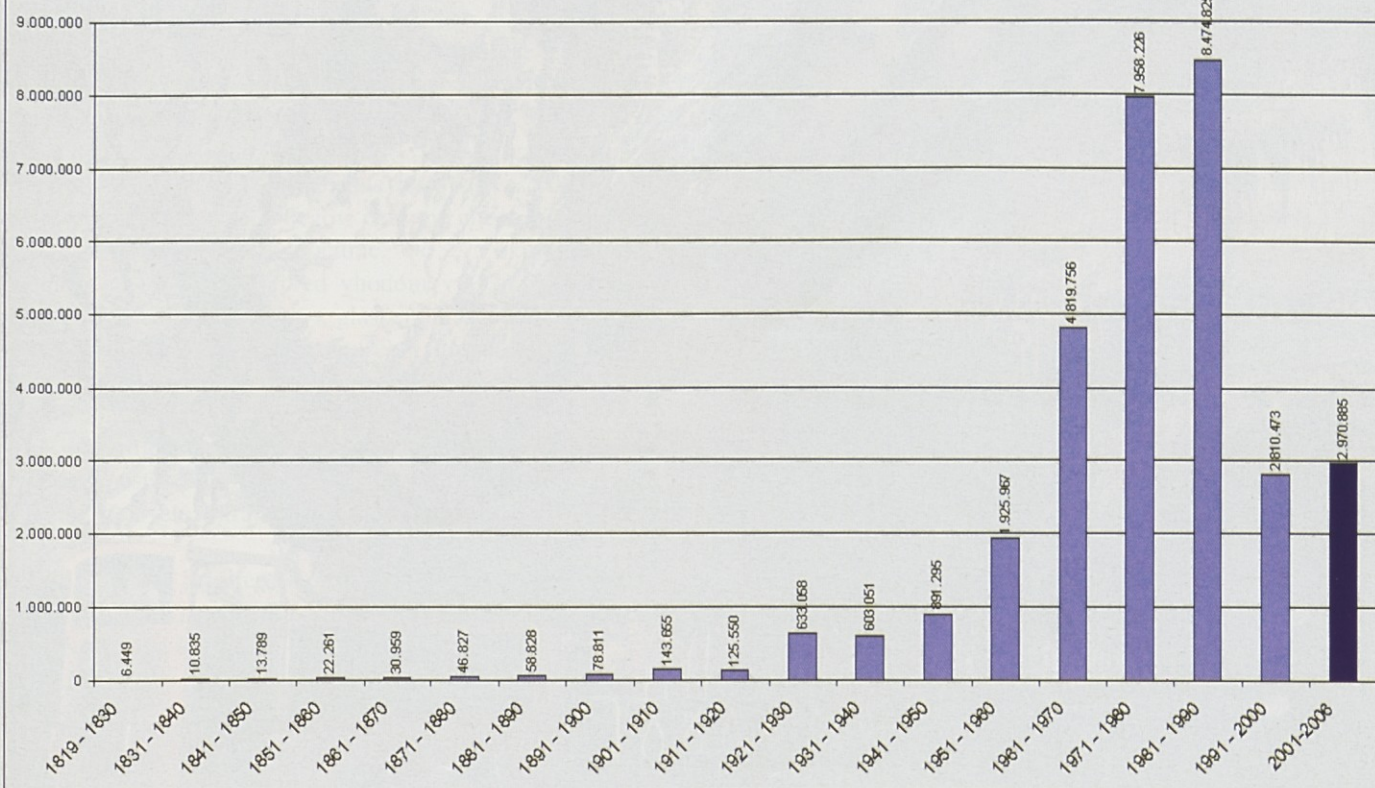

MILIJONOV OBISKOVALCEV

POSTOJNSKA JAMA

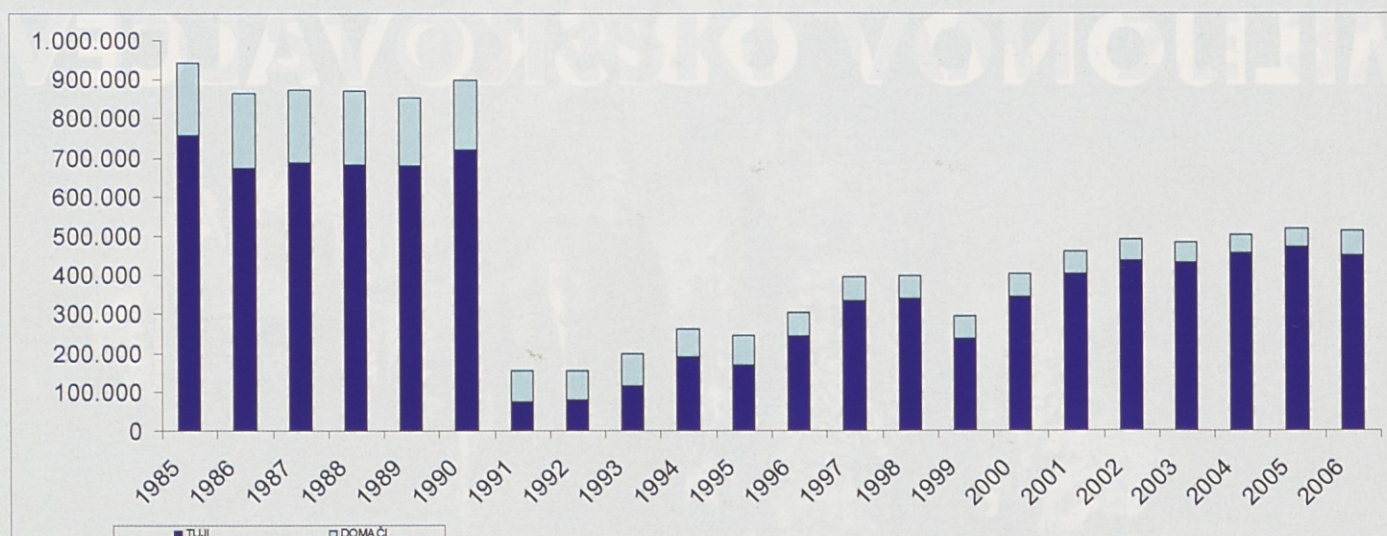
Postojnska jama je bila za turistični ogled urejena že leto dni po odkritju notranjih delov, leta 1819. Od takrat do danes jo je obiskalo že več kot 32 milijonov obiskovalcev z vsega sveta.

OBISKOVALCI POSTOJNSKE JAME 1819 - 2006

Število obiskovalcev Postojnske jame po dekadah

Odvisnost števila obiskovalcev Postojnske jame od političnih razmer in zaznavanja varnosti je očitno. V letošnjem letu v Postojnski jami pričakujemo približno 560.000 obiskovalcev z vsega sveta.

Ogled dela Postojnske jame z vlakom.

Postojnsko jamo več kot pol milijona turistov. Množični turizem je napovedalo povečanje števila obiskovalcev v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja, pravi razcvet pa je turizem v Postojni doživel v obdobju med leti 1970 in 1990. V teh dvajsetih letih si je Postojnsko jamo ogledalo več kot 16 milijonov obiskovalcev z vsega sveta. Doslej rekordno je bilo leto 1985, tako v skupnem številu (942.256 obiskovalcev), kot po številu gostov iz tujine (757.318 ali dobrih 80 %). Največje število obiskovalcev v enem dnevu pa si je Postojnsko jamo ogledalo 8. julija 1978, ko so jo vodniki pokazali kar 12.025 turistom.

Zakaj občuten upad števila obiskovalcev po osamosvojitveni vojni?

Postojnska jama je najdaljša turistična jama v Sloveniji in ena izmed najbolj razpoznavnih turističnih točk Slovenije. Vendar pa so prav osamosvojitvena vojna za Slovenijo in dogodki, ki so sledili na območju nekdanje Jugoslavije, v začetku devetdesetih let povzročili občuten padec števila obiskovalcev. Teh je bilo v letu 1990 v Postojnski jami skoraj 900.000, naslednje leto pa si je to kraško znamenitost ogledalo le 153.000 obiskovalcev, večina v prvih mesecih leta.

Politične razmere v tistem času niso bile naklonjene potovanjem in preživljanju dopusta na Balkanu in vse to se je zrcalilo tudi v Postojni. V zadnjih letih pa z veseljem ugotavljamo, da število obiskovalcev spet narašča. Turizem je namreč panoga, ki je zelo občutljiva na politične spremembe, kar se je izrazito pokazalo v letu 1991. Kraji, ki so izrazito izletniški in odvisni od tujega trga, kot sta na primer Postojnska jama in Lipica, so posledice občutili še naslednjih nekaj let, saj je polovico števila obiskovalcev iz leta 1990 Postojnska jama presegla šele v letu 2001, to je deset let po vojni. Pa vendar smo se po 188 letih organiziranega turističnega ogleda Postojnske jame letos razveselili že 32-milijontega obiskovalca. Njegov oziroma njen prihod smo obeležili v času jesenskih počitnic. Od 27. oktobra do 4. novembra je na ploščadi pred vhodom v Postojnsko jamo potekala animacija za otroke z glasbenimi gosti. Za obiskovalce pa je v tem času veljal posebni družinski počitniški popust. Vsi, ki so v tem času kupili vstopnico, so sodelovali v nagradnem žrebanju osrednje prireditve. Srečna izžrebanka in s tem 32-milijonta obiskovalka Postojnske jame je tako 4. novembra postala Tia Odlazek iz Radeč, ki bo za nagrado teden dni preživela v kraju Sharm el Sheikh v Egiptu.

Ob tem visokem jubileju je prav, da se spomnimo vseh, ki so skozi desetletja soustvarjali podobo Postojnske jame, bisera krasa, na katerega smo upravičeno ponosni.

Sabina Paternost, univ. dipl. ekonomistka, strokovna sodelavka za razvoj odnosov z javnostmi, Turizem KRAS, destinacijski management, d.d., Postojna

Kako je Luka Čeč odkril postojnski paradiž

Okrožni komisar Friedrich Kreizberger, vitez pl. Kreizberg, je 19. decembra 1823 zaslišal bivšega cestnega nadzornika v Postojni Jakoba Vidmarja:

»Bilo je v aprilu 1818, ko je njegovo veličanstvo naš ljubljeni cesar Franc I. s svojo soprogo, cesarico Karolino Avgusto potoval tod skozi v Dalmacijo.«

»Nekaj dni pred prihodom te gospode v Postojno, so bila izvršena v jami, ki je bila do takrat znana le do naravnega mosta čez Pivko, dela za osvetlitev, ker je cesarica hotela obiskati jamo, kar se je pozneje res zgodilo.«

»Na pobudo gospoda okrožnega blagajnika, viteza Löwengreifa - napol pa iz lastne pobude - sem prevzel pri teh delih nekaj nadzor, posebej pa skrb za porabo pri delih potrebnega osvetlitvenega materiala. Nasproti omenjenega naravnega mosta smo hoteli na nekih že prej vidnih velikih skalah postaviti piramido s transparentnim napisom, namenjenim visokemu obisku cesarici materi.«

»Bilo je nekega dne popoldne, natančno se tega ne spominjam več, ko sem bil pri teh delih, istočasno pa so bili v jami tudi Jakob Vičič, kotlar v Postojni, Franc Šibenik, Luka Čeč, Valentin Varne (opomba: pravilno Berne) in Postojnčan z domačim imenom Malnar. Hoteli smo sestaviti piramido na že določenih skalah in stali smo spodaj tostran brega. Čez reko smo položili veliko lestev in nanjo desko. Zgoraj omenjeni Luka Čeč je šel s svetilko prek tega zasilnega mosta, da bi našel pot do že omenjenih skal na nasprotnem bregu reke. Z največjim naporom in v največji smrtni nevarnosti je tedaj splezal Čeč počasi po skalah navzgor, ne da bi mi, ki smo bili zaposleni z drugimi stvarmi, obračali nanj posebno pozornost. Šele ko je bil zgoraj, nam je zaklical. Videli smo ga stati zgoraj, videli dalje, da gre naprej, videli še nekaj časa sij njegove svetilke. Čakali smo dobre pol ure na povratek tega drznega človeka in bili zanj v velikih skrbih, misleč, da se mu je pripetila nesreča. Po dolgem času smo uzrli sij luči, prikazal se je Čeč na velikih skalah. Vriskajoč nam je zaklical: Tu je nov svet - tu je paradiž! Sestopil je in nam pripovedoval, da je odkril novo jamo, katere konec ni mogel doseči. Šel je daleč v jamo in da bi našel pot naza, j je moral polagati odlomljene kapnike tako, da so mu s svojimi konicami kazali povratek.«

Vzorčenje vodne favne ter pregled biodiverzitetnih razmer v ponikalnici Reki in Škocjanskih jamah

ŠKOCJANSKE JAME SODIJO V SKUPINO JAM Z IZJEMNO BOGATO PODZEMNO FAVNO

Tanja Pipan

Vzorčenje biološkega materiala je pomembno pri favnističnih ter biodiverzitetnih raziskavah, tako v vodnih kot kopenskih ekosistemih. Poznanih je veliko vzorčevalnih metod in tehnik, mnoge med njimi so standardizirane v smislu pridobitve količinsko in kakovostno optimalnih podatkov. V odmaknjenih, težje dostopnih okoljih oz. habitatih standardne vzorčne tehnike pogosto niso primerne. Raziskovalci v takih primerih modificirajo že ustaljene, splošno uporabne metode, nemalokrat razvijejo lastne tehnike vzorčenja, ki so uporabniku pogosto prijaznejše ter finančno sprejemljivejše.

V okviru enodnevnega seminarja ob svetovnem dnevu mokrišč, ki ga je organiziral Zavod Republike Slovenije za šolstvo v sodelovanju s Parkom Škocjanske jame in Ministrstvom za okolje in prostor, smo se 22. aprila 2006 predavatelji ter učitelji biologije, naravoslovja in drugih predmetov zbrali v prostorih uprave Parka Škocjanske jame. Udeležencem smo predstavili preproste metode in tehnike vzorčenja vodne favne, deloma predstavljene tudi v pričujočem članku. Namen predavanja in terenskega dela je bil prikaz izdelave preproste naprave za vzorčenje vodne favne, da bi mentorji in učitelji naravoslovnih predmetov dobili dovolj informacij za izdelavo vzorčnih priprav in izpeljavo vzorčenj.

Vsem dobro poznane planktonske oz. ročne mrežice so uporabne takrat, ko vzorčujemo velike nevretenčarje, katerih velikost telesa presega 0,5 mm. Za vzorčenje manjših organizmov, tako imenovane mikrofavne in meiofavne s telesno velikostjo med 0,06 in 0,5 mm, ter za vzorčenje v manjših vodnih telesih (lužicah, kotanjicah) standardne planktonske mrežice niso primerne.

Pipete sodijo med osnovno laboratorijsko opremo in so primerne za zbiranje vode iz zelo majhnih vodnih teles, špranj, manjših lužic ali v primeru jamskega habitata iz vdolbinic na stalagmitih oziroma drugih jamskih formacijah. Vodo iz pipete zbiramo v manjši plastenki, v kateri se vzorec po potrebi ustrezno fiksira pred prenosom v laboratorij.

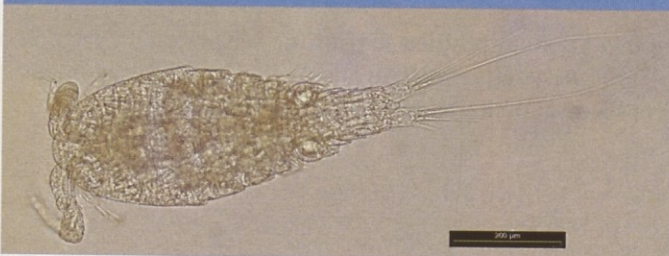
Udeležencem seminarja smo pripravili demonstracijo vzorčenja mikrofavne v Tominčevi dvorani Škocjanskih jam.

Za proučevanje sestave vodne nevretenčarske favne v kotanjicah in lužicah smo uporabili preprosto metodo precejanja vode skozi mrežico z odprtini 80 µm. Pred vzorčenjem smo premešali dno lužice ter tako suspendirali sediment in živali v vodni stolpec, nato pa zajeli različno količino vode (in živali) ter jo precedili skozi prirejeno »planktonsko plastenko«. To je 250 ml plastenka, kateri smo na dveh stranicah izrezali manjši pravokotnik (4x5 cm), odprtini pa zamrežili z gosto mlinarsko svilo (80 µm). Voda iz plastenke nemoteno odteka skozi mrežico, živali pa ostanejo ujete v plastenki. Po končanem vzorčenju smo vzorec iz planktonske plastenke odtočili v plastenko za transport ter pregled v laboratoriju.

Vzorčenje favne v curkih prenikle vode (Foto: Boško Čušin)

Stigobiontski ceponožni rakec
Speocyclops infernus (Cyclopoida) iz prenikle vode
v Škocjanskih jamah (Foto: Tanja Pipan)

Učitelji, koordinatorica seminarja ter gostitelji so bili navdušeni nad preprostim, a učinkovitim pristopom k vzorčenju vodne mikrofavne; še posebej, ker bodo brez večjih težav sledili predstavljeni metodologiji pri svojem delu.

Favna v prenikli vodi Škocjanskih jam

Na opisani način smo proučevali favno vode, ki pronica skozi jamski strop in se zbira v manjših ter večjih kotanjicah na dnu rovov. Iz tako imenovane epikraške cone, ki predstavlja vrhno kamninsko plast pod prstjo, pronica voda s površja. Favna, ki jo prinašajo curki prenikajoče vode iz nezasičene cone v Škocjanske jame, vključuje predstavnike enajstih skupin živali in sicer vrtničarje, gliste, polže, maloščetince, pršice, med raki dvoklopnike, ceponožce, enakonožce in postrance ter med žuželkami skakače in ličinke dvokrilcev (Pipan, 2005).

Najbogateje zastopana živalska skupina iz prenikle vode so ceponožni raki. To so od 0,2 do 0,8 mm dolgi rakci, sicer zelo razširjeni v različnih tipih habitatov, npr. morskih, sladkovodnih, podzemnih in polarnih. Čeprav poznamo tako prostoplavajoče kot parazitske vrste ceponožcev, so bili v podzemlju ugotovljeni le prostoplavajoči predstavniki štirih redov, iz prenikle vode pa dveh (Cyclopoida in Harpacticoida) redov (Slika levo spodaj).

V Škocjanskih jamah smo ugotovili 32 vrst ceponožcev, ki pripadajo 16 rodovom in trem družinam. Trinajst vrst in podvrst, ki pripadajo sedmim rodovom, je iz skupine ciklopoidov, med harpaktikoidi je devet rodov in 19 vrst. Večina teh vrst (24) je zašla v jamsko okolje s preniklo vodo, drugi so bili najdeni v ponikalnici (Pipan, 2005). Dvanajst vrst, ki naseljujejo epikraški habitat, je stigobiontskih - so posebej prilagojeni predstavniki podzemnih vod. Z nedavnimi raziskavami je bilo ugotovljenih pet za znanost novih vrst iz štirih rodov: *Bryocamptus*, *Moraria*, *Parastenocaris* in cf. *Stygopactophanes*. Poleg na novo odkritih vrst si posebno pozornost zasluži droben ceponožni rakec z znanstvenim imenom *Elaphoidella karstica*, opisan kot *E. kieferi*, ki je endemit* Škocjanskih jam. Opisan je bil po primerku iz curka prenikle vode v Škocjanskih jamah, ki so za sedaj edino znano nahajališče te vrste na svetu.

Park Škocjanske jame
Slovenija

Biodiverzitet v podzemni Reki

Podzemni tok Reke sestavlja sistem prevodnih kanalov z večjimi vmesnimi dvoranami in lokalnimi zožitvami. Pod aktivnimi rovi so veliki kraški, stalno zaliti kanali (Peric, Gabrovšek & Pipan, 2007). Tok podzemne Reke je človeku le malokje dostopen. Reko v Škocjanskih jamah lahko sledimo v Hankejevem kanalu v dolžini približno 1 km. V drugih jamah na slovenski (Kačna jama, Jama 1 v Kanjaducah, Brezno v Stršinkni dolini) in italijanski strani nekdanje državne meje (Labodnica, Čudovita jama Lazzarja Jerka, Pozzo dei Colombi/Golobova jama), ki jih povezuje Reka, je ta težje dostopna, zato moramo obvezno uporabiti jamarsko tehniko.

V površinskem toku Reke je bilo na osnovi vzorčenja s semikvantitativno metodo, imenovano tudi »kick sampling«, ugotovljenih 21 skupin velikih nevretenčarjev, ki se v začetnih delih podzemne Reke pojavijo kot posledica »katastrofičnega drifta«, in le redko preživijo dalj časa v podzemlju (Pipan, 2000b). Kmalu postanejo hrana drugim, pravi podzemnim vrstam (stigobiontom). V Reki živijo vrste, značilne predvsem za površinske vodotoke južne Evrope. Večino makrozooben-tosa predstavljajo ličinke žuželk, ki preživijo le del svojega življenjskega cikla v vodi. Poleg teh so bili ugotovljeni še osebki ožigalkarjev, vrtničarjev, polžev, školjk, maloščetincev (*Haber monfalconensis*), pijavk, pršic ter različne skupine rakov, že omenjeni ceponožci, enakonožci (*Asellus aquaticus cavernicolus*, *Trichoniscus stammeri*), postrance (*Niphargus timavi*, *N. cf. stygiu*) (Culver & Sket, 2002) in deseteronožci (*Troglocaris* sp.). Ribe so zastopane v glavnem s postrvjimi in ciprinidnimi vrstami. Med redkimi stigobiontskimi vrstami, ki jih še najdemo v podzemni Reki, sta zlasti *Marifugia cavatica* (Polychaeta) in *Dendrocoelum spelaeum* (Turbellaria). Človeški ribici *Proteus anguinus* (Amphibia) predstavlja podzemna Reka točko najsevernozahodnejše razširjenosti v vodah Dinarskega krasa.

Kopenska favna Škocjanskih jam

Škocjanske jame nudijo bivališče tudi številnim živalim, še zlasti nevretenčarjem, ki naseljujejo kopenske habitate in med katerimi so mnogi tako dobro prilagojeni na življenje brez svetlobe in na razmere, kjer je hrana količinsko in kakovostno revnejša, da so postali prave podzemne živali. Zanje je značilno, da preživijo ves svoj življenjski cikel, tudi med razmnoževanjem, v podzemlju. Ti organizmi so prilagojeni na temo, visoko vlažnost in stabilno temperaturo, tako da zunaj jam sploh ne morejo preživeti. Strokovno jih imenujemo troglobionti. V Škocjanskih jamah bomo iz te skupine obligatnih podzemnih živali našli rake enakonožce (*Alpioniscus* (*Illyrionethes*) *strasseri*, *Androniscus stygus tschameri*, *Titanethes* (*T.*) *dahli*), polžka *Zospeum spelaeum spelaeum*, dvojnonogo *Typhloiulus* (*Stygiulus*) *illyricus*, med žuželkami skakače (*Onychiurus canzianus*, *O. variotuberculatus*, *Oncopodura cavernarum*) in hrošče (*Anophtalmus schmidtii trebicanus*, *Bathysciotes khevenhuelleri tergestinus*) (Culver & Sket, 2002).

Kakovost Reke

Za ocenjevanje kakovosti reke Reke na osnovi biološkega ocenjevanja od izvira do ponora smo uporabili dokaj ustaljene metode in sicer Shannon-Wienerjev diverzitetni indeks, med biotičnimi indeksi pa modificirani saprobni indeks, povprečni Chandlerjev biotični seštevek in modificirani razširjeni biotični indeks (Pipan, 2000a).

Med indeksi sta se v ocenah najbolj ujemala modificirani saprobni indeks in povprečni Chandlerjev biotični seštevek. Obe metodi temeljita na podobnem principu, z upoštevanjem tako pestrosti kot številčnosti velikih nevretenčarjev in njihove tolerance do organskega onesnaženja. Na podlagi izračunanih indeksov se je Reka uvrstila v I.-II. kakovostni razred na izviru ter II. kakovostni razred pred ponorom (Pipan, 2000a). K ocenam modificiranega saprobnega indeksa in povprečnega Chandlerjevega biotičnega seštevka bi lahko dodali tudi ocene Shannon-Wienerjevega diverzitetnega indeksa. Zlasti oceni obeh indeksov sta se ujemali med seboj. Biot-ske raziskave so pokazale, da v površinski Reki poteka optimalen prehranjevalni pretok z rahlo povečano trofično aktivnostjo, ki pa se ne odraža negativno v sestavi združbe velikih nevretenčarjev. Vzrok za tako stanje je relativno hiter tok, ki ne dopušča velikega usedanja organskih snovi, spreminjanje vodostaja itn. Reka s trenutno biotsko optimalnostjo nima bistvenih negativnih vplivov na podzemni tok v Škocjanskih jamah, kamor teče, kot se je to dogajalo v poznih 80. letih 20. stoletja. Kljub temu pa ostaja še vedno določena skrb zaradi morebitnega kopičenja prebitka hranilnih snovi v podzemni

reki, saj je primarna produkcija odsotna v podzemlju, specifična pa sta tudi kroženje snovi in pretok energije v takšnem habitatu.

Pomen Škocjanskih jam

Škocjanske jame in kras nad njimi, v območju Parka Škocjanske jame, so na robu matičnega Krasa, na prehodu Krasa v jugovzhodne dele Dinarskega krasa. Ker so obenem blizu stika vododržnega flišnega in prepustnega apnenčaste-ga sveta, so tudi v območju tako imenovanega kontaktnega krasa (Kranjc, 2002). Škocjanske jame torej predstavljajo slovenski klasični kras in matični Kras ter obenem Dinarski kras.

Že ime, to je Škocjanske »jame« in ne »jama«, pove, da gre za sistem jam. Večji del so to vodne jame, v katerih ponika reka Reka, so pa tudi višje ležeče suhe jame (npr. Tominčeva jama) in brezna - Okroglica. V samem parku oziroma v neposredni okolici Škocjanskih jam je tudi nekaj jam, ki niso v neposredni zvezi z njimi, npr. jama v Lisičini ali pa ponorne jame Mejame (Kranjc, 2002).

Škocjanske jame so bile že leta 1986 vpisane v Seznam svetovne naravne dediščine pri UNESCO. Vpisane so bile tako zaradi svojih naravnih značilnosti kot tudi zaradi pomena, ki ga imajo pri razvoju krasoslovja in speleologije, tehnike raziskovanja jam in razvoja jamskega turizma. Škocjanske jame so tudi kot prvo podzemno mokrišče, vpisane na seznam Ramsar, in vključene kot kraško biosferno območje v program MAB - Man and Biosphere oziroma človek in biosfera.

Pomen Škocjanskih jam se kaže v njihovi legi in položaju, vodni funkciji kot del vodnega sistema vodonosnika Krasa ter v edinstveni naravni dediščini, kar vključuje pestro podzemno živalstvo. V Škocjanskih jamah je bilo samo med ceponožnimi rakci najdenih 32 vrst, izmed katerih jih je 16 stigobiontskih. Skupno število ugotovljenih stigobiontskih ter troglobiontskih živali je 27, kar je zadosten dokaz, da Škocjanske jame sodijo v skupino jam z izjemno bogato podzemno favno.

* Edemit je vrsta organizma, ki živi na ozko omejenem območju, na primer samo v eni jami.

Literatura

- Culver, David, C.; Sket, Boris., 2002: Biological monitoring in caves. *Acta carsologica*, 31, 1, 55-64.
- Gabrovšek, Franci; Peric, Borut, 2006: Monitoring the flood pulses in the epiphreatic zone of karst aquifers: the case of Reka river system, karst platesu, SW Slovenia. *Acta carsologica*, 35, 1, 35-45.
- Kranjc, Andrej, 2002: Zgodovinske pregled in opis jam. Park Škocjanske jame, Škocjan, 86-97.
- Peric, Borut, Gabrovšek, Franci; & Pipan, Tanja, 2007: Vzpostavitev monitoringa podzemnega toka Reke. Park Škocjanske jame, Škocjan.
- Pipan, Tanja, 2000a: Biological assessment of stream water quality - the example of the Reka River (Slovenia), *Acta carsologica*, 29, 1, 201-222.
- Pipan, Tanja, 2000b: Function feeding groups of macroinvertebrates in the Reka river (Slovenia), *Acta carsologica*, 29, 2, 293-301.
- Pipan, Tanja, 2005: Epikarst - a promising habitat. Copepod fauna, its diversity and ecology: a case study from Slovenia (Europe), ZRC Publishing, Karst Research Institute at ZRC SAZU, Ljubljana, p. 101.

Doc. dr. Tanja Pipan, univ. dipl. biologinja -
Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU, Titov trg 2, 6230 Postojna

Milojka Lahajnar Špacan,
direktorica kopske poslovne enote
zavarovalnice Adriatic Slovenica:

ODGOVORNI DO ZAVAROVANCEV IN OKOLJA

Adriatic Slovenica Koper je ena izmed največjih enot v sistemu Zavarovalne družbe AS. Že vrsto let dokazujejo, da so sposobni graditi uspešne poslovne odnose, ki temeljijo na medsebojnem zaupanju zavarovancev in zavarovalnice, kar je najbolj trden temelj za uspešnost in rast poslovanja. Direktorica kopske poslovne enote Milojka Lahajnar Špacan je v pogovoru razkrila, da kot zavarovalnica, ki je pomembno prisotna v širšem družbenem in lokalnem okolju, tega ne podpira le poslovno, temveč tudi s sponzorsko in donatorsko podporo varstvu narave, športu, kulturi, prostovoljstvu in zdravstvu.

Na seznamu vaših zavarovancev v družbi z vplivnimi primorskimi podjetji najdemo tudi Lipico, Postojnsko jamo in Park Škocjanske jame, edini slovenski Unescov objekt. Je skrb za naravno dediščino vpletena v vaše poslanstvo?

“Naravna kulturna dediščina je vez med človekom in vse bolj odtujeno naravo, je tudi vez s preteklostjo, za katero se čutimo obvezani, da jo ohranjamo za prihodnje rodove. Ponosni smo, da je med našimi zavarovanci naravni park Škocjanske jame, ki ga s pomočjo donatorstev poskušamo tudi vzdrževati. Leta 2004 smo Škocjanskim jamam donirali sredstva za obnovo Delezove domačije, v kateri je danes geološka, biološka in arheološka zbirka. Naj omenim še, da so vsi obiskovalci Parka Škocjanske jame tudi nezgodno zavarovani.”

So nezgodno zavarovani tudi obiskovalci Lipice in Postojnske jame?

“Seveda! V Lipici so poleg obiskovalcev in premoženja zavarovani tudi konji. V Adriaticu Slovenici imamo dobro razvita zavarovanja konj. Prednost našega zavarovanja so gotovo možnost doplačila za nadstandardno

veterinarsko zdravljenje konj v tujini in pa dodatne cenovne ugodnosti za člane Konjeniške zveze Slovenije in za naše zavarovance. Poslovno sodelovanje s Kobilarno Lipica poglabljamo s sponzorstvi in z donatorstvi ter s poslovnimi dogodki, ki jih v Lipici pripravljamo tako za naše zaposlene kot tudi za poslovne partnerje.”

Poslanstvo družbe je močno povezano tudi z uspešnimi rezultati na poslovnem področju. Kateri so ključni temelji doseganja letnih ciljev?

“V središče vseh naših aktivnosti postavljamo zavarovanca z njegovimi željami in potrebami, svojo ponudbo pa vseskozi bogatimo z novimi vrstami kakovostnih zavarovanj ter z nenehnim izboljševanjem ravni storitev in znanja zaposlenih. Vse to nam omogoča tudi odlične rezultate. V letu 2006 smo zbrali nekaj več kot 40 milijonov evrov fakturirane premije, kar je za 8,1 odstotka več kot leto prej. Navkljub reorganizaciji poslovnih področij v družbi pa smo v prvih devetih mesecih letošnjega leta zabeležili že več kot 36 milijonov evrov fakturirane premije.

V naši poslovni enoti smo kar se da blizu zavarovanca. Z razvejano mrežo tržnikov smo prisotni še v občinah Piran in Izola ter delno tudi v Sežani. Pri trženju smo močno povezani s prodornimi obalnimi zavarovalnimi agencijami, kot so Agent, Zavaruj.si, Interzav in Jadran. Ponosni smo, da nam zavarovanja zaupajo tudi ugledna primorska podjetja, med njimi Banka Koper, Intereuropa, Cimos, Kras Sežana, Splošna plovba Piran... in pa Občina Koper.”

Prednost Adriatic Slovenice je zagotovo celovita ponudba zavarovanj na enem mestu. Po katerih zavarovanjih beležite največje povpraševanje?

*“Ponudbo zavarovanj vedno prilagajamo posameznim ciljnim skupinam, hkrati pa kar največ pozornosti namenimo hitremu izplačilu odškodnin in zavarovalnin. Med najuspešnejša zavarovanja sodijo zelo priljubljena **naložbena življenjska zavarovanja**, ki poleg zavarovalne zaščite nudijo tudi davčno ugodno obliko naložbenega varčevanja v uspešnih*

vzajemnih skladih, kot sta KD Rastko in KD Gallileo. Najbolj prepoznavni so **VitaFond Naložbeni paketi** - dinamični, konzervativni in uravnoteženi, trenutna prodajna uspešnica pa je **VitaFond Renta Garant**, ki z enkratnim vplačilom zagotavlja deset letnih izplačil rente.

Zavarovanci lahko pri nas zavarujejo tudi svoje nepremičnine in opremo v njih (požarno in stanovanjsko zavarovanje), sklenejo dopolnilno zdravstveno zavarovanje in izbirajo med pestro ponudbo dodatnih zdravstvenih zavarovanj, se nezgodno zavarujejo ali sklenejo zdravstveno zavarovanje v tujini z asistenco CORIS."

Kot prvi med slovenskimi zavarovalnicami ste uvedli 55 % bonus pri zavarovanju avtomobilske odgovornosti. Je to edina letošnja novost?

"Avtomobilska zavarovanja tržimo zelo uspešno, zato imamo na tem področju letos kar nekaj novosti. Ne smemo mimo 55 % **bonusa za izkušene voznike pri zavarovanju avtomobilske odgovornosti**, ki ga pridobijo obstoječi in novi zavarovanci, ki po predhodni polici niso imeli škode ter so že dosegli 50 % bonus. Novost je tudi **možnost odkupa prve škode pri kasko zavarovanju** ter hitra in prijazna **avtomobilska asistenca**, ki smo jo dopolnili s storitvijo »od vrat do vrat«. Letošnjo jesen smo predstavili tudi prenovljeno ponudbo kasko zavarovanj, ki smo jih posodobili ter za enostavnejšo in cenejšo izbiro oblikovali v pakete.

Celovita ponudba zavarovanj je temeljito predstavljena na spletni strani www.adriatic-slovenica.si, s pomočjo katere je nekatera izmed zavarovanj možno skleniti enostavno in hitro z domačega naslanjača.

Za celovito zavarovalno zaščito pri Adriaticu Slovenici poskrbijo v poslovni enoti, v predstavništvih ali pri pooblaščenih agencijah:

Adriatic Slovenica
Poslovna enota Koper
Ljubljanska cesta 3
6503 Koper
T: 05 6643 011

Predstavništvo Izola
Cankarjev drevored 42a
6310 Izola
T: 05 6418 357

Predstavništvo Ankaran
Regentova ulica 2
6280 Ankaran
T: 05 6520 118

Agent d.o.o.
Cankarjev drevored 4
6310 Izola
T: 05 6418 492

Agent d.o.o.
Obala 107
6320 Lucija
T: 05 6770 816

Agent d.o.o.
Ankaranska 7a
6000 Koper
T: 05 6392 238
Adriatic Jadran
Pristaniška 2
6000 Koper
T: 05 6271 334

Zavaruj.si, d.o.o.
pisarna Lucija
Obala 120
6320 Lucija
T: 05 6777 322

Zavaruj.si, d.o.o. PE Škofije
Spodnje Škofije 69a
6281 Škofije
T: 05 6541 030

Zavaruj.si, d.o.o. PE Koper
Ferrarska ulica 10
6000 Koper
T: 05 6301 147

Pitamic Damijan s.p. -
Zavarovalno zastopanje
Pitamic
Obzidna ulica 11
6000 Koper
T: 05 6273 573,
041 721181
Interzav d.o.o.
Vojkovo nabrežje 32
6000 Koper
T: 05 6641 726

Agencija Devin,
Irena Cerkvenik Knapič s.p.
Ulica Vena Piloni 12
6000 Koper
T: 0590 14207,
041 460 688

Spin net d.o.o.
Ferrarska ulica 12
6000 Koper
M: 041 451159

Mojca Vidrih s.p.
Ferrarska ulica 10
6000 Koper
T: 05 6398 018

Zavarovalec Plus d.o.o.
Ferrarska ulica 14
6000 Koper
T: 05 630 24 24, 040 496 666

**Obsežnost, kompleksnost in izzivi
za naravovarstveno upravljanje našega krasa:**

NATURA 2000

OBMOČJA JAVORNIKI, SNEŽNIK IN DOLINA PIVKE

Slavko Polak

Natura 2000 je evropsko omrežje posebnih varstvenih območij, ki so jih določile države - članice Evropske unije. Njen glavni cilj je ohraniti biotsko raznovrstnost za prihodnje rodove. V Sloveniji je določenih 286 območij, od tega 260 na podlagi direktive o habitatih (območja pSCI*) in 26 na podlagi direktive

o pticah (območja SPA**). Območja obsegajo približno 36 odstotkov površine Slovenije. Območje Javorniško-Snežniške planote in Pivške kotline, ki skupaj obsega vreč kot 49.100 hektarjev, je eno izmed največjih in najkompleksnejših Natura 2000 območij v Sloveniji.

Sama opredelitev območij pa še ne zagotavlja ohranjanja naravnih vrednot; za to moramo vzpostaviti tudi ustrezno upravljanje z območji. Konec leta 2007 se končuje triletni projekt LIFE III - Narava (LIFE04NAT/SI/000240) pod imenom »Natura 2000 v Sloveniji - upravljavski modeli in informacijski sistem«. Nosilec projekta je bil Zavod RS za varstvo narave s projektnimi partnerji: Ministero dell' Ambiente e della Tutela del Territorio (Ministrstvo za okolje in varovanje prostora iz Italije), Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije, Zavod za gozdove Slovenije, Inštitut RS za vode, Zavod za ribištvo Slovenije, Občina Šentjur pri Celju, Krajevna skupnost Kapela in Notranjski muzej Postojna. Glavni financer projekta je bila Evropska komisija s finančnim inštrumentom EU za področje okolja LIFE III - Narava, pomembnejši sofinancer je bilo poleg projektnih partnerjev Ministrstvo za okolje in prostor Republike Slovenije.

Cilj projekta je sistemsko reševanje vprašanj o trajnostnem upravljanju z območji Natura 2000 v Sloveniji. Rezultat projekta je bila med drugim izdelava *Vodnika vsebin za pripravo načrtov upravljanja območij* in vzpostavitev nacionalnega informacijskega sistema. Za preizkus ustreznosti in uporabnosti vodnika je bilo v projektu izbranih pet pilotnih območij, ki se med seboj razlikujejo po velikosti, naravovarstvenih vsebinah in kompleksnosti. Izbrana so bila pilotna območja: Boletina z rastiščem velikonočnice (*Pulsatilla grandis*), mokrišča z ribniki Petelinjek pri Slovenskih Konjicah, poplavna ravnica Jovsi in poplavni gozd Dobrava ob reki Sotli ter pretežno gozdnati območji Jelovice in Snežnika. Območje pod imenom Snežnik, ki sicer zajema pSCI Javorniki-Snežnik, del pSCI območja Notranjski trikotnik in območje SPA Snežnik-Pivka, je bilo med izbranimi območji največje in najkompleksnejše. Na manjših pilotnih območjih so bile

Preglednica 1:
Kvalifikacijski habitatni tipi
območja Natura 2000
Snežnik.

9410	Kisloljubni smrekovi gozdovi od montanskega do alpskega pasu (<i>Vaccinio-Piceetea</i>)
91K0	Ilirski bukov gozdovi (<i>Fagus sylvatica</i> (<i>Aremonio-Fagion</i>))
9180*	Javorovi gozdovi (<i>Tilio-Acerion</i>) v grapah in na pobočnih gruščih
8210	Karbonatna skalnata pobočja z vegetacijo skalnih razpok
8120	Karbonatna melišča od montanskega do alpskega pasu (<i>Thlaspietea rotundifolii</i>)
6430	Nižinske in montanske do alpske hidrofilne robne združbe z visokim steblikovjem
62A0	Vzhodna submediteranska suha travnišča (<i>Scorzoneretalia villosae</i>)
6170	Alpinska in subalpinska travnišča na karbonatnih tleh
5130	Sestoji navadnega brina (<i>Juniperus communis</i>) na suhih travniščih na karbonatih
4070*	Ruševje z vrstama <i>Pinus mugo</i> in <i>Rhododendron hirsutum</i> (Mugi-Rhododendretum hirsuti)
3180*	Presihajoča jezera
8310	Jame, ki niso odprte za javnost
3260	Vodotoki v nižinskem in montanskem pasu z vodno vegetacijo zvez <i>Ranunculum fluviantis</i> in <i>Callitriche-Batrachion</i>

Med ukrepe ohranjanja suhih travnikov in pašnikov sodi oživiljanje in spodbujanje paše.

opravljene številne konkretne akcije, kot so odkupi zemljišč, opredelitev ekocelic, košnja, čiščenje zaraščenih površin, ureditev učnih poti ter opazovalnice za ptice in podobno. Območje Snežnik je tako obsežno in kompleksno, da je bil že sam poskus izdelave upravljalvskega načrta zanj dovolj velik zalogaj.

Območje Snežnik je opredeljeno za ohranjanje ugodnega stanja 13 habitatnih tipov (preglednica 1), dveh vrst rastlin, 8 vrst nevretenčarjev, dveh vrst dvoživk in 7 vrst sesalcev (preglednica 2) ter 23 vrst ptic (preglednica 3).

Za dolgoročno ohranjanje vseh teh vrst in habitatnih tipov v ugodnem stanju so bile opredeljene njihove ekološke zahteve in ugotovljene grožnje. Za vsako izmed vsebin so bili opredeljeni varstveni cilji z konkretnimi usmeritvami in ukrepi. Varstveni cilji in ukrepi so za različne vsebine sila različni ter nemalokrat celo diametralno nasprotni in izključujoči.

Naj pojasnimo na konkretnem primeru!

Ohranjanje habitatnega tipa *vzhodno submediteranskih suhih travnišč*, ki po biotski pestrosti sodijo med najbogatejše travniške habitate v Evropi, in katerih rastišča na robovih Pivške kotline so med najboljše rastišča v Sloveniji, narekuje ohranjanje in oživiljanje nekdanje ekstenzivne kmetijske rabe, predvsem pašništva. Na ta pisana suha travnišča so vezane številne vrste metuljev in ptic, med njimi tudi za območje kvalifikacijske Natura 2000.

Kvalifikacijski habitatni tip pa so tudi *sestoji navadnega brina*, ki so v bistvu ena izmed faz zaraščanja suhih travnišč. Ohranjanje sestojev brinja in zaplat drugega grmičevja zagotavlja spet ohranjanje številnih vrst živali in rastlin. Na krasu so se obsežna nekdanja travnišča območja pašnikov in

V_4089	Scopolijev repnjak <i>Arabis scopoliana</i>
V_4072	dinarska smiljka <i>Cerastium dinaricum</i>
V_1014	ozki vretenec <i>Vertigo angustior</i>
V_1065	travniški postavnež <i>Euphydryas aurinia</i>
V_1060	močvirski cekinček <i>Lycaena dispar</i>
V_1059	strašničin mravljiščar <i>Maculinea teleius</i>
V_1078	črtasti medvedek <i>Callimorpha quadripunctaria</i>
V_1087	alpski kozliček <i>Rosalia alpina</i>
V_1089	bukov kozliček <i>Morimus funereus</i>
V_4019	drobnovratnik <i>Leptodirus hochenwarti</i>
V_1186	človeška ribica* <i>Proteus anguinus*</i>
V_1167	veliki pupek <i>Triturus carnifex</i>
V_1316	dolgonogi netopir <i>Myotis capaccinii</i>
V_1321	vejcati netopir <i>Myotis emarginatus</i>
V_1308	širokouhi <i>Barbastella barbastellus</i>
V_1303	mali podkovnjak <i>Rhinolophus hyposyderos</i>
V_1352	volk* <i>Canis lupus*</i>
V_1361	navadni ris <i>Lynx lynx</i>
V_1354	rjavi medved* <i>Ursus arctos*</i>

Preglednica 2:

Kvalifikacijske vrste rastlin in živali po habitatni direktivi EU območja Natura 2000 Snežnik.

Preglednica 3:

Kvalifikacijske vrste ptic območja Natura 2000 Snežnik.

SP_A223	koconogi čuk <i>Aegolius funereus</i>
SP_A412	kotorna <i>Alectoris graeca saxatilis</i>
SP_A255	rjava cipa <i>Anthus campestris</i>
SP_A091	planinski orel <i>Aquila chrysaetos</i>
SP_A104	gozdni jereb <i>Banasa bonasia</i>
SP_A215	velika uharica <i>Bubo bubo</i>
SP_A224	podhujka <i>Caprimulgus europaeus</i>
SP_A080	kačar <i>Circaetus gallicus</i>
SP_A113	prepelica <i>Coturnix coturnix</i>
SP_A122	kosec <i>Crex crex</i>
SP_A103	sokol selec <i>Falco peregrinus</i>
SP_A078	beloglavi jastreb <i>Gyps fulvus</i>
SP_A338	rjavi srakoper <i>Lanius collurio</i>
SP_A246	hribski škranec <i>Lullula arborea</i>
SP_A280	slegur <i>Monticola saxatilis</i>
SP_A072	sršenar <i>Pernis apivorus</i>
SP_A241	triprsti detel <i>Picoides trydactylus</i>
SP_A234	pivka <i>Picus canus</i>
SP_A275	repaljščica <i>Saxicola rubetra</i>
SP_A220	kozača <i>Strix uralensis</i>
SP_A307	pisana penica <i>Sylvia nisoria</i>
SP_A108	divji petelin <i>Tetrao urogallus</i>
SP_A232	smrdokavra <i>Upupa epops</i>

travnikov zarasla s črnim borom. Bor naravovarstveno ni pomembna vrsta, je pa pionirska vrsta drevesa, ki lahko privede do klimaksnega stadija avtohtonega gozda na krasu. Ti gozdovi omogočajo ohranjanje na gozdno krajino vezanih vrst, kot so številne vrste ptic, netopirjev in zveri. Ohranjanje velikih zveri, medveda, volka in risa, pa trči ob oživljanje paše drobnice na Pivškem. Ustrezno zavarovanje drobnice na paši pred zvermi je tako eden izmed pomembnejših upravljaljskih ukrepov.

Značilnost in vrednost slovenske krajine je njena lastniška razdrobljenost in zato mozaičnost habitatov. Prepletanje gozdne, traviščne in kulturne krajine je nedvomno vzrok za tukajšnjo izjemno biotsko pestrost rastlinskih in živalskih vrst, zato moramo to značilnost tudi ohranjati.

Conacija območja kot prvi pogoj za postavljanje naravovarstvenih ciljev in za usmerjanje ukrepov in naravovarstvenih smernic je s tega vidika nedvomno zahtevna. V okviru delovne skupine projekta LIFE za območje Snežnik je bila v sodelovanju novogoriške območne enote Zavoda za varstvo narave, postojnske območne enote Zavoda za gozdove Slovenije in Notranjskega muzeja Postojna izdelana groba conacija prostorske opredelitve ukrepov in nalog za izvedbo načrta za dolgoročno upravljanje območja. Razmejeni sta bili coni s prioritetenim ohranjanjem travišč in cona ohranjanja strnjjenih snežniško-javorniških gozdov. Več vrst metuljev in ptic, med njimi kosca in repaljščico, pa bomo na območju ohranili le z aktivnim varstvom vlažnih travišč, ki zaenkrat še uspevajo na Pivških presihajočih jezerih in ob poplavni ravnici reke Pivke. Opredeljene so tudi mirne cone, predvsem ostenja in koliševke, ki so znane kot gnezdišča redkih vrst ujed in sov. Manj kompleksno se zdi ohranjanje habitatov *alpinskih travišč* na ovršju Snežnika. Vendar pa tu stanje zaradi hitrega preraščanja z ruševjem ni ugodno in bo nedvomno zahtevalo pripravo ter izvedbo konkretnih ukrepov. Paradoksalno je tudi združba *ruševja z dlakavim slečem* na ovršju Snežnika kvalifikacijski habitatni tip, ki pa je obsežen in ni ogrožen. Med habitatnimi tipi, opredeljenimi za območje Snežnik, so še

Sova kozača (*Strix uralensis*) je prebivalka strnjjenih bukovih gozdov. V javorniško-snežniških gozdovih je gostota gnezd kosača med največjimi v Evropi.

vodotoki s posebno vodno vegetacijo, ki uspeva v reki Rak v Rakovem Škocjanu, ter jame, ki niso odprte za javnost. Teh je na območju kar 586. Stanje obeh se zdi ugodno, tako pri vodotokih kot pri jamah pa moramo zagotoviti, da se stanje v prihodnje ne bo poslabšalo. Najbolj pereče Natura 2000 vrste na območju Snežnik so ekološki specialisti, katerih stanje je že danes zaskrbljujoče in bodo z območja izginili, če ne bomo hitro ukrepali.

Med rastlinami je najbolj ogrožena **dinarska smiljka** (*Cerastium dinaricum*), ki uspeva na Snežniku na skrajnem

Nad obsežno in nenaseljeno kraško javorniško-snežniško planoto, poraščeno pretežno z ilirskimi bukovimi gozdovi, kraljuje ovršje Snežnika (1796 m).

Območje Snežnika je pomembno za ohranitev velikih zveri v Sloveniji. Ris (lynx lynx) je v Sloveniji že enkrat izumrl. Po sicer uspeli ponovni naselitvi leta 1973 mu danes spet slabo kaže.

Dinarska smiljka (*Cerastium dinaricum*) sodi med naše najredkejše rastline. Snežniška populacija šteje le nekaj 10 cvetočih poganjikov v okoli 10 blazinicah.

severu svoje razširjenosti in ima zato tu manjšo ekološko valenco. Je izjemno redka, saj uspeva pri nas v maloštevilnih primerkih na nekaj kvadratnih metrih površine na enem samem nahajališču. Dinarsko smiljko ogroža naravna sukcesija zaradi zaraščanja z ruševjem in Waldsteinovo vrbo. V območju je podobno tudi zelo ogrožen metulj **strašnič** **mravljiščar** (*Mculeinea telejus*), ki sodi med najbolj ogrožene dnevne metulje v Evropi. Dejavniki ogrožanja te vrste so intenziviranje kmetijske rabe (izsuševanje, apnenje, gnojenje, prežgodnja košnja travnikov, spremembe v rabi površin), po

drugi strani pa tudi opuščanje košnje in posledično zaraščanje travnikov. Že en sam nepremišljen poseg, kot recimo gnojenje mokrotnega travnika ob Velikem Zagorskem jezeru, kjer živi majhna populacija te vrste, bi utegnil biti vzrok, da bo ta vrsta iz območja izginila. V istem okolju živi še nekaj ekoloških specialistov, kot sta ptici **kosec** in **repaljščica**.

Velika biotska pestrost območja, kompleksnost v pogledu številnih uporabnikov prostora ter velikost območja, ki zajema prostor petih občin, otežujejo uspešno načrtovanje ohranjanja ugodnega stanja narave in izpolnjevanje naravovarstvenih usmeritev. Kot rezultat projekta LIFE je dozorelo spoznanje, da je smiselno vključevanje naravovarstvenih usmeritev v že obstoječe in utečene sisteme načrtovanja, kot je to sektorsko načrtovanje gozdarstva ali lovstva. V nekaterih sektorjih, na primer v kmetijstvu ali vodarstvu, pa je to veliko težje bodisi zaradi razdrobljenosti, predvsem pa zaradi nezadostne povezanosti med sektorji ali zaradi odsotnosti sistema dolgoročnega načrtovanja. Prostor, v katerem živimo in ga želimo ob uravnoteženem in trajnostno naravnem razvoju tudi ohraniti, bomo ohranili le, če bomo zmogli zastaviti in sektorsko uskladiti skupno načrtovanje gospodarjenja s prostorom in z naravnimi viri.

Vzhodno submediteranska suha travišča slovijo po izjemni biotski raznovrstnosti rastlinskih in živalskih vrst. Po številu vrst so menda to najbogatейša travišča v Evropi.

* pSCI = potencialna posebna ohranitvena območja

** SPA = posebna varstvena območja

Vse fotografije: S. Polak

Mag. Slavko Polak, univ. dipl. biolog - Notranjski muzej Postojna

KAJ PRINAŠA NOVA GOZDARSKA ZAKONODAJA?

V okviru letošnjega normativnega programa dela vlade je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (MKGP) na področju gozdarstva pripravilo predlog sprememb in dopolnitev Zakona o gozdovih ter Nacionalnega gozdnega programa. Kaj

ta dva temeljna zakonska in programska dokumenta za slovensko gozdarstvo prinašata vsem, ki so tako ali drugače povezani s slovenskimi gozdovi, predstavljamo v obliki najpogostejših vprašanj in odgovorov nanje.

Novele Zakona o gozdovih in Nacionalnega gozdnega programa je Državni zbor že sprejel in sicer v okviru svoje redne novembrske seje.

Ali z novelo Zakona o gozdovih res zapiramo gozdove?

Z novelo Zakona o gozdovih (ZOG) bo vsem, tako kot do sedaj, še naprej omogočen prost dostop v gozd. To pomeni, da se bomo tudi v prihodnje lahko prosto sprehajali po

gozdu. Lastniku gozda ni treba dopustiti prostega dostopa v gozd le v primerih pridobitne turistične oziroma pridobitne rekreativne dejavnosti. V skladu z veljavnim ZOG je vožnja s kolesi dovoljena le po gozdnih cestah. Z uveljavitvijo novele bosta v prihodnje (gorsko) kolesarjenje in ježa dovoljeni tudi na gozdnih vlakih in drugih poteh, ki jih bodo sporazumno označili lastniki gozdov, Zavod za gozdove Slovenije in lokalna skupnost.

Ali se bo v prihodnje še lahko nabiralo gobe in druge gozdne sadeže?

Tudi v prihodnje bo, tako kot do sedaj, možno rekreativno nabiranje gob in ostalih gozdnih sadežev.

Ali bo država poostrila nadzor nad dogajanjem v gozdovih?

Pritisk širše javnosti na gozd se iz leta v leto povečuje. Vedno več je različnih dejavnosti, ki negativno vplivajo na gozdni ekosistem, kot so vožnja z motornimi štirikolesniki in ostalimi motorji, motornimi sanmi. Tu so še razni nedovoljeni posegi v gozd, kot so npr. odlaganje smeti v gozdu, prekomerno nabiranje gob, kostanja ter ostalih gozdnih dobrin. Novela ZOG zato predlaga, da se Zavod za gozdove Slovenije, ki ima organizirano javno gozdarsko službo v vseh gozdovih (400 ljudi na terenu), pooblasti za opravljanje nadzora nad navedenimi dejavnostmi. To pomeni, da bodo v prihodnje lahko sodelavci Zavoda za gozdove Slovenije, ki jih bo za nadzor v gozdovih pooblastil minister, pristojen za gozdarstvo, ugotavljali različne kršitve. Npr.: kršitve glede vožnje v gozdu; omeitev in prepovedi nabiranja živali, plodov, gob in rastlin; kršitev glede rekreativnega nabiranja gob, plodov, zeljnatih rastlin. Vključene bodo še kršitve, ki bi zmanjšale ali preprečile uporabo gozdnih prometnic oziroma povečale stroške njihovega vzdrževanja, kršitev glede zmanjšanja rasti sestoja ali rodovitnosti rastišča, stabilnosti ali trajnosti gozda, njegovih funkcij ipd.. Za navedene kršitve bodo sodelavci Zavoda za gozdove Slovenije kršiteljem tudi izdajali plačilne naloge.

Ali bodo koncesije za delo v državnih gozdovih lahko dobili tudi višinski in gorski kmetje?

Predlagane spremembe in dopolnitve ZOG bodo omogočile višinskim in gorskim kmetom, da bodo lahko uveljavljali prednostno pravico pri podelitvi koncesij za izkoriščanje gozdov v lasti Republike Slovenije. S tem jim bo omogočeno delo v teh gozdovih, na ta način pa tudi lažje preživetje in razvoj v teh težjih naravnih pogojih.

Višinski in gorski kmetje bodo lahko uveljavljali prednostno pravico pri podelitvi koncesij za izkoriščanje gozdov v lasti Republike Slovenije za vse tiste gozdove, ki jih je Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov RS kupil v okviru svojega delovanja in ki niso predmet koncesije, ki jih je za 20-letno obdobje dotedanjim upravljavcem (gozdnim gospodarstvom) podelil Zakon o skladu kmetijskih zemljišč in gozdov RS.

Takšnih gozdov, ki niso predmet 20 letne koncesije, je že sedaj kakšnih 5.000 ha. Tudi v prihodnje se predvideva, da bo Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov RS, tako kot do sedaj, vsako leto kupoval gozdove. Načrtovana dinamika nakupa je 1.000 ha gozdov letno. To praktično pomeni, da bo že po sprejetju predlaganega zakona ter na podlagi programa ohranjanja kmetij in podeželja v gorskem in hribovitem svetu, ki ga sprejme Vlada RS, možno v teh gozdovih takoj podeliti koncesije višinskim in gorskim kmetom.

Po letu 2016, ko se izteče 20-letna koncesija dotedanjim upravljavcem (gozdnim gospodarstvom), pa bodo višinski in gorski kmetje, na podlagi programa ohranjanja kmetij in podeželja v gorskem in hribovitem svetu, lahko uveljavljali prednostno pravico pri podelitvi koncesij za izkoriščanje vseh gozdov v lasti Republike Slovenije.

Kaj pa območja višinskih in gorskih kmetij, kjer država nima gospodarskih gozdov?

Na marsikaterem območju višinskih in gorskih kmetij (Trenta, Zgornja Savska dolina, Zgornja Savinjska dolina, Baška grapa, Koroška, ...) država gozdov (zlasti gospo-

darskih) skoraj nima in tovrstne pomoči ne bo mogoče izvajati. S povečanjem deleža državnih gozdov na omenjenih območjih bo izpolnjen tudi prvi pogoj za pomoč višinskim in gorskim kmetijam ter kmetijam na območjih, kjer gozdarstvo predstavlja pomemben vir dohodka.

Slovenija je ena izmed držav Evropske unije z najmanjšim deležem državnih gozdov. V skladu z usmeritvami iz Programa razvoja gozdov v Sloveniji, ki ga je sprejel Državni zbor Republike Slovenije (Uradni list RS št. 14/1996), bi država zaradi javnega interesa morala povečevati delež državnih gozdov. Zaradi navedenega Vlada RS predlaga predkupno pravico države pri prometu kompleksov gozdov, večjih od 30 hektarjev.

Zakaj je potrebno imenovanje vodij območnih enot iz Ljubljane?

Na podlagi Zakona o gozdovih, Programa razvoja gozdov (Nacionalnega gozdnega programa) in ostalih podza-

konskih predpisov Zavod za gozdove Slovenije skupaj z lastniki gozdov usmerja razvoj gozda. Zaradi navedenega je pomembno, da je tudi Zavod za gozdove Slovenije kot enovita strokovna organizacija pri izvajanju nalog javne gozdarske službe učinkovit. Učinkovit in uspešen je lahko le v primeru, če je tak tudi najožji vodstveni tim Zavoda za gozdove Slovenije, ki ga sestavljajo njegov direktor ter 14 vodij območnih enot. V preteklosti se je pokazalo, da se v primeru neuspešnega sodelovanja med direktorjem ZGS in vodjo območne enote tudi naloge javne gozdarske službe, ki jih določa zakon, niso ustrezno oziroma pravočasno uresničevale. Prav za zagotovitev učinkovitejšega delovanja ZGS kot enovite strokovne organizacije je vlada RS predlagala spremembo postopka za imenovanje vodij območnih enot ZGS.

Ali sprememba postopka ne pomeni centralizacije?

Sprememba postopka za imenovanje vodij območnih enot ZGS nikakor ne pomeni centralizacije, saj se lokalni interesi uveljavljajo v okviru Svetov območnih enot. V skladu s 64. členom Zakona o gozdovih ima Svet območne enote ZGS nalogo, da:

- določi osnutek gozdnogospodarskega načrta gospodarske enote;
- obravnava pripombe in predloge iz javne razgrnitve in javne obravnave gozdnogospodarskih načrtov in zavzame do njih stališče;
- predlaga program dela območne enote;
- predlaga finančni načrt območne enote;
- sprejema poročila o opravljenem delu v območni enoti;
- opravlja druga dela v skladu s statutom.

Svet območne enote sestavljajo predstavniki:

- 1/3 lastnikov gozdov,
- 1/3 lovstva, kmetijstva, varstva narave in varstva naravne ter kulturne dediščine,
- 1/3 ustanovitelja in lokalnih skupnosti z gozdnogospodarskega območja.

To praktično pomeni, da se bodo lokalni interesi lahko tudi v prihodnje uveljavljali v okviru Svetov območnih enot ZGS. V skladu s 65. členom veljavnega zakona vodja območne enote ZGS organizira in vodi delo ter poslovanje območne enote in je odgovoren za strokovnost njenega dela. Iz tega je jasno razvidno, da gre za strokovno in ne lokalno ali politično funkcijo.

Ali bodo lastniki gozdov v prihodnje deležni podpor za združevanje?

Zaradi denacionalizacije se še vedno precej intenzivno spreminja lastniška struktura slovenskih gozdov. Pričakuje se, da bo po zaključeni denacionalizaciji v državni lasti ostalo le še okrog 20% gozdov, kar Slovenijo uvršča med evropske države z najnižjim deležem državnih gozdov. Zasebna gozdna posest je v povprečju majhna, saj znaša le 2,6 ha, praviloma pa je razdeljena v več ločenih parcel.

Razdrobljenost majhne posesti pa se z delitvijo parcel še povečuje. To otežuje gospodarjenje z zasebnimi gozdovi in zmanjšuje interes lastnikov za umno gospodarjenje z gozdovi. V gozdovih drobne posesti pogosto prihaja do izostanka nege mlajših razvojnih faz in s tem vzgoje stabilnega in kakovostnega gozda. Kljub temu so gozdovi pomemben dejavnik razvoja podeželja, saj so vir lesa in drugih dobrin, ter nudijo možnost razvoja turizma in rekreacije.

Proizvodna sposobnost gozdnih rastišč še ni dovolj izkoriščena; lesna zaloga gozdov je še vedno približno 15 % nižja od optimalne. V zasebnih gozdovih je v povprečju posekano le 60 % lesa, ki ga je po gozdnogospodarskih načrtih mogoče posekati. To odstopanje nastaja predvsem zaradi previsokih stroškov gospodarjenja z gozdovi, ki nastajajo predvsem zaradi prenizke gostote gozdnih prometnic, zaradi velikih stroškov sečnje in spravila zaradi razdrobljene gozdne posesti ter zaradi dolgotrajne stagnacije cen gozdnih lesnih sortimentov. Zaradi navedenega bo združevanje lastnikov gozdov zagotovo prispevalo k boljši organiziranosti, k učinkovitejšemu gospodarjenju z gozdovi ter k uspešnejšemu trženju.

Zaradi navedenega želi Vlada RS tudi s podporo združevanju lastnikov gozdov in ustanovitve strojnih krožkov na področju gozdarstva omogočiti učinkovitejše gospodarjenje z gozdovi v smislu večjega izkoriščanja proizvodnega potenciala slovenskih gozdov.

Kaj je Nacionalni gozdni program in čemu je namenjen?

Nacionalni gozdni program (NGP) je osnovni strateški dokument s področja gozdov in gozdarstva ter hkrati posodobljenje in nadgraditev obstoječega Programa razvoja gozdov v Sloveniji (Uradni list RS, št. 14/96), sprejetega v Državnem zboru na podlagi 6. in 7. člena Zakona o gozdovih. Slogan NGP "Gozdovi za prihodnost" označuje prizadevanja, na podlagi katerih bodo gozdovi trajno zagotavljali ohranjanje zdravja prebivalcev Slovenije in ob trajnostnem gospodarjenju ter rabi lesa, ohranjanju okolja in biotske pestrosti omogočali ekonomski razvoj in delovna mesta. V ta namen bo NGP pred-

stavljaj stanje na posameznem območju, opredeljeval cilje in predlagal usmeritve za doseganje zastavljenih ciljev.

Kako je potekala priprava NGP?

Ker predstavlja NGP osnovni strateški dokument s področja gozdov in gozdarstva, je njegova priprava potekala na odprt in jasen način. Že v sami začetni fazi priprave je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano zagotovilo sodelovanje ključnih javnosti. Na ta način pripravljen nacionalni program bo primerno sprejet v slovenski javnosti, zato bo predvidoma tudi lažje zaživel v praksi.

Sicer pa nacionalni gozdni programi v posameznih državah nastajajo na podlagi usmeritev ministrskih konferenc o varovanju gozdov v Evropi (Strasbourg, 1990; Helsinki, 1993; Lizbona, 1998; Dunaj 2003) in enajstega poglavja Agende 21 (Konferenca Združenih narodov o okolju in razvoju, Rio de Janeiro 1992). Z zadnje ministrske konference je posebej nacionalnim gozdnim programom posvečena Dunajska resolucija št. 1. Nacionalni gozdni programi predstavljajo strateške dokumente za ravnanje z gozdovi, ki jih sprejme najvišji zakonodajni organ v državi. V proces njihovega nastajanja je s sodelovanjem, obveščanjem in popularizacijo tako kot pri nas vključena kar najširša javnost.

Tematski sklop KRAS v kurikulumu osnovne šole postaja resničnost

NA KRASU SE ŽE MARIKAJ DOGAJA

Nada Pavšer

Učitelji in ravnatelj šol s Krasu so v novembru na srečanju v osnovni šoli Antona Šibelja Stjenka v Komnu s premislekom sprejeli izziv, naj bi šolski kurikulum ali učni program za posamezne predmete še posebej osvežili s tematskim sklopom KRAS kot dodano vrednostjo in tako obogatili pouk in obšolske dejavnosti. Srečanja so se udeležili predstavniki šol iz Divače, Dutovelj, Hrpelji, Komna in Sežane. Postavljali so si vprašanja, ki so bila že v predhodni 83-84. številki revije Kras izhodišče za razmišljanje o njih. Na primer: Kateri so krasni pojavi? Kako je kras nastal? Kaj na krasu raste in katere živali se sprehajajo po naših gozdovih? Kako in kje se je kras pojavljal v literaturi ipd.? Kako bi obvarovali kras pred onesnaženjem? Kako bi uporabili energijo kraske burje? In še kaj... Ugotovili so, da se pojem "kras" lahko pojavlja v kurikulumu šole kot medpredmetno področje, vključen v domala vse predmete. Kras kot vsebinski sklop posameznih projektov je lahko sestavni del vzgojnega načrta šole.

TEMATSKI SKLOP KRAS MEDPREDMETNO PODROČJE V PROGRAMU OSNOVNE ŠOLE

ODPADKI	VODA na krasu, podzemna VODA	ENERGIJA	BIOTSKA PESTROST	DRUGO

**VKLJUČENOST V VSE PREDMETE V ČASU POUKA,
PROJEKTI V OBŠOLSKIH DEJAVNOSTIH...**

Na srečanju smo ugotovili, da se po osnovnih šolah na Krasu že marsikaj dogaja, da so kraske vsebine že marsikje vpete v program osnovne šole, pa tudi vrsta projektov na to temo se že uresničuje ali je v nastajanju. Šole že do sedaj sodelujejo z različnimi institucijami, kot npr. Zavodom za gozdove Slovenije, z Javnim zavodom Park Škocjanske jame, s projektom Vodna učna pot ipd.

Kaj pa je še lahko dodana vrednost oziroma, v čem so še lahko možnosti za inovacijske projekte in okoljevarstvene projekte predvsem s področij, kot so: ravnanje z gospodinjstvi in komunalnimi odpadki, ohranjanje in varovanje kraske podzemne vode pred onesnaževanjem z gospodinjstvi in komunalnimi odpadki, ohranjanje in varovanje kraske kulturne krajine ter kraske arhitekturne dediščine, ohranjanje biološke pestrosti kraskega območja... In še marsikaj bi se našlo.

Seveda brez tesnega sodelovanja z občinami, z občinskimi programi za varstvo okolja, in s podjetji, ki so na različne načine vključena v življenje in delo na krasu, ne bo šlo. Kras je s svojimi lepotami in posebnostmi kraskih pojavov tudi priložnost za sonaravni oziroma trajnostni turizem.

Na srečanju v Komnu smo sprejeli obetavne sklepe kot uvod v celovit mrežni projekt KRAS V ŠOLI in sicer:

1. sprejem koncepta vključene šole v projekt "Kras kot sestavni del šolskega kurikula" in pripravljenost na sodelovanje;
2. priprava projekta za posamezno šolo z mrežnim povezovanjem med šolami;
3. priprava gradiva za inovacijsko konferenco ob predsedovanju Slovenije državam Evropske unije
4. okrogle mize revije Kras s predstavitvijo inovacijskih rešitev za vključitev v kurikulum osnovne šole in pripravljanje prispevkov o posameznih dejavnostih ter njihovo objavljanje v reviji Kras.

Krasoslovje v osnovne šole na krasu in tudi drugod

OHRANIMO KRAŠKO DEŽELO Z VSEMI NJENIMI LEPOTAMI!

Suzana Vidmar

V Sloveniji je kraškega ozemlja 44% (Habič, 1992), na območju, na katerem je Kras pisan z veliko začetnico (Matični kras), pa ga je približno 90%. Kras in kraški pojavi dajejo temu območju osnovni pečat ter se z ostalimi elementi pokrajine - s prstjo, z vegetacijo in s klimo - prepletajo v neločljivo celoto.

Kras je ozemlje, na katerem vlada zaradi kraško-razpoklinske poroznosti kamnine podzemeljsko (kraško) pretakanje vode, učinkovito kemično raztapljanje kamnin in kjer so lahko razvite tudi značilne površinske in podzemeljske oblike. Beseda je predindoevropskega izvora (carra = kamen) in je bila do srede 19. stoletja samo pokrajinsko ime za regijo Kras med Tržaškim zalivom in Vipavsko dolino (Gams, 1974). Šele nato je po posredovanju tujih znanstvenikov dobila mednarodno veljavo za opis kraškega ozemlja.

Kras in Notranjska sta bila in sta še vedno redko poseljena. Vzrok je iskati v revnem kraškem okolju, predvsem pa v pomanjkanju obdelovalne zemlje in na Notranjskem v neugodnem podnebju. Ta dva dejavnika pa danes nista več omejevalna. Zaradi ugodne prometne lege in poceni zemljišč je to območje postalo zanimivo za gradnjo stanovanjskih stavb, za industrijo, za dejavnosti, ki potrebujejo velike površine. V zadnjem času se pojavlja tudi množičen turizem. Novi trendi razvoja lahko ogrozijo in v nekaj desetletjih izničijo številne kvalitete tukajšnje kulturne krajine. Zaradi tega je treba uvesti sistematično in interdisciplinarno izobraževanje v smeri krasoslovja tudi na osnovno raven izobraževanja. Kajti le temeljito poznavanje krasa, njegovih značilnosti in delovanja ter lepote in danosti lahko ohrani to območje.

Kraške reliefne oblike imajo veliko znanstveno, učno-vzgojno, estetsko in uporabno vrednost. Na območju Krasa so številne oblike tipični, izjemni primeri v lokalnem in regionalnem pomenu. Zaradi razvoja krasoslovja na tem območju pa imajo tudi zgodovinsko vrednost (Mihevc, 1999).

Pred leti je bila oblikovana ideja o regijskem parku Snežnik in v njegove sklope je bilo predvideno vključevanje enega dela krasoslovnih vsebin v učno-vzgojni proces. Vendar menim, da ta ideja ni prav v celoti zaživel. Zato se mi zdi ideja vodstva ekošole kot načina življenja, da bi vključili v osnovne šole kraškega prostora v Sloveniji tudi krasoslovje kot izbirni modul, izjemno dobra.

Kako bi vsebine o krasoslovju umestili v vzgojno-izobraževalno delo?

Tako, da bi lahko vsi učitelji na svojem predmetnem področju imeli možnost vnašanja posameznih vsebin krasoslovja v svoje delo. Vse dejavnosti bi izvajali interdisciplinarno. Povezovali bi vsa predmetna področja, na primer:

- slovenski jezik: krasoslovni izrazi in njihova interpretacija, ustvarjanje poezije, proze, rebusi, uganke, križanke...;
- tuji jezik: prevajanje v različne jezike, komunikacija z drugimi državami, izvor besed, mednarodni termini, ...;
- matematika: izračuni količin razmerij, porabe, ...;
- zgodovina: izvor poimenovanja, razvoj skozi zgodovino, ...;
- likovno izražanje: slike, izdelki, fotografije, ...;
- glasbeno izražanje: uglasbitev ustvarjene poezije, poustvarjanje zvokov narave, ...;
- kemija: kemijske analize, zakonitosti, ...;
- biologija: raziskave tal, vode, rastlin, živali, ...;
- geografija: geomorfologija, kartiranje, orientacija, ...;
- varovanje okolja; in ne nazadnje:
- mednarodno sodelovanje (mednarodna krasoslovna šola).

Za izvedbo dejavnosti bi poskusili uporabiti čim več čutil (vid, sluh, tip, vonj in okus le z nenevarnimi snovmi) in vrednote - ki so opisane v Mavrici vrednot - za navezave pravega odnosa z naravo in ljudmi.

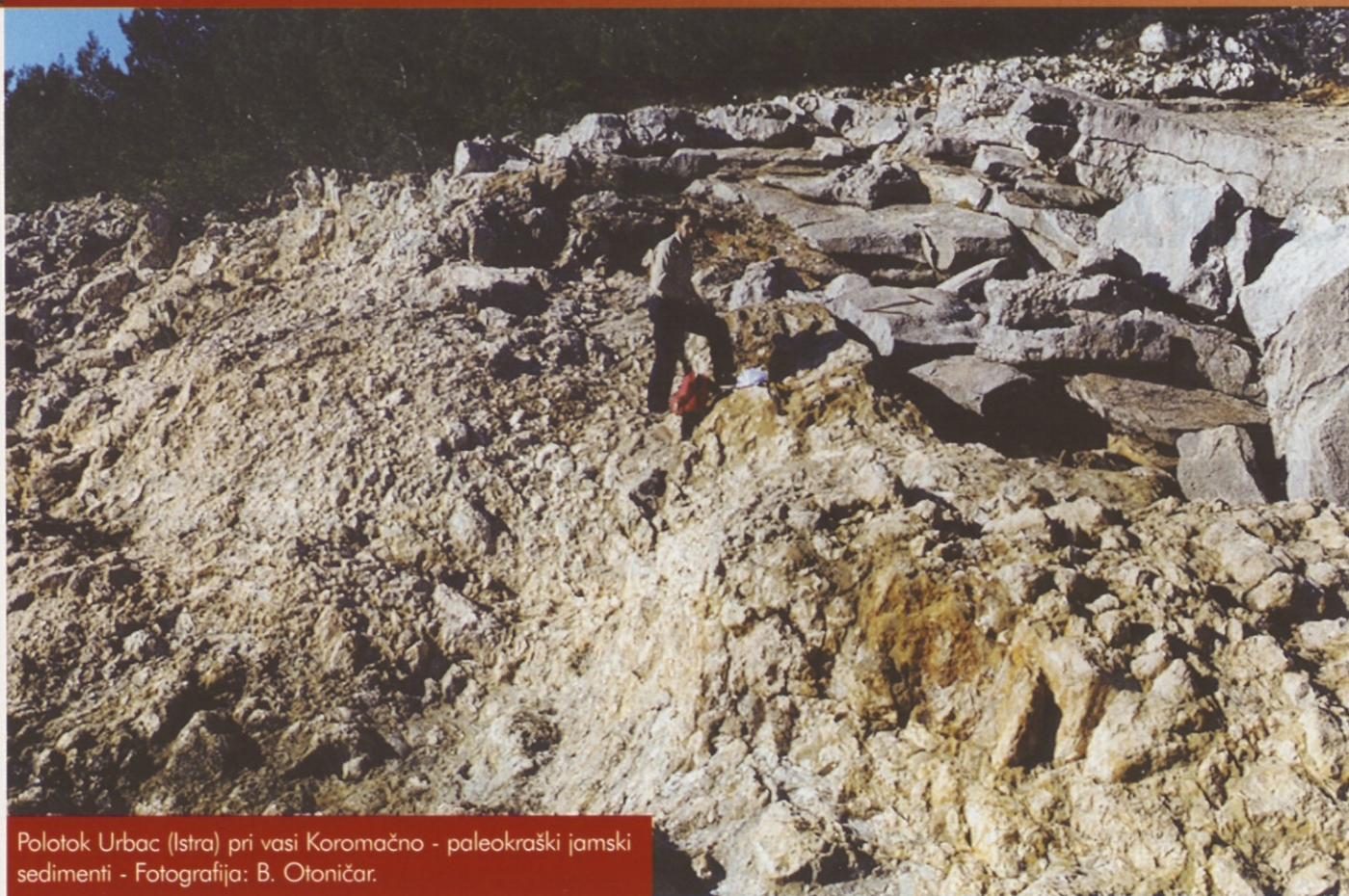
Učitelj bi imel na razpolago osnovne informacije posameznega področja ter seznam literature za večjo informiranost in izdelane priprave, ki bi jih lahko preoblikoval po svojih potrebah. Te priprave bi vsebovale osnovne podatke (okvirni razred oziroma starost otrok za izvedbo posamezne naloge, okvirni kraj dela, učno temo, učno enoto, učno-vzgojne cilje, učne oblike, učne metode, učne pripomočke, mogočo povezavo z drugimi predmeti, delo učenca v razredu in na terenu) ter delovne liste za učence, ki bi jih lahko priredil za svoje potrebe.

Katera področja bi raziskovali?

Voda na krasu

kemijska analiza vode (temperatura, pH, motnost, kationi in anioni, specifična električna prevodnost, celokupna trdota, karbonatna trdota, nekarbonatna trdota, razmerje Ca:Mg, vsebnost raztopljenega kisika, kemijske potrebe po kisiku,

Polotok Urbac (Istra) pri vasi Koromačno - paleokraški jamski sedimenti - Fotografija: B. Otoničar.

biokemijska potreba po kisiku, vsebnost organskih snovi, težkih kovin,...);

merjenje pretoka (simulacija iniciacije sledila, analiza vode, izračuni zaledja, zajetja, črpanje, izraba, dolžina, širina, površina, globina, velikost, orientacija, varovanje,...);

rastlinstvo (popis rastlinskih vrst na določenem območju, pogostost rastlinskih vrst, ogrožene vrste, varovanje,...);

živalstvo (popis živalskih vrst na določenem območju, pogostost živalske vrste, ogrožene vrste, varovanje,...);

Življenje obvodnega svetâ;

določanje onesnaženosti vode z indikatorskimi rastlinami in živalmi.

Tla na krasu

lastnosti kamnin in prsti;

raziskava in priprava talnega horizonta;

spiranje in odnašanje prsti;

računalniške simulacije,...

Kraške oblike

vrste krasa (matični, klasični, apneniški, dolomitni,...);

drobne kraške oblike (korozijske oblike na površini skale – škraplje, žlebiči,...);

male reliefne oblike (depresije, uvale, vrtače, polja, vzpetine, humi,...);

večje sestavljene reliefne oblike (dinarski kras,...);

jame in površje krasa (jame, udornice, brezstropne jame, ...).

Paleokraško površje pri Kozini (avtocestni odsek Divača-Kozina) - Fotografija: B. Otoničar

Jernejeva jama pri Prestranku - Fotografija: M. Habič

Kraške jame

prečni prerez jame;
 življenjske razmere v jami (temperatura, vlaga, ivje, ...);
 gibanje zraka v jami;
 usedline v jami;
 sigaste tvorbe v jami;
 živali v jami;
 rastline v jami;
 ostali pojavi v jami;
 pogledimo v temo in prislunhimo tišini;
 arheologija v jami;
 določanje starosti jam;
 turizem in njegovi vplivi,...

Kraško jezero

meritve (oblika, velikost, delovanje, orientacija, ...);
 rastlinstvo (vrste, ogrožene vrste, endemiti, varovanje,...);
 živalstvo (vrste, ogrožene vrste, endemiti, varovanje,...);
 življenje na jezeru (izraba, vplivi človeka, dejavnosti na jezeru, varovanje, šege in običaji,...).

Suhi travnik

podlaga (kamnina, prst, talni horizont, varovanje,...);
 rastlinstvo (vrste, ogrožene vrste, endemiti, varovanje,...);
 živalstvo (vrste, ogrožene vrste, endemiti, varovanje,...);
 dejavnosti (izraba, vplivi človeka, dejavnosti na jezeru, varovanje,...).

Gozd

podlaga (kamnina, prst, talni horizont, varovanje,...);
 kraški pojavi v gozdu (jame, brezna, škraplje, žlebiči, vrtače,...);
 rastlinstvo (vrste, ogrožene vrste, endemiti, varovanje,...);
 živalstvo (vrste, ogrožene vrste, endemiti, varovanje,...);
 dejavnosti (izraba, vplivi človeka, dejavnosti na jezeru, varovanje,...);
 gozdna učna pot,...

Izobraževanje je tista luč, ki bo kazala pot trajnostnega razvoja za okolje in regionalni razvoj. S tem bo neosebna osveščenost o potrebi varovanih območij dobila osebni in lokalni smisel. Delo z mladimi je izjemno pomembno za kratkoročno, še bolj pa za dolgoročno varovanje krasi in njegovih lepot.

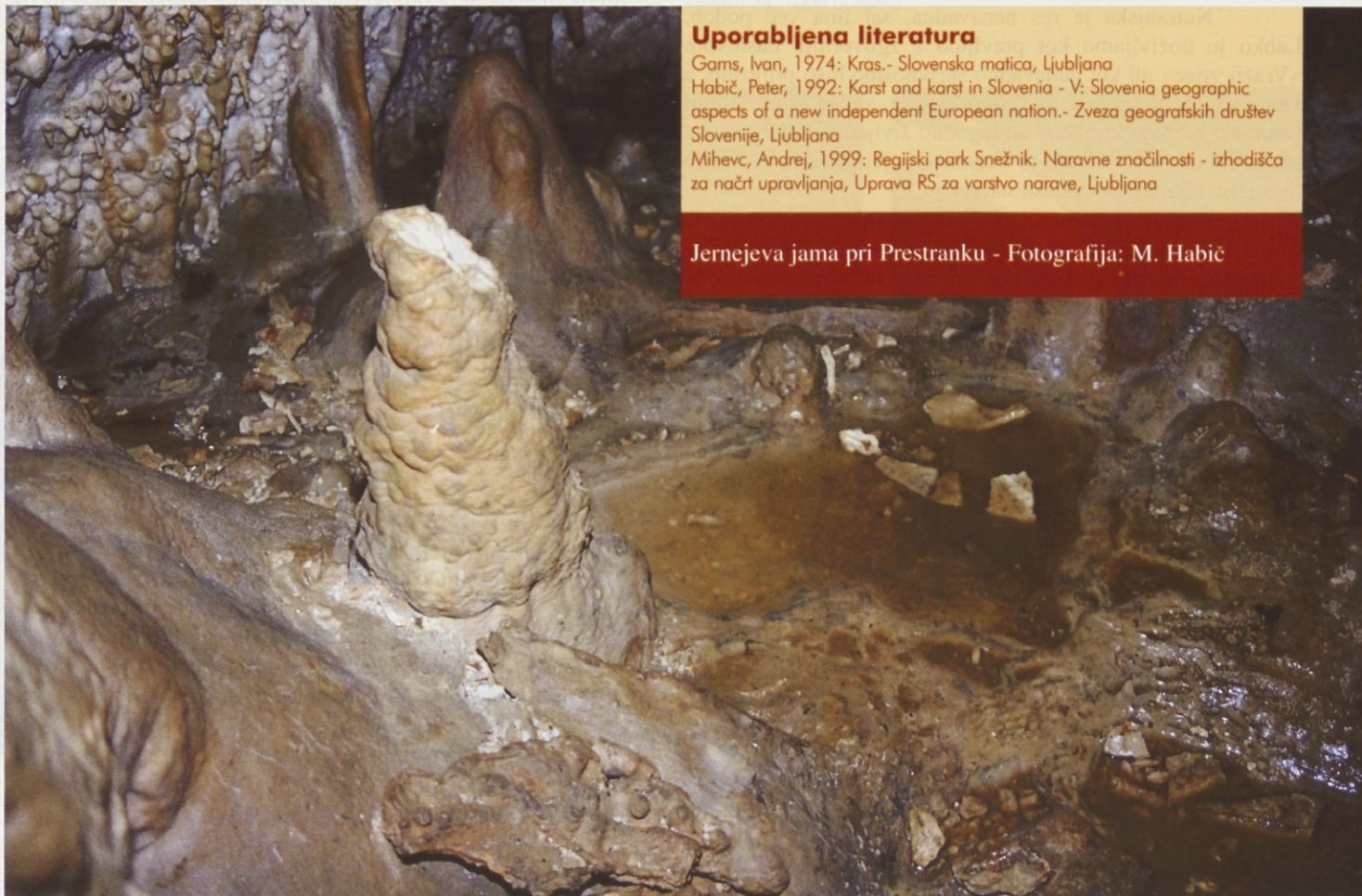
Izkoristiti moramo dejstvo, da je tu, pri nas v Sloveniji, zibelka krasoslovja in da imamo veliko dobrih znanstvenikov, ki so pripravljeni znanje širiti na mlade. V Postojni imamo tudi Inštitut za raziskovanje krasi, ki izobražuje mlade krasoslovce v sodelovanju z Univerzo v Novi Gorici. In v Postojni je tudi sedež Mednarodne krasoslovne zveze!

Suzana Vidmar, profesorica biologije in kemije, Prestranek

Uporabljena literatura

Gams, Ivan, 1974: Kras.- Slovenska matica, Ljubljana
 Habič, Peter, 1992: Karst and karst in Slovenia - V: Slovenia geographic aspects of a new independent European nation.- Zveza geografskih društev Slovenije, Ljubljana
 Mihevc, Andrej, 1999: Regijski park Snežnik. Naravne značilnosti - izhodišča za načrt upravljanja, Uprava RS za varstvo narave, Ljubljana

Jernejeva jama pri Prestranku - Fotografija: M. Habič

Vražji vrtec Janeza Vajkarda Valvasorja - II. del

NOTRANJSKA - NENAVADNA HIŠA

Roman Brvar

V zadnji, 83.-84. številki revije Kras sem te, popotnik, popeljal po strivnostni kraški deželi - Notranjski in ti pokazal, kje je, kakšna je tam spodaj, v podzemlju, spregovoril nekaj o njenih kraških pojavih, o Notranjcih, o trgovskih poteh čez to deželo in nekaj tudi o njeni zgodovini. Tokrat pa predstavljam Notranjsko kot nenavadno hišo...

Dežela z več obrazy

Res lepo je vse, kar imaš rad in kar ti bogati vsakdan. Še lepše pa je lahko tisto, česar še ne poznaš! Izkustva, ki jih doživiš v naravi, so polna in mavrična.

Notranjska je res nenavadna, saj ima več podob. Lahko jo doživljamo kot pravljično z zgovornim naslovom »Vražji vrtec« ali kot nenavadno skrivnostno hišo prijaznih, a klenih ljudi. V tej hiši ni veliko ugodja, saj je kljub širnim sobanam le malo koticov za lagodno življenje. Kljub vsemu pa hiša diha, saj ji živost in zlahtnost dajejo ljudje, ki tod že tisočletja kljubujejo muhasti naravi.

Čeprav se zdi ta prisposoba Notranjske enostavna, pa ni tako. Ta »hiša« je res izjemna in privlačna. Res je nekaj posebnega. Še sami prebivalci je do dobra ne poznajo. Pa zakaj bi jo, saj se zdi njim vse tako naravno in samo po sebi umevno... V taki, kot je, žive že tisočletja. Vzljubili so jo in prav takšna jim je najbolj všeč. Lice hiše je pestro in deluje z vsakim letnim časom bogato in barvito. A najlepša in privlačna je takrat, ko je vsa v zelenem z modrimi biseri jezer in rek.

Notranjska, ta »skrivnostna hiša« in tisto tam notri si zares zasluži pravljično. Pa naj bo ta pravljična resnična, kot so resnični njeni ljudje in dežela.

Pa si oglejmo to nenavadno hišo!

Že pritličje je nekaj posebnega. Tu so notranjska podolja in kraška polja. Pa koliko presihajočih jezer, ki si jih lahko predstavljamo kot zanimive kopalnice. V teh prelepih kopalnicah se kar naprej nekaj kvari na vodovodni napeljavi. Pogosto se mašijo sifoni in odtočne cevi, da voda nima kam in poplavlja. Ko pa je vode preveč in so poplave, se ljudje ne razburjajo kaj preveč. Počakajo pač, da vode upadejo. Pogosto pa je tudi suša, da vode ni dovolj niti za pitje.

Kljub temu so razsežna kraška polja kot ogromne dnevne sobe, v katerih kar kipi od življenja. Tu so mesteca in prijazne vasi. Niso velika in ne bogata, so pa pristna in domača.

Rakov Škocjan je kot majhna kamra pri veliki dnevni sobi Cerknškega polja oziroma Cerknškega presihajočega jezera. Ta soba je res velika. Tu strašijo čarovnice s Slivnice. Vsako leto se zberejo na cerknškem karnevalu. Tu šele kuhajo in čarajo. Nekoliko odmaknjena je kamra Loškega polja in prav na koncu še hladnega Babnega polja.

Odprimo »Postojnska vrata« in se povzpni na podstrešje! Nenavadno! Podstrešje te hiše so planote. Na podstrehi niso najboljši pogoji za življenje. Tu je le nekaj »kamer«, ki so obljudene. Zelo znane so Bloke. Domačini pravijo tudi Obloke, saj je na tej planoti kar nekaj oblih vzpetinic. Na tej podstrehi je celo poleti hladno. A stanovalci so kljub temu trdnega zdravja in svojih izb nikakor ne bi zamenjali za širne sobane. Pozimi tu zapade veliko snega, zato ni čudno, da so tu doma dilce - smuči.

Bloke

Bloke so kraška planota med Cerknškim in Ribniškim kraškim poljem. Že v davni se je čez Bloke vila trgovska pot med Dolenjsko in morjem.

Življenje na Blokah, pa tudi na Notranjskem, je bilo že od nekdaj težko, zato so se ljudje poleg gozdarstva in živinoreje ukvarjali tudi z izdelovanjem suhe robe, s tihotapstvom in z mešetarstvom. V kontrabandu in mešetarstvu so bili neprekosljivi prav Bločani.

Najbolj znan je bil Obloški Tonček. Bil je šegav človek, prebrisan konjski mešetar in kontrabantar, tihotapec. Med Notranjci je postal pravi ljudski junak. Še dandanes znajo

starejši ljudje doživeto opisati marsikateri dogodek, ki je v povezavi z njegovimi podvigi.

Bloško smučanje

Ker je povprečna višina Bloške planote čez 700 m, je tu v zimskem času dovolj snega. Zato ni slučaj, da se je prav na Blokah uveljavilo smučanje. Skandinavski način smučanja je prišel na Bloke veliko pozneje. Starosvetni način drsanja po snegu na dilcah pa se je le ohranil do današnjih dni.

Bloška smučka - plohec je dolga 160 cm, široka 12 cm in debela 1,5 centina. Na Blokah uporabljajo izraz centini za centimetre. Pri premikanju na smučeh si je smučar pomagal s palico. Nanjo se je opiral, z njo je tudi zaviral ali spreminjal smer. Smuči so uporabljali za hojo, prevoz tovorov in igro.

Mogočni gozdovi - varno zavetje divjim živalim

Kar velik del podstrehe Notranjske pa je pokrit z gozdovi, ki so zavetje divjim živalim. Gozdovi so res mogočni in so varno zatočišče številni divjadi. Tu hlača rjavi medved. Za debelo bukvijsko tiho boljši plašni volk, ki nikakor ni tako predrzen, kot volk iz pravljice o Rdeči kapici. Na štoru prha nabriti ris s pokončnimi brki. Našli pa bi tudi divjo mačko in predrzne polhce. Da, na tej podstrehi je res pravi direndaj.

Streha

Streha predstavlja najvišje notranjske hrbte in vrhove. To so Nanos, Hrušica in mogočni Javorniki. Še višje na sredi-

ni strehe pa je dimnik. Seveda, to je Snežnik, najvišji vrh Notranjske. Ovit je v meglo, kot da bi se iz njega kadilo. Streha ima z vsakim letnim časom drugačno podobo.

V kleti, v temi pa živi človeška ribica

Klet je res nenavadna. V njej je veliko majhnih in prostranih prostorov. Nekateri so prav prijazni in prelepo okrašeni. Veliko je skrivnostnih, pustih in temačnih. Kletni prostori so res zanimivi in nevsakdanji. Tu je tema in v njih je veliko vode - prave reke in jezera. V notranjskem podzemlju so ne samo kapniki in voda, ampak je tudi življenje. Tam, v kotu med mogočnimi stalagmati, je majhno jezerce in v njem nežna človeška ribica. Valvasor jo je imel za zmajevega mladiča. Odkrili so jo v slovenskem, matičnem krasu. Skromna je in se dobro počuti v temi. Slepá je. V večni temi so ji oči zakrnele. Diha s škrgami. Ime je dobila zaradi brezbarvne, bele - človeku podobne kože.

V kleti je nevarno, saj vode močno nihajo. V jeseni, ko nastopi deževje, se dvigne voda do obokov.

Ta nenavadna hiša je dom prijaznih in šegavih ljudi. Zanje je hiša lepa in ne bi hoteli druge. Pozimi je sicer hladna, a izbe so tople in domače. Hudo je tudi takrat, ko nagaja vodovodna napeljava. Ko polja preplavi voda. A ljudje so se navadili tudi tega. Poselili so tiste izbe, ki ostanejo suhe in prijazne... Kako nenavadna hiša!

Roman Brvar, predm. učitelj geografije in zgodovine, tiflopedagog - Zaloška 34, 1000 Ljubljana

Bloške smuči - "plohci"
Foto - M. Žnidaršič

Rjavi medved je največja zverina v slovenskih gozdovih. Najraši hlača po obsežnih kočevskih in snežniških gozdovih. Potrebuje veliko življenjskega prostora, zato se občasno odpravi na izlet tudi v druge slovenske gozdove.

Človeška ribica ali močeril (*proteus anguinus*) je največja žival dinarsko-kraškega podzemlja. Ime je dobila zaradi brezbarvne, bele - človeške kože.

Prvi v Sloveniji

55% bonus

za izkušene voznike pri zavarovanju avtomobilske odgovornosti

→ Nagrajujemo izkušene in previdne voznike

Vsi izkušeni vozniki s 50% bonusom, ki po predhodni polici niste imeli škode, ob sklenitvi zavarovanja avtomobilske odgovornosti **pridobite kar 55% bonus**. Večji popust za izkušene voznike je **novost** v Sloveniji, ki jo **zavarovanci pridobite le pri AS-u**.

→ Možnost odkupa prve škode pri kasko zavarovanju

Pomembna novost je tudi **odkup prvega zavarovalnega primera pri kasko zavarovanju**. Ob sklenitvi zavarovanja lahko izberete še dodatno kritje **neupoštevanja morebitne prve škode**. To pomeni, da v naslednjem zavarovalnem letu kljub škodi ne izgubite bonusa pri kasko zavarovanju. Doplačilo se obračunava pri nevarnostih kaska in je odvisno od premijskega razreda.

→ Najprijaznejši v Adriaticu Slovenici

Oddajte svoj glas, povejte naglas! V AS-u vemo, da prijazna beseda prijazno mesto najde. Zanima nas tudi, kako nas vidite vi. Zato bomo veseli, če si vzamete trenutek in glasujete za **najprijaznejšega zaposlenega v Adriaticu Slovenici**. Svoj glas lahko oddate prek spletne strani **www.adriatic-slovenica.si** ali glasovalnega letaka, ki je na voljo pri naših zastopnikih, v predstavništvih in v devetih poslovnih enotah. Izmed sodelujočih bomo izžrebali 100 nagrad, nagradili pa bomo tudi Najprijaznejšega v AS-u.

→ Številne prednosti in ugodnosti

- **Zavarovanje avtomobilske odgovornosti** s široko paleto dodatnih zavarovanj, ki jih zavarovanec izbere sam.
- **Kasko zavarovanje** v obliki različnih paketov zavarovanj in možnost dodatnih kritij po meri in želji posameznika.
- **Maxi avto asistenca AS** z novo storitvijo "od vrat do vrat".
- **Dodatne ugodnosti** za zveste in nove zavarovance.
- **Paketni popusti** in **popust na število izbranih kritij pri kasko zavarovanju**.
- **Popust** na gotovinsko plačilo za vsa avtomobilska zavarovanja.
- **Obročno plačilo** zavarovalne premije, brez doplačila za plačila prek trajnega naloga.
- **Popust pri zavarovanju AO za mlade voznike**, ki so opravili tečaj varne vožnje.

Vse informacije o ponudbi avtomobilskih zavarovanj na vseh prodajnih mestih **Adriatica Slovenice**, na **www.adriatic-slovenica.si** in po **modrem telefonu 080 11 10**.

AS Koper, Ljubljanska cesta 3, 6503 Koper, tel.: 05 664 30 10

www.adriatic-slovenica.si

AdriaticSlovenica
Zavarovalna družba d.d. • Člena Skupine IO Group

SAMO KDOŽ USTVARJA TRDNE TEMELJE,
GRADI ZA PRIHODNOST.

Živimo z nepredvidljivimi silami morja in vetra, zato se dobro zavedamo pomena načrtovanja prihodnosti. Znamo ponuditi trdne temelje in tako pomagati pri ustvarjanju vaše prihodnosti.

Varčevanje

Banka Koper d.d., Pristaniška ulica 14, 6502 Koper - Slovenija

Banka Koper
Z odprtim pogledom.

**Ste že tam
ali ste še tu?**

www.creativ-p.com, foto Aljaž Fežer

Amsterdam | Barcelona | Beograd | Birmingham | Bruselj | Budimpešta | Dublin | Dunaj | Frankfurt | Helsinki
Istanbul | Kijev | Kopenhagen | London | Manchester | Moskva | München | Ohrid | Podgorica | Pariz
Praga | Priština | Rim | Sarajevo | Skopje | Tel Aviv | Tirana | Varšava | Zürich

Aerodrom Ljubljana

ODPIRAMO PROSTOR

www.lju-airport.si

Moj Mobi. Moji prijatelji.

STIL:
MOI MOBI
TELEFON
+
TORBICA

Ne razumem, kako lahko Jože vedno zmaga, če še kart ne zna pravilno držati. Kakšno srečo ima ... No, kljub temu da sem vse partije izgubil, je bilo po štirinajstih dnevih Bogdana in Jožeta lepo spet videti. Malo smo obrali politike, ♠️ "prodali" nekaj nogometašev, ena dva kupili, se zmenili vse za nazaj in vse za naprej, pa še narezek je bil prva liga! Potem me je poklicala Marija. "Večerja," je rekla. Ajajaja, težave. Zvečer sem se še enkrat slišal z Bogdanom. **Hehehe, tudi on je imel dvojno večerjo.**

www.mobitel.si

Naša **banka**, naša **zemlja**, naši **sadovi**

Sedež in podružnica:

Opčine - 34151
Ul. Ricreatorio, 2
Tel. 040 21491 - Fax 040 211879

Podružnice:

Trst - 34132
Trg Libertà, 5
Tel. 040 2149357 - Fax 040 2149352

Trst - 34137
Ul. Molino a Vento, 154
Tel. 040 2149850 - Fax 040 2149855

Nabrežina - 34011
Trg sv. Roka, 106
Tel. 040 2149401 - Fax 040 201133

Dolina - 34018
Obrtna Cona Dolina, 507/13
Tel. 040 2149804 - Fax 040 2149805

Sesljan - 34011
Sesljan, 44
Tel. 040 2149523 - Fax 040 291500

Bazovica - 34012
Ul. I. Gruden, 23/c
Tel. 040 2149551 - Fax 040 2149553

V različnosti je **naša moč**

ZADRUŽNA KRAŠKA BANKA
www.zkb.it

Domjo - 34018
Domjo, 38
Tel. 040 2149571 - Fax 040 2149576

Milje - 34015
Ul. Roma, 17/b-c
Tel. 040 2149830 - Fax 040 2149835

